SLOVENSKÉ NÁRODNÉ NOVINY

Ročník 38
18/2022
10. september 2022

Cena 0,80 €

ZALOŽIL ĽUDOVÍT ŠTÚR 1. AUGUSTA 1845 VYDÁVA MATICA SLOVENSKÁ

SLOVO O SLOVENSKU

Predseda parlamentu Boris Kollár vykonal politický krok, ktorým mnohým vyrazil dych. V čase žabomyších koaličných sporov zorganizoval Slávnostné zasadnutie Národnej rady Slovenskej republiky pri príležitosti tridsiateho výročia prijatia Ústavy Slovenskej republiky skutočne v demokratickej atmosfére. Zasadnutie sa konalo v historických priestoroch budovy Slovenskej národnej rady (SNR) v centre Bratislavy – presne tam, kde ju pred troma desaťročiami poslanci proklamačne schválili. Nechceme si v Matici slovenskej prihrievať polievočku, ale na prelome júla a augusta, keď ešte nebolo známe, ako si štátna moc pripomenie toto výročie, sme poslali list predstaviteľom vedenia parlamentu, aby pripravili oslavy nielen dňom otvorených dverí v budove na Hradnom vŕšku, ale aj konferenciou a kultúrnym podujatím. Ak nie oni, pripraví ich Matica v priestoroch budovy starej SNR. O pár dní nám odpísali, že v týchto priestoroch sa už chystá spomenuté slávnostné zasadnutie poslancov. Potešili sme sa.

Boris Kollár sa k spomienke na tento historický krok na ceste k samostatnosti z roka 1992 sa postavil ako štátnik. Na slávnostné zasadnutie pozval všetkých bývalých predsedov slovenských vlád a parlamentov vrátane Vladimíra Mečiara a Ivana Gašparoviča. Práve ich podpisy spečatili originál ústavy. Nikto z politických tajtrlíkov a pseudohistorikov neprekryje ich zásluhu na prijatí priam európskej ústavy postavenej na odkaze vierozvestcov Cyrila a Metoda a stáročných zápasoch slovenského národa za štátnosť.

Mnohých politických slniečkarov a ľavicových neoliberálov už len predstava, že budú sedieť v jednej sále Župného domu s exprezidentom I. Gašparovičom a expremiérom V. Mečiarom, napĺňala pocitom neistoty. Napriek tomu prišli. Rečnila prezidentka Z. Čaputová, aj predseda vlády E. Heger. Vedľa I. Gašparoviča si dokonca sadol predseda OĽaNO I. Matovič. Boris Kollár však išiel ďalej. V príhovoroch ako posledný vystúpil predseda Smeru R. Fico – ako posledný aktívny politik, ktorý hlasoval za prijatie ústavy. No a ten všetko úplne zaklincoval. Prítomných verejne vyzval, aby Mečiarovi a Gašparovičovi zatlieskali za to, že pred tridsiatimi rokmi sa nezľakli a ešte v Česko-Slovensku pripravili politickú pôdu na prijatie slovenskej ústavy. A prítomní aj zatlieskali... A neoliberálny mainstream šalel... Ale takto to má byť. Históriu nikto nevymaže a neprepíše!

Maroš SMOLEC, šéfredaktor SNN

NEOGRAFIA
www.neografia.sk
R-2022018

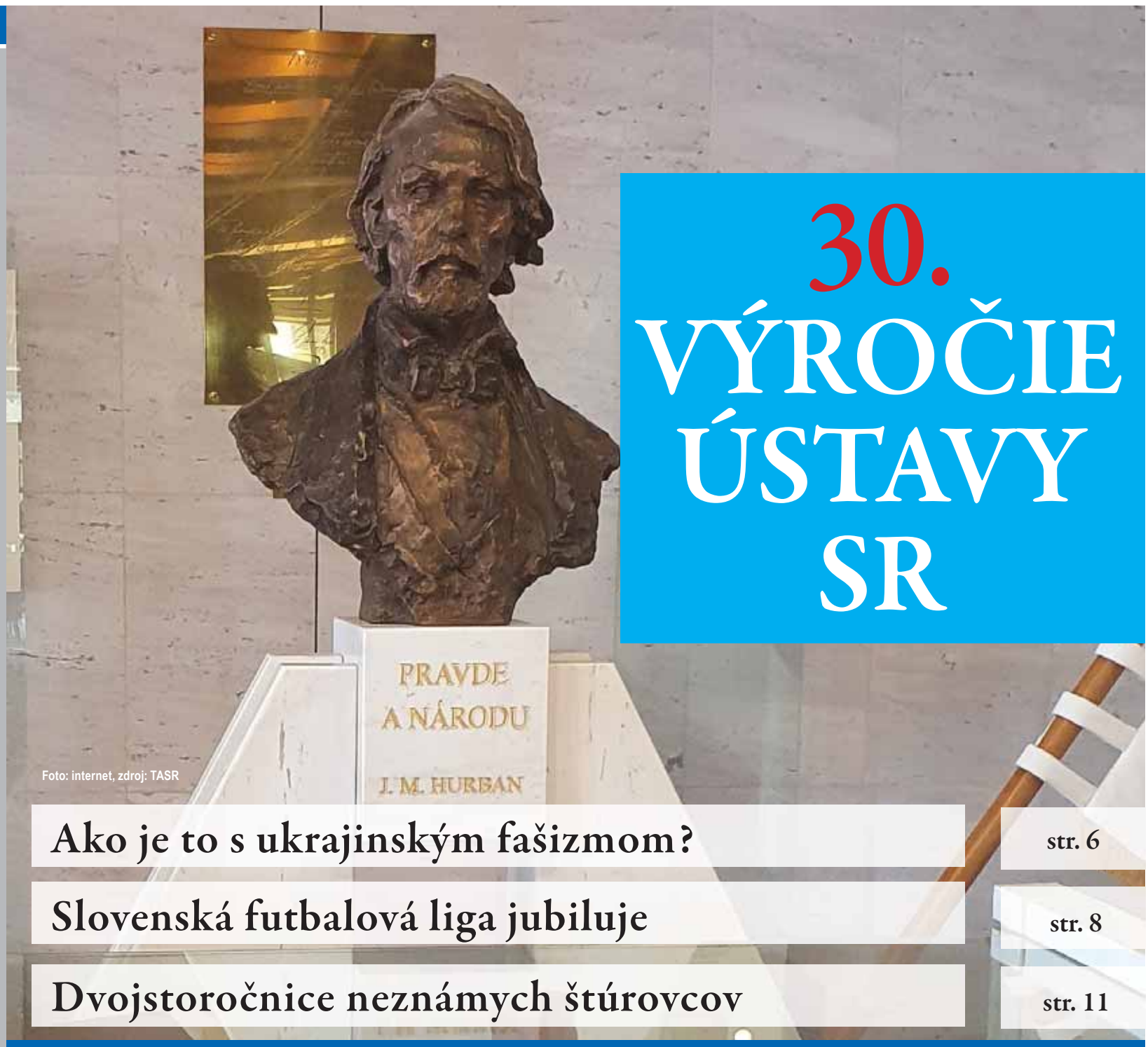

Foto: internet, zdroj: TASR

30. VÝROČIE ÚSTAVY SR

Ako je to s ukrajinským fašizmom? str. 6

Slovenská futbalová liga jubiluje str. 8

Dvojstoročnice neznámych štúrovcov str. 11

TRI OTÁZKY PRE: Vladimíra JÁNOŠÍKA, primátora mesta, ktoré má v erbe sedem líp

Hľadali čierne zlato, ale našli živú vodu

● Geologickí prieskumníci si vari pred polstoročím spomenuli na nádejné petrografické rozbory horninového materiálu z Hájov v katastri Lipian a na kopec Drinkáč poslali vrtné súpravy hľadať naftu. Čierne zlato našli aj zemný plyn, ale tamojšie ložiská „odpísali“, že sú malé a ťažba by bola nerentabilná. Po čase si ktosi spomenul, že v ich správach bola aj zmienka o termálnej vode, a tak sa vrtné súpravy z Gbelov po rokoch vrátili späť a v hĺbke tri a pol kilometra zistili kolektory geotermálnych vôd s výdatnosťou 15 litrov za sekundu a s teplotou 94 - 102 stupňov Celzia. Takto sa našiel jeden z najlepších zdrojov týchto vôd na Slovensku...

Ponorili sme sa teda skutočne hlboko do minulosti. O tomto vrte sa v Lipanoch vedelo a dlho sa hľadali aj spôsoby na jeho využitie. Môj predchodca bol v primátorskej funkcii šesť volebných období, mesto povzniesol – nemusel som začínať, len pokračovať – plány na využitie vrtu však akosi „plávali“. V komunálnych voľbách v roku 2014 mi aj preto občania dali dôveru a „stojaté vody“ sa pohli. Vyrovnali sme sa s minulosťou vrtu, mesto ho odkúpilo, vypísali sme medzinárodný tender, vybrali poľského podnikateľa z Krynice; v septembri 2016 sa objavil na stavbe budúceho akvaparku prvý bager a vlani sme v ňom privítali prvých návštevníkov.

● Po rozhľadni Balážka to bol najväčší magnet a celé leto tu bolo mimoriadne živo, aj keď v okolí sú starší konkurenti – popradské Aquacity, vrbovský Thermal park, Aqua Spa Gánovce aj Thermal Šírava...

K „letnej časti“ za päť miliónov eur pribudne zimná s prestrešením a ďalším vybavením tak za dva až tri milióny, v susedstve na ploche štyroch hektárov vyrastie rekreačná zóna, už v budúcom roku sa ráta s predajom pozemkov – to všetko, aby sme vytvorili podmienky na ďalší rozvoj cestovného ruchu a návštevníci ostávali v našom meste dlhšie, nie iba jeden deň...

● Do vášho akvaparku láka slogan Kopec relaxu a zábavy. Ale aj samospráva má kopec plánov – aký má byť ich výsledok?

Aby väčšina zo šesť a pol tisícky občanov mesta, ale aj návštevníci konštatovali, že Lipany sú dobré a pokojné miesto pre život.

Zhováral sa Emil SEMANCO

Foto: archív V. J.

ISSN 0862-8823
18
9 770862 882007

V SNN19/2022 SI PREČÍTATE

Najbližšie vydanie slovenských národných novín 19 vyjde s dátumom 24.september 2022

- Záhadná smrť zakladateľa akadémie vied Ľudovíta Nováka nie je ani po rokoch objasnená
- Politológ Eduard Chmelár poskytol exkluzívny rozhovor pre Slovenské národné noviny

Nekonečný príbeh trestuhodného politického mrhania časom na Slovensku

Ak vaši neprídu k našim, naši neprídu k vašim

Štefan ZLATOŠ – Karikatúra: Ľubomír KOTRHA

Slovenskú riekanku pripomína už dvojmesačné rokovanie o samotnej existencii vládnej koalície. A ak to ešte začiatkom leta vyzeralo na dohodu o koalično-opozičnej spolupráci, na jeho konci ide už iba o nenávistné protivenstvá.

Na začiatku leta Sulíkova SaS trvala na tom, že musí odísť Igor Matovič. Na konci leta doručil Richard Sulík do kancelárie hlavy štátu svoju demisiu. Všetko medzitým vlastne ani za zmienku nestojí.

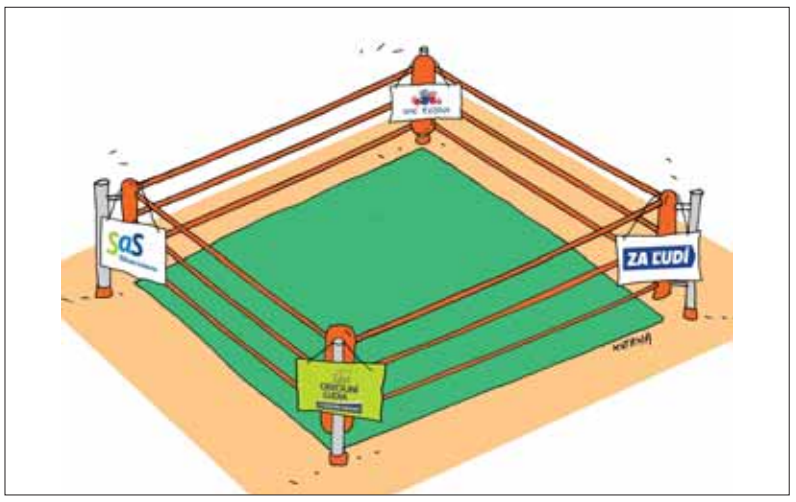

■ OKAMŽITE REFERENDUM

Predseda opozičného Smeru – SD Robert Fico vyzval prezidentku Zuzanu Čaputovú, aby okamžite vyhlásila referendum s oboma navrhovanými otázkami. Výzvu dal do súvislosti s najnovšími (ku dňu 31. 8. 2022) podmienkami OĽaNO na odchod z vlády ministra financií Igora Matoviča. Len demokratické priame riešenie môže viesť podľa Roberta Fica k vyriešeniu bezprecedentnej vládnej krízy spôsobenej politickými „deckami“. „Referendová otázka číslo jeden, o ktorú žiada 406 000 ľudí, veľmi jasne vedie k okamžitej demisii súčasnej vlády, čo je jediné rozumné riešenie, po ktorom musia nasledovať predčasné parlamentné voľby,“ myslí si Robert Fico.

■ NA POSLEDNÚ CHVÍĽU

Dva mesiace sa v podstate nič nedialo, iba sa opakovali výzvy zo začiatku leta. Posledný deň prázdnin, v čase, v ktorom už ministri vlády za SaS mali podávať demisie, sa ozval predseda vlády. Ak sa s podporou SaS schváli opatrenia na pomoc ľuďom a ochranu verejných financií, ktoré navrhuje OĽaNO, minister financií Igor Matovič je pripravený odísť z vlády spolu s Richardom Sulíkom. Pred rokovaním vlády to oznámil jej predseda Eduard Heger.

„Prišli sme s návrhom veľmi konkrétnych opatrení na pomoc ľuďom, aby sme zvládli najbližšie obdobie, ktoré predstierame hlavne pred stranu SaS, ale aj pred koaličných partnerov. Potrebujeme pevnú koalíciu, potrebujeme ich schváliť na vláde a v parlamente. Ak budú tieto opatrenia schválené, Igor Matovič prijme výzvu Richarda Sulíka a spolu s ním odíde zo svojej funkcie do parlamentu,“ vyhlásil premiér.

■ NEOBLOMNÝ POSTOJ

Minister hospodárstva a líder SaS Richard Sulík podal v stredu 31. 8. demisiu. O návrhoch OĽaNO na pomoc ľuďom je SaS podľa neho pripravená konštruktívne rokovať, ale až po odchode lídra OĽaNO Igora Matoviča z vlády. Strana odmieta predlžovanie koaličnej krízy.

„Ja som nepovedal, že s tými bodmi súhlasíme, sme pripravení sa o nich konštruktívne baviť. Nebudeme sa baviť skôr, ako bude splnená naša základná požiadavka,“ vyhlásil šéf liberálov s tým, že požiadavky OĽaNO vnímajú ako návrhy na rokovanie. „Igor Matovič premárnil čas, rokovania neboli žiadne,“ zdôraznil ešte Richard Sulík. SaS to považuje za zámerné predlžovanie koaličnej krízy a zahrávanie sa s krajinou. Sulík zároveň požiadal ostatných ministrov za SaS, aby demisie nepodávali v stredu a počkali až do pondelka (5. 9.). Dodal, že Matovičovi tak dávajú čas na splnenie ich požiadavky. Okrem toho informoval, že po jeho odchode z ministerského postu a v prípade zotrvania SaS vo vláde by viedol rezort hospodárstva súčasný štátny tajomník Ján Oravec.

■ STRETNUTIE U PREZIDENTKY

Prezidentka, predseda parlamentu a predseda vlády sa následne stretli v paláci hlavy štátu. Zuzana Čaputová po ňom vyhlásila: „Dnes bola do Prezidentského paláca doručená demisia podpredsedu vlády a ministra hospodárstva za stranu Sloboda a Solidarita Richarda Sulíka. Vládna koalícia má za sebou obdobie hľadania konsenzu, pričom ku dnešnému dňu je zrejmé, že dohodu nenašli a vzájomnú dôveru medzi lídrami sa nepodarilo obnoviť. Slovensko dva mesiace čakalo na to, aby vládna koalícia prestala riešiť samu seba a venovala sa predovšetkým riešeniu problémov krajiny. A posledný deň ultimáta prišlo nové ultimátum z druhej strany. To vážne musel čakať minister financií so svojím krokom dva mesiace na poslednú hodinu pred podaním demisií?“

Prezidentka ďalej upozornila, že „Slovensko čelí naraz inflačnej, geopolitickej, energetickej a klimatickej kríze v podobe enormného sucha. K tomu podľa lekárov kolabuje zdravotníctvo, mnohí zamestnávatelia volajú o pomoc a hrozia prepúšťaním, samosprávy hrozia zvyšovaním miestnych daní, aby mohli kúriť a svietiť. Ľudia sa prepadávajú do príjmovej chudoby a ich hnev dosahuje rekordnú úroveň“.

■ ZAUJÍMAVÉ ZISTENIE

Hlava štátu (ako prvý politik na Slovensku) položila zásadnú otázku k systému ústavných orgánov štátu. „Ako prezidentka mám povinnosť zabezpečiť riadny chod ústavných orgánov. Koaličná rada takýmto orgánom nie je...“ Zaujímavá úvaha. Koaličná rada nie je ústavný orgán, ale prijíma aj ústavné rozhodnutia. Niečo tu nesedí, ak nie priam smrdí neústavnosťou.

Minister životného prostredia Ján Budaj ešte prilial benzínu do politického ohňa posledných hodín prázdnin. Spôsobilo to jeho vyhlásenie, ktoré mnohé naznačilo aj o situácii v samotnom OĽaNO. Ján Budaj podľa vlastných slov nebude pôsobiť v takej vláde, v ktorej by moc „visela na fašistoch“. Povedal to po zasadnutí vlády. „Uvidíme, či vôbec ostane trojkoalícia. Pokiaľ by moc závisela od fašistov, v takej vláde nebudem pôsobiť,“ povedal Budaj novinárom.

Zaujímavým politickým faktom je, že okrem požiadavky Roberta Fica, aby prezidentka vyhlásila referendum, opozícia naozaj nemusí ani len prstom pohnúť, vláda sa rozpadá priamo pred očami aj bez nej. A to nielen v rámci medzistraníckych koaličných vzťahov, ale aj vo vnútrostraníckom svete politikov koalície.

AKTUÁLNE

Aktuálny historicky najvýraznejší problém Európy je nekontrolovateľný nárast cien energií. Na Európanov i Slovákov sa valí ako neudržateľná lavína. Tvrdí to minister financií Igor Matovič. Napriek tomu všetku svoju politickú aktivitu počas ostatných letných mesiacov venoval ministrovi v demisii Richardovi Sulíkovi zo SaS. Občania sa nedozve-

Politici vidia len seba, nie problémy ľudí

deli (do času uzávierky tohto vydania SNN), ako chcú politici zakročiť proti zvyšovaniu cien elektriny a plynu pred vykurovacou sezónou, ktoré môže pre mnohých skončiť fatálne. Pritom je predpoklad, že cena elektrickej energie stúpne až o sto percent a plyn možno o päťdesiat percent.

K lepšiemu pocitu voliča z tohto sklamania nepridal ani minister obrany Jaroslav Naď, ktorý hodil do pľacu, že s tými plnými zásobníkmi plynu, čo sľuboval Richard Sulík, to nakoniec tak nie je, a že tento minister podmieňoval zásielku zbraní pre Ukrajinu poskytnutím vrtuľníka pre nemeckú rodinu Geissenovcov.

Šéf zdravotníkov MUDr. Visolajský odkazuje, že výhovorky politikov ich už nezaujímajú a lekári dávajú výpovede. A naozaj prituhuje, keďže podľa ministra financií tá po ponuka, akú dostali na navýšenie platov, bola nadštandardná, a viac sa s nimi baviť nebude. Nespokojné sú s kompenzačnými návrhmi vlády aj zdravotné sestry. Odmietajú ponuku vlády na zvýšenie ich miezd. Na poplach bijú slovenskí dôchodcovia i opatrovateľky v sociálnych službách. Inflačná špirála sa roztočila naplno, a ako vidno, naša vláda ju sama nezastaví a ľudí bude v budúcom roku poriadne gniaviť.

Koalícia sa otriasa v základoch. Podľa predpokladov menšinová vláda nevydrží dlhodobo, lebo politická kultúra našich zástupcov ľudu je mizivá. Možných vývojov politickej situácie pod Tatrami je viacero. Tak či tak, čím skôr sa slovenskí politici spamätajú, prestanú sa zaoberať samými sebou, tým prv pomôžu občanom v ťažkom období, ktoré ich isto neobíde.

(mit, mrs)

VŠIMLI SME SI

Z trasy budúcej električkovej trate v Petržalke odstránili pred časom niekoľko urastených stromov a, žiaľ, už tiež odstránená šéfka kultúry v tejto časti nášho hlavného mesta Mgr. Monika Korenčiová prišla s dobrým nápadom, aby sa ich kmene ponúkli sochárom na skultivovanie verejného priestoru. Stalo sa a vzniklo Stromorodie – projekt akejsi umeleckej reinkarnácie týchto zväčša topoľových kmeňov, do ktorých sa pílami, dlátami a najmä tvorivou invenciou „pustili“ v druhej polovici augusta pätnásti umelci zo šiestich krajín. Vytvorené diela predstavili v improvizovanej prírodnej galérii vedľa detského ihriska na Gessayovej ulici.

Primátorka kúpeľného mesta Trenčianske Teplice Zuzana Frajková ĎURMEKOVÁ a majster Vladimír MORÁVEK počas slávnostného odhalenia sochy

Ovečka v kúpeľoch

No a kde sa čo šuchne okolo drevených sôch a ich vzniku, málokedy chýba aj vynikajúci umelecký rezbár Vladimír Morávek. Nebol účastník sympózia, priviedla ho pochopiteľná zvedavosť. Tam sme sa stretli. A keďže sme sa nevideli od marcového plenéru v Pieninách, bolo si čo povedať, najmä však bližšie predstaviť jeho najnovšiu monumentálnu drevorezbu v Kúpeľoch Trenčianske Teplice. Vlado je absolvent pražskej FAMU, a keď ho „odstránili“ z tvorby dokumentárnych filmov, stál vyše tridsať rokov za kamerou v televízii. V Mlynskej doline sme sa spoznali. Kúpeľné mestečko na Považí je aj jeho akýsi blahodarný relaxačný prístav, má tam chalúpku. Aj keď srdcom patrí na Záhorie, z reči do reči, podujal sa bez dlhého presviedčania urobiť z mohutného javora pre Trenčianske Teplice sochu, ktorá by ich skrášlila jeho typickým rezbárskym tvaroslovím. Pre inšpiráciu nemusel ísť ďaleko, keďže v erbe majú ovečku a krásnu legendu, ktorá ju sprevádza. Vraj ju dávno v minulosti hľadal rovnako postihnutý chromý pastier. A našiel ju v bahnistom jazierku so sírnatým zápachom a s teplou vodou, ktorá jej a jemu očividne prospievala... Ak sa tam pod Machnáč dakedy vyberiete na liečenie alebo na výlet, nájdete ju vedľa Kostola sv. Štefana kráľa, kde ju počas augustových hodov slávnostne odhalili.

Text a foto: Emil SEMANCO

Badínsky prales sa bez byľky zveličenia môže pýšiť prívlastkom unikátny

Zelený magnet v Kremnických vrchoch

Badínsky prales patrí medzi chránené územia s najvyšším stupňom ochrany. Vstup tu majú povolený len výskumníci a exkurzie pod vedením odborných sprievodcov. Zaberá severné a severovýchodné svahy bočného hrebeňa Kremnických vrchov od Badínskeho potoka v nadmorskej výške 618 metrov po vrchy Laurín (1 025 m) a Skalica (903 m).

Pojem prales možno evokuje príliš romantické predstavy, voňajúce dobrodružstvom. Dnes už vari nenájdeme na svete miesto, ktoré by neovplyvnila aktivita človeka. Aj v Badínskej doline človek pred stovkami rokov hospodáril. Svedčia o tom cesty aj stopy po uhliarskych míľach. Ale keď si v roku 1908 uhorské ministerstvo poľnohospodárstva nechalo vypracovať zoznam pozoruhodných a významných prírodných pamiatok v krajine, nechýbal v ňom les nad Badínom. Vrátil sa mu totiž jeho pôvodný prirodzený ráz. V roku 1913 ho vyhlásili za prísnu rezerváciu na ploche vyše dvadsať hektárov. Prvého mája 2012 uzákonili jeho výmeru na vyše tridsať hektárov, k čomu sa pripája ochranné pásmo s rozlohou asi 124 hektárov. Odborníci tu rozoznávajú šestnásť lesných typov. Prevládajúcou drevinou je buk lesný s primiešanou jedľou, ktorá tvorí asi desatinu porastu. Okrem týchto dvoch základných drevín môžeme v Badínskom pralese obdivovať i ďalšie, typické pre horské polohy. Napríklad brest horský. Ten vraj natoľko zaujal britského princa Charlesa, ktorý navštívil Badínsky prales práve pred dvadsiatimi rokmi, začiatkom novembra 2001, že si dal priviezť jeho sadeničky. V rastlinnom svete Badínskeho pralesa nájdeme unikátnejšie druhy najmä medzi hubami, lišajníkmi a machmi. Príkladom môže byť kyjanôčka zelená (Buxbaumia viridis), ktorá je zapísaná v Červenom zozname európskych rastlín. Z húb patrí k vzácnostiam ohňovec Pouzarov (Phellinus pouzarii). Podľa portálu nahuby.sk je pokuta za zničenie jednej jeho plodnice až 220 eur. Z vtákov tu žije naša najväčšia sova výr skalný i najmenšia – kuvíčok vrabčí. Vhodné podmienky v pralese nachádzajú všetky tri naše veľké šelmy – medveď, vlk a rys, ale pozoruhodné sú aj drobné cicavce – hmyzožravý piskor vrchovský alebo myšovka horská z radu hlodavcov. Vzácnosti, ale i krásavcov nájdeme aj medzi bezstavovcami. Ich život súvisí najmä s drevinami, a to od ich prvopočiatkov až po odumretie a páde na zem.

Badínsky prales je jedným z troch známych miest na Slovensku, kde prežíva vzácny chrobák boros Schneiderov. Slimák slizniak karpatský je síce bez domčeka, ale zato nás zaujme nevšedným modrofialovým zafarbením.

Text a foto: Jozef SLIACKY

ČO INÍ NEPÍŠU

Návštevnícky režim v Badínskom pralese je prísne regulovaný, keďže je v najvyššom stupni ochrany a vyskytujú sa tu unikátne druhy flóry aj fauny, takže vstup na jeho tridsať hektárov majú povolený iba bádatelia, vedci a exkurzie len pod vedením odborných sprievodcov.

Egocentrizmus ohrozuje politiku

Roman MICHELKO

Politika na Slovensku bola vždy extrémne polarizovaná. O programy strán išlo zakaždým až na druhom mieste. A tak sme sa stali svedkami toho, že v roku 1994 sa proti stredovému HZDS spojila ľavicová SDĽ s pravicovým KDH, čo nakoniec rezultovalo takmer do vypadnutia SDĽ z politiky. Do parlamentu vtedy prešla široká koalícia Spoločná voľba len kvôli 0,4 percenta, ktoré získala nad čiarou ponoru. Toto varovanie dejín si ľavicoví demokrati nevzali k srdcu, ich pobyt v silne pravicovej koalícii s SDK znamenal definitívny koniec SDĽ na slovenskej politickej scéne.

Bohužiaľ, v deväťdesiatych rokoch sa v slovenskej politike ujal naratív, ktorý ospravedlní akúkoľvek zradu jedným jediným argumentom – „lebo Mečiar“. O dvadsať rokov sme zažili reinkarnáciu tohto princípu v naratíve – „lebo Fico“. V mene tohto „princípu“ sa spájali liberáli a konzervatívci, ľavičiari a pravičiari. Štát nemal konzistentné vedenie na základe spoločných ideových princípov. Slovenská politika sa extrémne polarizovala a personalizovala. Čo je však najhoršie, práve takáto politika viedla a vedie k studenej občianskej vojne, neumožňuje normálnu spoluprácu, ba dokonca ani komunikáciu. Dnes sú politickí konkurenti vnímaní ako zloduchovia prvej triedy, ktorých treba „vykántriť“ za každú cenu.

Iste, k takejto silnej polarizácii prispeli aj viaceré patologické osobnosti, ktoré v slovenskej politike pôsobili. Zvlášť dobrým príkladom je Mikuláš Dzurinda, ktorý celú svoju politickú kariéru postavil na tom, že sa pokúšal diskreditovať a kriminalizovať Vladimíra Mečiara, aby ho potom plne politicky rehabilitoval, keď sa v roku 2006 pokúšal zostaviť koalíciu proti Smeru. Vtedy celý plán padol na nesúhlase KDH. Pre pamäť pripomeňme, že Dzurinda ponúkol HZDS o jedno ministerské kreslo viac, než ponúkol Fico, a zároveň ponúkol aj lukratívnejšie ministerské posty. Toto dnešní žur-

KOMENTÁR

nalisti asi ani netušia, ale bolo to tak a horká pachuť z tohto obratu ostala, a sú dokonca aj ľudia, ktorí si to zapamätali. Zaujímavé je, že hlavnou témou politického diskurzu nebol ani tak spôsob, akým jednotlivé garnitúry viedli spoločnosť, ale korupcia. No a nakoniec vieme, aký bol z toho obrovský morálny gýč. Dzurinda, ktorý celé roky v parlamente vykrikoval Ficovi, že je zlodej a boľševik, sa ukázal v podobnom svetle. Korupčné škandály jeho garnitúry tak skoro nikto neprekoná. Pamäť slovenských voličov je však milosrdná, aspoň v to „Gorily“ Mikloš a Dzurinda dúfajú, keď vážne zvažujú svoj politický comeback v tomto období.

V roku 2010 sa v slovenskej politike vyskytol nový element. Obsahovo úplne vyprázdnený zjav. Trochu pokrytecký a zároveň agresívny. Igor Matovič priniesol do slovenskej politiky neštandardné postupy, politicky vyhrotený boj smerujúci k nenávisti a niektoré krajne bizarné osôbky. Predovšetkým však nestabilitu. Čo mu treba uznať je umenie robiť „úspešnú“ politiku s jediným heslom „Lebo Fico“. Na strane druhej treba konštatovať, že jeho víťazstvo vo voľbách v roku 2022 bolo naozaj Pyrrhovo. Osoba s takou mierou vnútornej nestability – celý program jeho strany bola anketa s jedenástimi, krajne infantilnými otázkami – bola zárukou, že koalícia, ktorej chrbtovou kosťou bola jeho politická eseročka OĽaNO, nemôže vládnuť dlhodobo a stabilne, čo sa napokon preukázalo v rokoch 2021, a aj teraz. Dnes je už úplne jasné, že šanca akejkoľvek koalície vládnuť efektívne a vypočítateľne sa limitne blíži k nule, ak je súčasťou tejto zostavy osobnosť Matoviča. Dnes sa koaličný potenciál strany OĽaNO blíži ku koaličnému potenciálu Ľudovej strany Naše Slovensko, teda takmer nule. Ešte možno koaličný politik Boris Kollár by ďalšie vládnutie s Igorom Matovičom bral ako osobnú výzvu, podstatné je, že už by nenašiel nikoho, kto by sa do tejto partie pridal.

V čase uzávierky tohto komentára kulminuje koaličná kríza. Jej príčiny nie sú len osobné, ale jej podstata je aj, predovšetkým, v štýle vládnutia Igora Matoviča. Je naozaj neprijateľné ponižovať koaličných partnerov, ktorí sa musia doslova plaziť kvôli malým jednotkám miliónov pre svoje ministerstvá a potom naraz príde v noci o druhej status, ktorý ohlási vyše miliardový neadresný balíček pre jednu skupinu občanov. Igor Matovič vždy bol a je nepredvídateľný politik, ktorý sa vyskytol v slovenskej politike. Presvedčil mnoho voličov a nateraz mnoho z nich už aj sklamal. Pokiaľ bol v opozícii, bolo to pre vtedajšiu koalíciu síce nepríjemné, ale nijako fatálne to Slovensko neohrozovalo. Vo februári 2020 sa to zmenilo... Čím skôr sa dokáže presadiť korekcia tohto čierneho dňa v našich dejinách, tým bude na Slovensku lepšie.

Lízaný mariáš o moc v štáte

Ivan BROŽÍK

Lízaný mariáš je kartová hra pre dvoch. Nevyžaduje si od účastníkov v podstate nič. Hra o kráľa a horníka na jednej ruke. Vo Francúzsku o kráľa a dámu na jednej ruke. Na Slovensku o moc. O ovládnutie a riadenie hlasovacích strojov v parlamente. Slovo mariáš má veľmi blízko k francúzskemu výrazu mariage. Svadba. Politické manželstvo. Nie bez trpkoúsmevnej pripomienky. Na Slovensku sa karty na mariáš rozdávajú proti smeru bežného chodu hodinových ručičiek.

Plyn a elektrina sa u nás pre jednu smutnú a známu okolnosť stali luxusnou komoditou. Až vzdialená budúcnosť raz, dúfajme, ukáže, koľko úradníckej neschopnosti, servilnosti a slepoty sa pod to podpísalo na národnej úrovni a koľko na úrovni Európskej únie. A keďže logika nepustí, za plynom a elektrinou bude nasledovať voda, mäso, chlieb, zelenina. Slovenská a európska politika rieši až hriešne dlho samu seba. A keby len to. Deje sa tu dačo oveľa ponižujúcejšie, ale to je na iné poznámky. To je na fascikle analýz a možno aj žalôb. Možno raz, až raz...

POZNÁMKA

Analytici v Českej republike pripúšťajú možnosť, že atmosféra v spoločnosti je tehotná revolúciou. Slováci a Česi boli vždy bratské národy. Trpeli na spoločné choroby. A liečili si ich veľmi podobne. Smutné je, že bratských národov bolo ešte donedávna oveľa viac. Teraz sú už z mnohých z nich iba národy vazalské. Bratské národy, našťastie nateraz okrem tých na oboch brehoch rieky Moravy, sa znesvárili, znenávideli a ich predstavitelia stratili schopnosť vnímať realitu tak, akou skutočne je. Začali veriť. Veriť v dogmy. V premyslené dogmy, vytvárané na pozadí vojny. Vojny o holé životy na východ od našich hraníc a vojny o ekonomické prežitie vo vnútri našich hraníc. Európa v likvidácii, spoločnosť s ručením obmedzeným.

U nás si na pozadí tohto všetkého či naopak v popredí hrali dvaja celé leto lízaný mariáš. Médiá im na to naskočili a v podstate sa tešili na zlatý klinec za uhorkovou sezónou – pád vlády. Alebo aspoň vládnej koalície. Alebo aspoň Matoviča a Sulíka. Dvoch hráčov za stolom v šenku.

Popri kartách, ktoré viac strácali, ako získavali, si rozdávali aj podmienky. No, podmienky. V súvislostiach slovenskej politiky je to slovo len eufemizmom. Nazvime to vydieraním. My iba ak vy iba a naopak. Občan sa stratil už na začiatku hry. Stratil sa tam aj predseda vlády, stratili sa tam všetci, ktorí sú zodpovední za chod štátu a jeho základných funkcií. Ale veď nikto z nich vrátane občana pre hráčov mariášu neznamená nič. Iba prípadný volebný hlas a možno ešte tak krúžok. A hrať o tie, na to je predsa ešte fúra času – „ta ne“?

Dovtedy predsa stačí riadiť štát a osudy jeho občanov v najťažšej kríze od druhej svetovej vojny výlevmi na sociálnych sieťach. Musí to stačiť. Politická psychiatria. Obyčajná hazardná hra. Vlastne už aj riadne nudná, ak nie hneď odpudzujúca. Lebo je hodnotovo prázdna, bezduchá, taká, už to bolo spomenuté, krčmová, a nie každý krčmy „môže“. Teda mnohí ich fakt nemusia. Dá sa žiť predsa aj inak v iných hodnotových rámcoch a s inými zámermi, perspektívami a výzvami.

Chýba tu čosi ako „im“. Tí dvaja si prehadzujú neustále dokola, schváľte NÁM to a tamto, ale nikto nespomína... urobte pre NICH, teda pre nás, aspoň voľačo. Aspoň niečo. Stačí málo. Iba tak na prežitie. Ak už nie hneď slušný život. Verte, páni politici, naozaj chceme ako občania málo. Iba prežiť. Tak zložte karty, leto sa skončilo, bolo by fajn aj voľačo pre to naše prežitie urobiť. Preto ste boli zvolení.

SPOZA OPONY

Prečo je dôležité pripomínať

Dušan D. KERNÝ

Po tieto týždne si mnohí pripomínajú vzácnu storočnicu Vladimíra Mináča. Nažive je ešte s dobrou pamäťou muž rovnakého mena. Dedič. Syn. Dôvod na pripomínanie má Matica slovenská, matičiari. Veď spisovateľ a politik Mináč bol dlhého pol druha desaťročia v krátkom dvadsaťročí Slovenskej republiky v česko-slovenskej federácii jej užitočným, prospešným predsedom.

Pamätníci sa stretli pri hrobe, Matica usporiadala seminár, na ktorom odzneli po dlhých rokoch na matičnej pôde okrem iného literárno-vedné-historické referáty. Situácia sa zopakuje na pôde inštitúcie ASA.

Reč bude o Mináčovi, ale aj o Clementisovi. Ten bude mať stodvadsiate výročie. Usporiadateľom ide o to, aby sa sústredené úsilie a jeho výsledky nedali vyrúbať ani zo slovenskej literárnej a ani z historickej vedy. A, samozrejme, ani zo súčasnej spoločenskej situácie. Zdôrazňujem – slovenskej, aby sa ich pohľad zotrvácnil, určil hodnoty či poučenia pre terajšie chaotické časy a nedal sa nijakovsky obísť. Asi tak, ako sa nedá obísť ani Clementis a ani Mináč. Dnes je tlačenica okolo spomienok na oboch; v prípade Clementisa dokonca medzinárodná. Historickú prácu o Clementisovi dokonca napísala švajčiarska vedkyňa s čínskymi koreňmi a jej kniha sa dostala do Matice v Martine najmä preto, že ju tam poslala s poďakovaním za pomoc vedcovi a matičiarovi Tomášovi Winklerovi. Neviem, ako bude tento pozoruhodný švajčiarsky pohľad financovaný švajčiarskymi frankami a vydaný švajčiarskou univerzitou v angličtine zastúpený v plejáde spomienok a referátov k výročiam slovenských osobností, ktoré nijako nemôžu obísť nielen priaznivci, ale ani odporcovia. Je to však svedectvo o tom, že naše dejiny poskytujú stále dostatok podnetov pre dnešok.

Mňa okrem iných súvislostí vedecká práca, obsahujúca aj preklad predslovu slovenskej vedkyne z akademického historického ústavu, zaujala, ba strhla hľadaním odpovede na otázku, ako sa mohol taký vzdelaný, rozhľadený intelektuál ako Vladimír Clementis stať komunistom. Hlboko v 21. storočí hľadať odpoveď okrem iného aj v Martine v Matici hádam bude stáť za to. Rozhodne sa čítania tej knihy nevzdám, keď už pre nič iné tak preto, nech mi je dovolené, či ľavicové sociálne formovanie súvisí s vplyvom morálnych a vzdelanostných tradícií v prostredí, v ktorom Clementis a Mináč vyrastali.

Pokiaľ ide o Mináča, v tej dnešnej tlačenici okolo jeho výročia by sme nemali azda zabúdať na to, ako v auguste 2012 pri jeho nedožitej deväťdesiatke spisovateľka a politička Gabriela Rothmayerová vhodne pripomenula dôležitosť pamäti tých, čo si ešte pamätajú. A tiež prenikavý faktografický rozbor Jozefa Čertíka o tom, ako literárna veda a kritika v pohľade na Mináča menila kabáty pred a po roku 1989. Čertík to napísal v roku 2017, teda pri nedožitom deväťdesiatom piatom výročí Mináča. Rothmayerová o päť rokov skôr. Stojí za to pripomenúť. Oba texty, pol na pol, si dovedna prečítalo desaťtisíc záujemcov. Odstup rokov teda nezmenšuje záujem. Pokiaľ ide o Vladimíra Mináča, to má aj širšie súvislosti. Niektorí „pamätníci“ ešte dnes nepovažujú Mináčove texty hodné záujmu, keďže autor si prehadzoval akoby vypínačom raz ultranacionalistické inokedy komunistické postoje. Nestálo by to za zmienku, keby nás to neupozorňovalo, že práve zo spisovateľských kruhov vyšli po roku 1989 výrazní bojovníci proti „baťkizmu“ len preto, aby sa uvoľnil priestor pre jeho rovesníka Dominika Tatarku. Tento spor rozdelil spisovateľov a ich politické, ako aj národné postoje natrvalo. Mináč dobre chápal disidenta Tatarku, ktorý zašiel v krvavých päťdesiatych rokoch priďaleko. „Ja na rozdiel od neho,“ vravieval, „som nikdy na prvej strane novín komunistickej strany nepožadoval čo najprísnejšie potrestanie sionistov a slovenských buržoáznych nacionalistov ako on...“

Mináč vedel, ako sa menila doba a ľudia v nej. Vedel, prečo sa Tatarka chce dostať do rovnováhy. Aj on hľadal rovnováhu – on a nikto iný zastrešil obžalobu bývalého režimu s iniciatívou Bratislava nahlas. A zanechal nehynúcu stopu v nových matičných budovách.

SEBAOBRANA

Nie, bankomaty naozaj za nič nemôžu. Ani banky, ktorým patria. Za všetko môže iba naša nepozornosť. Vyberanie peňazí z bankomatu je rituál. I keď sa vlastne dá v podstate žiť aj bez reálnych platidiel, papierových alebo kovových, nie všetci používajú iba možnosť elektronických platieb. A – nie všade je ešte stále taká platba, napriek roku 2022, možná alebo ekonomicky únosná. Napokon, na Slovensku žije množstvo ľudí, pre ktorých používanie bankového účtu by bolo iba zbytočným výdavkom navyše, takže karta je pre nich iba drahý luxus.

Ach, tie bankomaty

Rada hneď na úvod. Ak používate bankomaty, uprednostnite tie, ktoré sú súčasťou peňažného ústavu, sú umiestnené v stene jeho kamennej pobočky. Hneď sa dozviete prečo.

Bankomaty používajú aj ľudia, ktorých schopnosti sú sťažené nejakým telesným hendikepom. Vždy je lepšie požiadať o pomoc zamestnanca banky ako náhodného okoloidúceho. Ak už takáto možnosť nie je, treba na to uprednostniť príslušníka mestskej alebo štátnej polície. Určite nikto z ich radov pomoc neodmietne.

Ale aj zdravých môže bankomat prekvapiť. Prídete uskutočniť výber, vložíte platnú kartu, zadáte správny PIN a uskutočníte výberovú transakciu. Všetko ide tak, ako má, dokonca, bankomat vás upozorní na obrazovke, aby ste si zobrali vydané peniaze, ale tých niet. Vtedy treba v prvom rade zachovať chladnú hlavu. Postup je logický. Ako prvý krok zavolajte hliadku mestskej či štátnej polície, nevzďaľujte sa zo zorného poľa kamery, ktorá sníma okolie bankomatu, a každému záujemcovi o výber povedzte, že bankomat je poškodený a čakáte na príchod niekoho, kto to bude riešiť. Po polícii zavolajte aj na zákaznícku linku vašej banky, ktorá vám platobnú kartu vydala. Toto číslo by ste mali nosiť stále pri sebe. Slúži totiž aj na prípady, keď zistíte stratu či krádež dokladov a s nimi aj platobnej karty. Treba ju vtedy čo najskôr zablokovať. Aj preto tak ako PIN-y ani dôležité čísla nenoste v peňaženke, ani pri osobných dokladoch, ale na nejakom mieste, ktoré vám nikto ani krádežou nevyprázdni.

Rešpektujte a dodržte všetky pokyny, ktoré vám po príchode dajú policajti a ktoré dostanete od pracovníka banky. S nimi vyriešite to, čo sa vyriešiť dá, a tak ako sa to vyriešiť má.

Banky sa neustále snažia svoje bankomaty vybaviť mnohými novými bezpečnostnými prvkami. Niekedy to pletie a vy si myslíte, že na bankomate sú nejaké zariadenia, ktoré tam primontovali nekalé živly. Naopak, mnohé zariadenia pripomínajú autorizované bezpečnostné prvky a naozaj môžu byť dodatočne namontované potenciálnymi zlodejmi. Aj preto, a to sa vraciame k úvodu, je dobré peniaze vyberať zo zariadení, ktoré sú súčasťou peňažných ústavov. V prípade vašich pochybností privolaný zamestnanec okamžite preverí stav bankomatu a rozhodne o ďalšom postupe. Toľko času má určite každý z nás, napokon, ide o naše peniaze.

A ešte jedna rada – od bankomatu nikdy neodchádzajte skôr, ako ukončí celú vašu transakciu a podľa textu na obrazovke je pripravený na ďalšiu s niekým iným.

(ib)

Martina KVAŠŇOVSKÁ vystavovala svoje diela v Paríži aj v Benátkach

Krása je vizuálnym vyjadrením dobra

Zhovával sa Lukáš PERNÝ – Foto: archív M. K.

Kysučanka, ktorá pochádza z umeleckej rodiny. Vyštudovala Pedagogickú fakultu Univerzity Komenského, v kresbe sa zdokonaľovala v ateliéri Tibora Bártfaya a kurzy kresby a maľby absolvovala aj na Medzinárodnej akadémii umenia v Barcelone. Bola tiež členkou medzinárodného parížskeho ateliéru 59 Rivoli. Všestranná umelkyňa, ktorá, ako hovorí, tvorí s radosťou a láskou, je tiež vyštudovaná herečka. Herectvu prichádzala na chuť v divadelnej škole Beatrice Brout v Paríži. Keďže plynule rozprávа viacerými jazykmi, venuje sa prekladom a píše poéziu. Aktuálne tvorí vo svojom vlastnom ateliéri v centre Bratislavy.

Martina KVAŠŇOVSKÁ patrí k tým umelcom, ktorí prvé kroky za výtvarnou profesiou urobili v prajnom ateliéri akademického sochára Tibora Bártfaya a potom už nasledovali smelé kroky do svetových centier umeleckého života, kde sa portfólio jej daností rozšírilo nielen o originálne výtvarné hľadačstvo, ale aj o pokusy uspieť v hereckej brandži.

INTERVIEW

● Ako ste sa dostali k výtvarnému umeniu a ako sa vám podarilo dosiahnuť také vysoké míľniky, ako je špecializované štúdium v zahraničí, a dokonca i vystavovanie obrazov v Paríži a Benátkach?

Môj talent objavila pani učiteľka Benková ešte v základnej škole už vo veku šiestich rokov, a tým, že som prirodzene k tvorbe inklinovala, osud ma zavial k významnému slovenskému sochárovi Tiborovi Bártfayovi, ktorý ma prijal ako svoju žiačku. Tým, že som sa vždy zaujímala aj o cudzie kultúry, podarilo sa mi dostať do medzinárodnej akadémie v Barcelone, kde som si osvojila základy kresby a techniku suchého pastelu. Po umeleckej stránke ma najviac obohatilo pôsobenie v ateliéroch 59 Rivoli v Paríži, kde tvorilo vyše šesťdesiat umelcov z celého sveta a vzájomne sme sa umelecky inšpirovali. V tomto období som sa zamerala najmä na tvorbu portrétov a začala som využívať techniku olej na plátne. V divadelnej škole Beatrice Brout so mnou študovala známa herečka mladej generácie Jenna Thiamová.

● Vo vašich obrazoch sú často tváre populárnych hercov najmä z francúzskeho filmu. Podarilo sa vám s niektorým osobne stretnúť?

Francúzska kultúra a herectvo sú mi veľmi blízke. V tomto kontexte som vytvorila kolekciu francúzske filmové hviezdy, ktorá sa prezentovala vo Francúzskom inštitúte v Bratislave a vo Východoslovenskom múzeu v Košiciach. V Paríži som sa osobne stretla s legendárnym francúzskym hercom Pierrom Richardom, Fanny Ardantovou a populárnou francúzskou herečkou mladej generácie Christou Theretovou.

● Akým výtvarným témam sa venujete aktuálne a aká je vaša umelecká vízia?

Doteraz som sa venovala najmä figuratívnej maľbe, najčastejšie som stvárňovala ženy, ich krásu, pôvab, zmyselnosť, vnútorné rozpoloženie, usilovala som sa zachytiť ich vnútorný svet. Mám pocit, že krása je vizuálnym vyjadrením dobra. Momentálne pracujem na budúcej výstave, kde sa už posúvam do sféry metafyzickej, duchovnej tematiky. Ale o čo presne ide, neprezradím, aby sa jej návštevníci mali na čo tešiť.

● Na sociálnych sieťach majú reprodukcie vašich obrazov obrovský úspech. Predpokladám, že je o vaše diela skutočne záujem. Čím to je, že sa im tak darí?

Ľudia mi hovoria, že z mojich obrazov cítia pozitívnu energiu, že ich nabíjajú. V tvorbe som perfekcionistka, preto venujem dostatok času každej maľbe a najmä technika, ktorou maľujem, potrebuje istý čas, preto niektoré realizácie trvajú i pol roka...

● Toho roku máme dvojsté výročie narodenia štúrovského maliara portrétistu Petra Michala Bohúňa, nedávno sme si v súvislosti s Ivanom Horváthom na vernisáži v Senici pripomenuli aj jeho príbuznú - prvú slovenskú akademickú maliarku Želmíru Duchajovú-Švehlovú. Cítite určité napojenie aj na slovenských vizuálnych umelcov a inšpirujú vás? Pochádzate z Kysúc, ako vnímate našu národnú kultúru, špeciálne regionálnu – kysuckú, a do akej miery vás podnecuje aj tá zahraničná?

Tú spojitosť vidím v tom, že i samotná prvá slovenská výtvarníčka tiež absolvovala študijné cesty do zahraničia a samotný Peter Michal Bohúň je mi blízky, keďže sa tiež špecializujem na realistické portrétovanie osobností. V budúcnosti sa mienim zdokonaliť aj v sochárstve, keďže moju začiatočnú umeleckú dráhu ovplyvnil jeden z najvýznamnejších slovenských sochárov Tibor Bártfay. Slovenskú národnú kultúru vnímam pozitívne, predovšetkým v oblasti folklóru, krojov a výšiviek, teda najmä z oblasti rodného kraja, a tiež mám rada hudobné a výtvarné ľudové motívy. Som hrdá na to, že z Kysúc pochádza mnoho významných tvorcov, ako napríklad Ján Palárik, Ondrej Zimka, Miroslav Cipár či Jozef Kroner. Ovplyvnili ma aj mnohí zahraniční umelci, najmä Rembrandt a iní umelci zlatej holandskej éry, ale takisto aj z talianskej renesancie ako Michelangelo či Leonardo.

● Reflektujú vaše obrazy aj súčasnosť a dianie v nej?

Nedávno som dokončila obraz, ktorý som pomenovala Paradigma súčasnosti. Vznikol z myšlienky prepojenia minulého a súčasného sveta, pretože som sa zamýšľala nad zmenou hodnôt tej-ktorej doby. Pôvodný obraz od Leonarda Da Vinciho Dáma z hranostajom, ktorý vznikol pred päťsto rokmi, zobrazuje krásnu, vzdelanú Cecíliu Galleraniovú, ktorá bola favoritkou milánskeho vojvodu Lodovica Forzu. Cecília má v náručí hranostaja, ktorý symbolizuje duchovnú čistotu a je tiež istou alegóriu materstva. Ako je to dnes? Spoločensky najuznávanejšou métou sú väčšinou peniaze, hmotné statky a všeobecnou obsesia, mobily a internet. Toto moje dielo je upozornením, výkričníkom, kam sme ako spoločnosť duchovne klesli.

O ČOM JE REČ

Vyčistíme Augiášov chliev?

Peter ŠTRELINGER

O dva dni, teda v čase, keď túto glosu píšem, bude štátny sviatok - Deň Ústavy slovenskej republiky... A aj tridsiate výročie schválenia tohto najdôležitejšieho historického dokumentu novej Slovenskej demokratickej republiky. Pozoruhodné výročie! Pre nás všetkých, čo v tomto našom štáte žijeme... Za ten čas od vzniku a schválenia ústavy už vyrástla jedna nová generácia. Neuveriteľné. Aj keď neviem, či pre tých mladých – pubertiakov, tínedžerov aj -ciatnikov je tento dátum niečím zaujímavý. Mladí majú iné starosti, všakhej?! Ako fungujú ich mobily, či kdesi naškrabú prachy na nový notebook, zoženú letnú brigádu, aby potom mohli vyštartovať na nejakú zaujímavú dovolenku. Najskôr zahraničnú - Amerika, Paríž, Londýn, Mexiko, Južná Amerika, Austrália. Veru, tých mladých sa cez prázdniny motá po bližšom, ale aj vzdialenom svete neúrekom. Sú aj takí, čo neohrdnú ani slovenskými horami, výšľapmi s priateľmi či priateľkami na slovenské veľhory – Tatry, Malú či Veľkú Fatru, Slovenský raj - sú tiež medzi mladými atraktívne a vzrušujúce!

Ale, vráťme sa k tým našim slovenským Augiášovým chlievom! Za tie tri desaťročia nič tak nepoškodilo dobré meno Matice slovenskej ako zbierka na Národný poklad! Tento biľag Matica asi ani nikdy nezmyje... Keď sa napríklad nové vedenie Matice usiluje získať od štátu viac peňazí na svoje aktivity, verejnosť ohrnie gamby a nahlas šomre, čo ešte vlastne chcú tí matiční zlodeji!? Veď rozkradli zbierku na Národný poklad, okrem toho drahé kovy, zlato, striebro, diamanty, cenné šperky, obrazy! Kam sa to všetko podelo? No, tie vecné dary by sa ešte našli, tie vraj nikto neukradol, hoci pokusy boli... A o tom zlodejstve má verejnosť vlastne pravdu! Za všetkou tou zlodejskou aktivitou vedenia Matice sa objaví asi len jediné meno, ale hana padá na všetkých matičiarov!

Áno, je za tým bývalý predseda Matice slovenskej, vyše dvadsať rokov bašujúci na čele Matice, Ing. Jozef Markuš. Tento muž s pomalým až maznavým hlasom a rozviatou hrivou gaštanových vlasov. On je zodpovedný a určite jediný, kto vie, kam sa podel Národný poklad! Využil svoje vedúce postavenie v Matici. Súd s Markušom sa už ťahá niekoľko rokov, všetci – i žalobcovia – si trochu ako pštrosy skrývajú hlavu do piesku, asi najväčšmi však obvinený Jozef Markuš! Súd sa vlečie ako sopeľ, ktorý, ako si dobre pamätáme, mal predseda Matice slovenskej pri známom dueli s Vladimírom Mečiarom v kauze o národný jazyk! Chorľavý, ale i zakríknutý Markuš z tohto súboja vyšiel viac-menej víťazne. Všetci roduverní Slováci ho ľutovali. Chudáčisko proti tomu býkovi na čele slovenskej vlády Mečiarovi!

Predseda Markuš veľakrát vychádzal z týchto súbojov ako zástupca Matice víťazne. A Matica vtedy aj zásluhou Markuša získavala na popularite! Matičiarky o Jožkovi Markušovi skladali častušky, matičiari ho velebili. Markuš bol taký malý slovenský – a či skôr matičný boh! Takto získal renomé aj pri zbierke na Národný poklad, ktorú Matica vyhlásila začiatkom roka 1993 a organizovala spolu s VÚB - Všeobecnou úverovou bankou! Každý, kto do zbierky prispel aspoň slovenskou stokorunou (eurá ešte neboli), dostal pamätnú striebornú medailu „Slovensko ďakuje“! Americkí Slováci boli najštedrejší. Spomínam si, že pri našej misii na jar 1993 (Ing. Vladimír Hromý, člen Výboru MS, Peter Štrelinger) do Kanady a USA chceli krajania tiež prispievať stokorunou, napokon – hlasovali a rozhodli: za medailu bude najnižší vklad - sto dolárov! No boli aj takí, čo do zbierky dali 10 000 dolárov, napríklad slovensko-kanadský stavebný podnikateľ Ing. Jozef Hoffman z Toronta, Dr. Kirschbaum dal, tuším, 3000 dolárov a ďalší a ďalší boli veľmi štedrí! Pri návrate z Ameriky sme s Vladom Hromým viezli v hotovosti aj v šekoch vyše 100-tisíc dolárov!

Tak mi zišlo na um: keby sme boli podobní iným, mali sme si odsypať z tých dolárov do vlastnej kešene. Ale my sme takí neboli, slovenský a matičný boh by nás preklial! A ďalej už niet miesta pokračovať... Ach, tie naše slovenské Augiášove chlievy?!

Tridsať rokov Ústavy SR – základného zákona samostatného Slovenska

Historické chvíle v Rytierskej sále Bratislavského hradu

Matej MINDÁR – Foto: TASR, SNN

Presne pred tridsiatimi rokmi prvého septembra 1992 stoštrnásti demokraticky zvolení poslanci vtedajšej Slovenskej národnej rady schválili aklamačným spôsobom základný zákon budúceho samostatného Slovenského štátu – Ústavu SR. Spolu s Hnutím za demokratické Slovensko a so Slovenskou národnou stranou podporila tento národno-emancipačný proces aj drvivá väčšina poslaneckého klubu Strany demokratickej ľavice. Poslanci Kresťanskodemokratického hnutia a maďarských strán hlasovali proti. Slávnostný podpis najvyššieho zákona štátu sa uskutočnil prvého septembra 1992 v Rytierskej sieni na Bratislavskom hrade. Účinným sa stal prvého októbra 1992 – s výnimkou niektorých ustanovení, ktoré nadobudli účinnosť prvého januára 1993.

Proces prípravy Ústavy SR prebiehal kontinuálne už od roka 1990. Bývalý politik Ján Cuper v rozhovore pre náš matičný týždenník z roka 2019 na otázku, aké výsledky priniesli tzv. Plankove komisie, ktorých bol členom, povedal, že vypracovali rôzne návrhy ústav, ktoré následne posunuli na celonárodnú diskusiu. „Ľudia sa mohli slobodne vyjadriť. Posielali nám svoje pripomienky, ktoré sme ako odborní členovia komisie spracovávali a následne posúvali poslaneckej časti komisie. Bola to pomerne rozsiahla celonárodná a politická diskusia, a keď niekto hovorí, že sme si ako HZDS sami vytvorili ústavu a vyhlásili samostatnú Slovenskú republiku, nehovorí pravdu.“

■ KOLEKTÍVNE DIELO

Ako potvrdil, všetci občania SR mali pri tvorbe ústavy možnosť slobodne sa vyjadriť. „Ako komisia sme niečo akceptovali a, naopak, niečo sme akceptovať nemohli. A keď sa tvorila po voľbách 1992 finálna verzia Ústavy SR, ako ju poznáme dnes, vychádzalo sa predovšetkým z predchádzajúcich návrhov, ktoré sme ako komisia spracovávali. Mali sme k dispozícii pomerne slušnú názorovú orientáciu spoločnosti, a čo je dôležité, pomerne veľká väčšina občanov sa vyslovila za samostatnú Slovenskú republiku.“

V závere svojej odpovede konštatoval, že Ústava SR bola kolektívnym dielom, na ktorom pracovala politická, právnická, kultúrna a ekonomická elita slovenského národa. „Nebola to ľahká práca. Ako expertná skupina sme všetky tieto návrhy spracovávali do jednotlivých článkov, ustanovení a hláv, ktoré potom poslanci SNR dali do takej podoby, o ktorej hovoril Milan Čič, že on jediný spolu s Ľubomírom Fogašom tvoril Ústavu SR.

Na schválenie Ústavy SR bolo potrebných minimálne deväťdesiat hlasov. Museli sme preto akceptovať pripomienky aj SDĽ. Pričinením Fogaša a Weissa nesie náš zákonodarný orgán názov Národná rada Slovenskej republiky.“

■ NA MATIČNEJ PÔDE

V nasledujúcej otázke: Z čoho ste vychádzali pri tvorbe Ústavy SR? Právny expert poznamenal, že pre každú ústavu je dôležitá kontinuita. „Zaoberali sme sa týmto problémom na pôde Matice slovenskej. Kontinuita vývoja znamenala asi toľko, že sme sa mohli ako národ prihlásiť od veľkomoravskej tradície akejsi imaginárnej slovenskej štátnosti cez uhorskú, v ktorej sme ako národ nič neznamenali, alebo habsburskú, cez prvorepublikovú, v ktorej nás integrovali a vytvorili z nás československý národ, až po hlinkovskú tradíciu, v ktorej sa vytvorila slovenská autonómia a z nej neskôr vznikla prvá Slovenská republika, oklieštená o územia, ktoré si Maďari zobrali. Ja som vo svojom vystúpení argumentoval, že nie je sa k čomu prihlásiť, pretože sa nemôžeme prihlásiť ani k prvej Slovenskej republike, lebo by nás svet obviňoval, že sme klérofašistický štát. Preto som vo svojom vystúpení povedal, že sme jedine mohli vychádzať z kolektívneho sebaurčovacieho práva, ktoré sa dostalo aj do dvoch medzinárodných dokumentov – Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach a Medzinárodného paktu občianskych, politických, sociálnych a kultúrnych práv.“

Spoluautor Ústavy SR exposlanec NR SR Ján CUPER

Samotný proces schvaľovania Ústavy SR prvého septembra 1992 zhodnotil J. Cuper slovami: „Bol to úžasný pocit, na ktorý nikdy nezabudnem. S ideou samostatnosti sme žili už od našich študentských čias.“

Odmietavý postoj Kresťanskodemokratického hnutia podporiť vznik samostatnej Slovenskej republiky kritizoval aj nedávno zosnulý kardinál Jozef Tomko. Jeho slová potvrdil bývalý slovenský veľvyslanec vo Vatikáne Marián Servátka v rozhovore publikovanom pred dvoma týždňami: „Viem, že bol sklamaný z niektorých skutočností na Slovensku, keď známa kresťanská strana hlasovala proti zvrchovanosti, proti prijatiu Ústavy SR. Verejne som to nezachytil hovoriť, ale viem, že súkromne im to viacerým povedal.“

■ ARCIBISKUPOV POVZDYCH

Rovnaký postoj zastával aj vtedajší celoslovenský metropolita Mons. Ján Sokol. „Keď som bol ako hosť v starej budove SNR počas vyhlásenia Zvrchovanosti SR, všimol som si, že podaktorí Maďari sa lepšie zachovali ako KDH. Približne tretina opustila rokovaciu sálu, ďalšia tretina sa zdržala hlasovania a posledná tretina bola proti. Keď sa postavil prvý poslanec za KDH Július Brocka a vyhlásil: ‚Som proti zvrchovanosti,‘ za ním ďalší stranícki kolegovia, vzdychol som si: ‚Pane Bože, to azda nie je pravda.‘“

BESEDNICA

Počasie svojou teplotou v posledných dňoch skúša naše nervy s rovnakou intenzitou žiarenia, ako sú medializované snahy v oblasti sociálneho zabezpečenia. Akosi to však nie je také, ako sme zvyknutí. Odborári sa dokonca historicky dohodli so zamestnávateľmi na novej minimálnej mzde rovných sedemsto eur a nebol by to Igor Matovič, keby nepovedal svoj názor. Samozrejme by pridal aj viac, keby to bolo len na ňom, ale určite tento názor vôbec nesúvisí s nadchádzajúcim komunálno-župným volebným dvojbojom.

Fiktívny sociálny zmier

Ľudia, ktorí sú odkázaní na životné minimum, sa už tešia zo svojej novej, upravenej, zvýšenej a život reflektujúcej dávky 234,42 eura. Prvýkrát ju dostali práve v auguste za júl. Áno, takto umožňuje štát najzraniteľnejším držať krok so zvyšujúcimi sa životnými nákladmi. Potešila aj informácia, že nová úprava zásadne nezvýši ani dávku v hmotnej núdzi, ani rodičovský príspevok. Zaujímavým sociálnym javom týchto dní sa ukazuje aj reflexia bánk z finančných chaosov, ktoré v posledných dekádach spôsobili. Úroky začali pomerne presvedčivo a odraďujúco zároveň rásť ešte pred oznámením Európskej centrálnej banky o zvýšení základnej úrokovej sadzby. Nové bývanie je pre mladé rodiny v tomto realitnom šialenstve nedostupné a neskorší život ohrozujúce. A prekvapivo, čuduj sa svete, banky majú v tieni zvýšených cenníkov za služby šokujúco vysoké zisky. To poteší tých mladých, stepujúcich pred pobočkou, čo do dlhoročného finančného otroctva dobrovoľne predsa len vstúpia.

Zrejme vám neušlo, že sme sa pohli s myšlienkou s nájomnými bytmi. Koalícia síce nepozná dňa kedy -, ale oni to naozaj myslia vážne, že stihnú nejaké byty v tomto volebnom období postaviť. A tak ministerstvo práce vytiahlo do boja za byty a čo najväčšiu transparentnosť s nevšedným krokom - medzi svojimi zamestnancami, ktorí spadajú pod rezort, si otestujú, o aké veľké byty ide a kde by bol asi tak o ne záujem. A akože potom sa postavia, naozaj. Vynikajúcu pružnosť a opodstatnenosť svojich vysokých platov preukázali naši strážcovia spravodlivosti. Ústavný súd SR v týchto dňoch prijal na ďalšie konanie sťažnosť poslanca Ľubomíra Vážneho (Smer) pre jeho odvolanie z postu šéfa Sociálnej poisťovne. Na návrh Milana Krajniaka ho z vedenia poisťovne odvolala vláda v septembri 2020. Vážny si sťažoval na rozhodnutie ministra, opretú o precedens s jeho predchodcom Dušanom Muňkom. Toho odvolala vláda Ivety Radičovej a po čase ho museli do poisťovne inštalovať opätovne práve po rozhodnutí ústavných sudcov o porušení jeho ústavných práv.

A na záver dobrá správa. Od septembra by sa mala zvýšiť minimálna hodnota gastrolístka. Úradníci to vysvetlili tak, že lebo veď inflácia, a dalo by sa to aj chápať, keby hodnota minimálneho „gastráča“ nemala byť po novom inflačnom zohľadnení kozmických 4,80 eura. Ak viete o prevádzke, kde sa za to naobedujete, dajte vedieť do našej redakcie. Ďakujeme.

Ľudovít KUSAL

Slovenskí vinohradníci môžu ročne obnoviť len jedno percento viníc

Trpké bobule božského nápoja

Ivan KRAJČOVIČ – Foto: autor

Až do roka 2030 bude platiť nariadenie Európskeho parlamentu a Rady Európskej únie, ktorým sa vytvorila spoločná organizácia trhov s poľnohospodárskymi výrobkami. Výsledkom je prijatie novely zákona o vinárstve na povoľovacom princípe, ktoré drasticky obmedzuje novú výsadbu viniča.

Slovensko eviduje asi desaťtisíc hektárov rodiacich vinohradov, a toto číslo každoročne klesá. Aj keby vinohradníci akokoľvek chceli, diktát EÚ je jasný. Ročne môžeme vysadiť len jedno percento z celkovej plochy vysadenej viničom v Slovenskej republike vymeranej k 31. júlu predchádzajúceho roka.

■ BOHATÁ HISTÓRIA

Na Slovensku sa vinič začal pestovať za vlády cisára Marca Aurélia Próba, teda v treťom storočí nášho letopočtu. Po páde Rímskej ríše sa o rozšírenie pestovania viniča starala cirkev. Prvé písomné zmienky sú zo začiatku 9. storočia z Nitrianskej stolice. O význame pestovania viniča v stredoveku svedčí aj povyšovanie vinohradníckych mestečiek, ako boli Modra, Pezinok alebo Jur pri Bratislave, na slobodné kráľovské mestá. Počas panovania Márie Terézie a Jozefa II. nastal vrchol pestovania vínnej révy. Na území dnešného Slovenska v roku 1720 bolo približne 57-tisíc hektárov vinohradov. Ešte v prvej polovici 19. storočia bolo Slovensko vinohradníckou veľmocou. Vinár Waltz mal v Trnave najväčší vínny sud v strednej Európe s objemom 114-tisíc litrov. Obchodník Palugyay predával svoje vína do celého sveta, pričom jeho vína sa nachádzali aj na palube Titanicu. Znárodnenie po roku 1948 tento trend zastavilo.

■ DIKTÁT ÚRADNÍKOV

Po roku 1989 sa vrátili vinohrady bývalým majiteľov alebo ich potomkom. Nie všetci síce v pestovaní vytrvali, ale slovenské vína si v súčasnosti odnášajú zo svetových súťaží mnohé ocenenia. Vstupom do Európskej únie však pribudli byrokratické prekážky, obmedzenia, kvóty. Napokon, ako na všetko. Pri podpise prístupovej dohody sa Európska únia zaviazala dorovnať novoprijatým štátom platby na sto percent priemeru EÚ. Už sa na to dávno zabudlo, a naše vlády tento záväzok zabúdajú aspoň diplomaticky predstaviteľom Únie pripomínať. O prílišnom zasahovaní bruselských úradníkov do zákonodarstva členských štátov svedčí príklad s terasami vo vinohradoch. Tie majú aj mimoriadnu schopnosť zabrániť erózii pôdy a zároveň majú významnú vodozádržnú funkciu v súvislosti so súčasnými klimatickými zmenami. Dotácie na takéto vinohrady však môžu žiadať iba vinohradníci a vinári, ktorí pestujú vinič na terase väčšej ako 0,3 hektára.

Vinohradník musí o povolenie vysadiť vinič na svojom pozemku požiadať Ministerstvo pôdohospodár-

LEGISLATÍVA

stva a rozvoja vidieka SR do 30. apríla kalendárneho roka. Povolenie je síce bezplatné, ale nie je nárokovateľné. Je platné tri roky od dátumu udelenia, ale ak sa tak nestane, vinohradníkovi hrozia sankcie. Ak vinohradník chce vyklčovať nerodiaci vinohrad a vysadiť nový, musí o tom informovať Ústredný kontrolný a skúšobný ústav poľnohospodársky a k žiadosti o výsadbu doložiť aj leteckú ortofotomapu s vyznačením predmetnej plochy a kópiu katastrálnej mapy. Všetko na náklady žiadateľa.

■ VLÁDA NEPOMÁHA

Natíska sa otázka, prečo vzniklo toto nariadenie, ktoré ide proti záujmom nielen Slovenska, ale aj iných štátov Európskej únie. Lobistické skupiny vinársky silných štátov okolo Rady EÚ si toto nariadenie presadili preto, aby chránili najmä svoje záujmy a obmedzili konkurenciu. Ďalej chcú potlačiť domáce odrody. V novele zákona je aj zmienka o tom, že ak chce vinohradník vyrobiť

vína bez zemepisného označenia, bude musieť použiť len sadenice registrovaných odrôd uznaných v EÚ.

Vláda občas sľubuje, ale máločo reálne robí. Vinohradníci volajú aj po novom zákone o vinohradníctve a vinárstve. Ten im sľuboval už minister Ján Mičovský v roku 2020. Rovnako sa rozplynuli aj sľuby, že by sa štátna pomoc zvýšila na úroveň okolitých krajín, ako je Maďarsko alebo Rakúsko. Výška alokovaných prostriedkov na program reštrukturalizácie vinohradov nestačí na počet žiadostí. Poľnohospodárska platobná agentúra pristúpila ku kráteniu prostriedkov o tretinu. Pre mnohých vinohradníkov je však nutnosť dofinancovať obnovu vinohradov komerčným bankovým úverom likvidačná.

Pritom Programové vyhlásenie vlády SR na obdobie rokov 2020 až 2024 hovorí o zvýšení potravinovej sebestačnosti a nastavení spravodlivého systému podpôr v poľnohospodárstve.

V treťom roku vlády Igora Matoviča a Eduarda Hegera zostalo všetko po starom.

Na aktuálnom ukrajinsko-ruskom bojisku sa ocitla najväčšia európska atómová elektráreň

Tikajúca bomba – vražedná i samovražedná

Dušan D. KERNÝ – Foto: agentúrny servis

Po prvý raz v dejinách využívania jadrovej energie na mierové ciele sa uprostred bojiska nachádza atómová elektráreň. A navyše najväčšia v Európe. Jadrové reaktory atómky v záporožskej oblasti, kde sa v auguste takmer denne bojovalo, vytvára nepredvídateľné situácie. Aj o možných hrôzostrašných scenároch...

Záporožská atómová elektráreň je na území ukrajinského štátu a od prvých dní marca tohto roku ju obsadili ruské vojská. Zo šiestich reaktorov štyri postavili v osemdesiatych rokoch – v sovietskej ére, ďalšie dva v deväťdesiatych rokoch – v ére samostatnej Ukrajiny. To svedčí o jej nesmiernom význame, o rozsiahlej potrebe energie pre Ukrajinu.

■ RAKETOVÉ ÚTOKY

Obe armády proti sebe od februára bojujú s nasadením moderných zbraní. Na obrovskú plochu so šiestimi atómovými reaktormi, ako aj na vedľajšiu, podpornú tepelnú

GEOPOLITIKA

elektráreň, ktorá by mala slúžiť aj ako záložný zdroj energie pre generátory atómky v prípade núdze, dopadajú rakety. Obe strany sa navzájom obviňujú. Príslušné ukrajinské úrady nemajú do elektrárne prístup. Od marca však pôvodný ukrajinský personál pracuje pod dozorom ruských vojsk. Ako priznáva ruský Rosatom aj za prítomnosti ruských odborníkov – ako konzultantov. Konzultanti údajne nijako nezasahujú do prevádzky. Inými slovami, ruský Rosatom nechce prevziať úplnú zodpovednosť za situáciu za obrovský komplex, ktorý je obsadený ruskou armádou a príslušné ukrajinské úrady tam nemajú zasa prístup. To všetko v situácii, keď sa obe strany nepretržite obviňujú z ostreľovania.

Spomínaná tepelná elektráreň nie je v popredí o. i. informačnej a psychologickej vojny, stojí však za zmienku, že nepracuje, lebo tam nemožno dodávať uhlie. Teda nebola by zdrojom energie pre generátory atómky, niektorého zo šiestich reaktorov v prípade núdze. Práve zlyhanie generátorov bolo príčinou havárie a úniku rádioaktívnych materiálov v japonskej Fukušime v marci 2011.

Pred niekoľkými mesiacmi čosi nepredstaviteľné: ruský vojak hliadkuje v ukrajinskej Záporožskej atómovej elektrárni – azda najväčšej v Európe.

■ JADROVÉ HROZBY

Pre nás je v tejto situácii potrebné poznať rozdiely medzi tým, čo bolo v roku 1986 pri havárii v atómovej elektrárni v Černobyli a úplne iným typom reaktorov v Záporožskej atómke. Tá je však, aj keď sa tvrdí, že jej reaktory nie sú na rozdiel černobyľskej vystavené vnútornej hrozbe, vzhľadom na boje a raketové ostreľovanie vystavená vonkajšiemu ohrozeniu. V nemeckom verejnoprávnom rozhlase DLF odborník Wolfgang Raskob z Inštitútu technológií v Karlsruhe tvrdil, že až prekvapivo dobré je internetové spojenie, komunikácia s ukrajinskými kolegami v elektrárni. Misia prestížnej medzinárodnej autority organizácie OSN, Medzinárodnej agentúry pre atómovú energiu (MAAE) priamo do elektrárne a eventuálne zriadenie jej trvalej misie, je preto mimoriadne dôležitá. Je zárukou overených informácií o skutočnom stave a skutočných pomeroch. Misia bude skúmať „len“ odbornú stránku chodu a zabezpečenia jadrových častí elektrárne. Otázka prítomnosti ruských vojsk a politická otázka demilitarizácie oblasti elektrárne nie je jej úloha...

Pre nás na Slovensku, ktorí sme prežili a naplno zažili rok 1986, rok černobyľskej havárie, je všetko okolo Záporožia dôležité. Veľmi dobre máme v pamäti, ako sme vtedy všetky informácie o rádioaktivite čerpali najmä z rakúskej televízie. Sovietsky režim, ale aj režim v Česko-Slovensku nezrušil uprostred zamorenia prvomájové sprievody, aj bolo akútne nebezpečenstvo rádioaktívnych mrakov.

■ UTAJENÁ KATASTROFA

Prečo to spomínať? Dlhých osemnásť dní trvalo sovietskemu vodcovi – symbolu „glasnosti“, otvorenej informovanosti – Michailovi Sergejevičovi Gorbačovovi, než priznal katastrofu a povedal domácemu obyvateľstvu, ako aj medzinárodnej verejnosti pravdu. V Kyjeve prekročila rádioaktivita normu stodvadsaťpäťnásobne (!)

Nedávno sa v deň smrti nebohý M. S. Gorbačov stal pre politikov i médiá symbolom odvážneho politika. Skoncoval so studenou vojnou, jeho zásluhou padol Berlínsky múr. Nezasahoval do vývoja u vtedajších sovietskych spojencov, dohodol jadrové odzbrojovanie s USA, umožnil zjednotenie Nemecka a ukázal možnosti parlamentnej demokracie aj v samotnom Rusku. Jednoducho zmenil svet. Pravda, do úzadia sa potláča Gorbačovov názor na rozširovanie NATO, až do svojej smrti to považoval osobne za zradu.

■ VTEDY A DNES

Gorbačovovo úmrtie prišlo v čase, keď je zrejmé, aký je rozdiel medzi štátnikom Gorbačovom, ktorý umožnil zmeniť svet aj nám na Slovensku, aj nám Slovákom, a terajším Kremľom. Rozdiely sú očividné. Kým Gorbačov umožnil európsky mierový vývoj, terajší putinovský režim, terajšie rozhodovanie Kremľa vyústilo do prvého veľkého vojnového konfliktu na Ukrajine.

Porovnanie tých nádejí, čo prinášal Gorbačov len za krátkych šesť rokov pre svet, Európu, ako aj pre nás vo vtedajšom Česko-Slovensku, s tým, čo priniesla terajšia Ruská federácia najmä od 24. februára tohto roku, umožňuje každému urobiť si svoj vlastný názor, veď ide o nespochybniteľné fakty.

■ BOD ZLOMU

Ale to nie je všetko. Okrem iného na to upozornila rodáčka z Moskvy ruská publicistka a autorka kníh Sonja Margolina, žijúca v Berlíne. Stotožňuje sa s názorom, že výbuch v Černobyli a jeho zatajovanie spôsobilo hlboký prepad Gorbačovovej autority u obyvateľstva vtedajšieho Sovietskeho zväzu a otriaslo jeho medzinárodnou legitimitou. Gorbačov bol šokovaný, ako byrokracia zatajovala skutočný stav vecí. Len postupne sa dozvedal všetky fakty a súvislosti. A to bol práve bod zlomu – bola to katastrofa, ktorá ho donútila k zmene, vynútila si nový kurz. A nielen to, vzdal sa konfrontácie so Západom. Napokon aj glasnosť – otvorenosť, perestrojka – prestavba sú dôsledkom katastrofy v černobyľskej elektrárni a jej zatajovania. Nový kurz však umožnil aj mobilizáciu verejnosti proti jadrovej energii, osobitne tam, kde boli atómky – okrem iných i na Ukrajine. Rozsah a rýchlosť zmien boli mohutné a nekontrolovateľné. Katastrofa v Černobyli tak nielen donútila Gorbačova k zmene kurzu, ale zmena sa mu napokon aj vymkla spod kontroly.

Dnes sme svedkami toho, že hrozba, nielen vražedná, ale aj samovražedná, vojensky obsadenej atómky je väčšia a účinnejšia ako hrozba jadrových zbraní.

Nakoľko sú pravdivé slová Rusov o súčasnom ukrajinskom fašizme?

Náklonnosť k nacizmu má historický kontext

Pavol IČO – Foto: internet, zdroj: napalete.sk

Vladimír Putin obhajuje vojenskú operáciu na Ukrajine jej denacifikáciou. V zúfalej snahe o vyslobodenie spod ruského jarma počas druhej svetovej vojny niektorí Ukrajinci naozaj prešli na stranu nemeckého nacizmu. Ich niekdajšiu náklonnosť k nacizmu treba vnímať v historickom kontexte, a hovoriť o novodobých Ukrajincoch ako o nacistoch je podobné ako donekonečna označovať Slovákov za fašistov iba preto, že časť obyvateľstva prejavovala v období prvej Slovenskej republiky sympatie k Hlinkovej slovenskej ľudovej strane. Pravda je, že zanedbateľná časť ukrajinských radikálov oslavuje konanie benderovcov aj dnes.

Zástupcovia Organizácie ukrajinských nacionalistov (OUN), ktorá vznikla v dvadsiatych rokoch minulého storočia a usilovala sa o nezávislosť Ukrajiny od Poľska a Sovietskeho zväzu, začali viesť rokovania s Adolfom Hitlerom krátko po jeho nástupe k moci v roku 1933. Výsledkom stretnutí bolo poskytnutie materiálnej a finančnej pomoci od Nemeckej ríše. Z týchto prostriedkov ukrajinskí nacionalisti financovali teroristické akcie vrátane podpaľačských útokov, sabotáží či prepadov, ako aj atentátov na politikov a členov OUN, ktorí nesúhlasili s pronacistickým smerovaním hnutia.

■ NACHTIGALL A ROLAND

Za vernosť Hitlerovi a spojenectvo pri obsadzovaní Poľska nacisti ukrajinským nacionalistom dovolili, aby si na jar v roku 1940 vytvorili Ukrajinský ústredný výbor – organizáciu, ktorá založila ukrajinské vydavateľstvo v Krakove a zriadila niekoľko ukrajinských škôl a mládežníckych organizácií. Vo februári 1941, štyri mesiace pred obsadením územia Ukrajinskej sovietskej socialistickej republiky (USSR) nemeckými vojskami, vznikli aj dva ukrajinské prápory podliehajúce nemeckým veliteľom – Nachtigall a Roland. Tie dostali od ríšskej vlády 2,5 milióna marky na záškodnícke akcie proti Sovietskemu zväzu (ZSSR). Bojovníci z OUN navyše spolupracovali s nemeckou armádou pri invázii do ZSSR. Ukrajinskí dobrovoľníci vstupovali i do oddielov Waffen-SS. Motiváciou spojenectva bol pre nich najmä hlboký odpor k Stalinovmu boľševizmu, ktorý priniesol Ukrajincom biedu a rusifikáciu krajiny namiesto sľúbeného práva na národné samourčenie. Jedným z následkov Stalinovej politiky bol aj hladomor z rokov 1932 – 1933. Nedostatok potravín, zapríčinený kolektivizáciou a s ňou spojeným násilným odoberaním pôdy, si podľa moderných odhadov vyžiadal najmenej tri milióny obetí.

Pohrobkovia nemeckého fašizmu a banderovského nacionalizmu sa pripomínajú v uliciach ukrajinských miest pri každej príležitosti.

■ VÝČINY BANDEROVCOV

V septembri 1938 založili nacisticky orientovaní ukrajinskí nacionalisti Ukrajinskú národnú obranu (ďalej len UNO). Jedným z cieľov, stanovených touto organizáciou, bolo získanie zbraní československej armády. Členovia UNO potom zaútočili na Československú republiku v oblasti Podkarpatskej Rusi 13. marca 1939 v predvečer vyhlásenia Slovenského štátu. Československí vojaci agresorov rýchlo porazili. O pol roka nato sa Stepanovi Banderovi počas útoku nacistického Nemecka a jeho spojencov na Poľsko podarilo ujsť z väzenia v poľskom meste Wronki, kde si odpykával trest za prípravu atentátov a ďalšie zločiny. A práve meno tohto muža je spojené s výčinmi Ukrajinskej povstaleckej armády (ďalej len UPA), ktoré zasiahli aj severovýchodné Slovensko, keď pri lúpežných prepadoch v rokoch 1945–1948 zabili niekoľko desiatok ľudí.

■ NEMECKÁ KOLÓNIA

Samotný Bandera sa na istý čas stal pre Nemcov nepohodlným, pretože sa podieľal na vyhlásení samostatnej Ukrajiny (v roku 1941), za čo ho nacisti poslali do koncentračného tábora, kde pobudol až do roka 1944. Nemci okrem neho zatkli premiéra novovzniknutej nezávislej Ukrajiny Jaroslava Stecka a tristo členov OUN, stovky ukrajinských nacionalistov aj popravili. Ukrajina skrátka mala byť len nemeckou kolóniou.

Na jeseň 1944 v čase rozpadu nemeckého východného frontu však Banderu napokon prepustili a nechali veliť jednotkám nemeckej výzvednej služby Abwehrstelle v Krakove, kde neskôr padol do sovietskeho zajatia, odkiaľ mu zrejme pomohli na slobodu esesáci výmenou za spojenectvo. Vo februári 1945 v čase, keď ukrajinské územie kontrolovali sovietske vojská, sa stal Bandera hlavným predstaviteľom OUN. Pôsobil tiež ako ideologický vodca spomínanej UPA, ktorá vznikla v októbri 1942 ako bojová frakcia Organizácie ukrajinských nacionalistov. Pôvodne bojovala proti Poľsku, ZSSR i nacistickému Nemecku, čo sa však zmenilo na jar 1944, keď UPA začala v obave z možného víťazstva Sovietov s Nemeckom spolupracovať. Pre toto spojenectvo dostali oddiely UPA od nacistov zbrane a muníciu.

Vrchnými veliteľmi UPA boli Dmytro Kľačkivskyj (v rokoch 1942–1943), Roman Šuchevyč (1943–1950) a Vasyl Kuk (1950–1954), no príslušníci armády sami seba nazývali „banderovci“. Preslávili sa ako násilníci vyžívajúci sa v mučení svojich obetí. O ich metódach napríklad hovoril americký historik Timothy Snyder vo svojej štúdii Ako vyriešiť ukrajinskú otázku raz a navždy. Etnické čistenie Ukrajincov v Poľsku vyjadril takto: „Ukrajinskí partizáni spálili domy, strieľali na tých, ktorí sa snažili utiecť, a donútili ich vrátiť sa do budov. Zajatých zabíjali kosákmi a vidlami. V niektorých prípadoch ich sťali, roztrhali na kusy, ukrižovali alebo inak vystavili s cieľom zastrašiť zvyšných Poliakov.“

■ NEMECKÁ KOLÓNIA

Banderovci nepochybne predstavujú smutnú kapitolu v dejinách snáh Ukrajincov o vlastnú svojbytnosť, s modernou ukrajinskou majoritou majú pramálo spoločné. Pravda, i v súčasnosti ukrajinskí radikáli uskutočňujú pochody na počesť Banderu, ozdobujú sa nacistickými symbolmi a nacistické praktiky niekedy zavádzajú aj do armády. Boj proti extrémizmu je celosvetový problém.

Ešte nikdy doteraz nebola výroba potravín v takej kríze

Katastrofa agrosektora sa prehlbuje

Ján ČERNÝ – Foto: internet

Agropotravinárska kríza sa prehlbuje vo všetkých časoch – minulom, prítomnom a, žiaľ, aj v tom budúcom. Potravinami v prenesenom zmysle myslíme kompletné pestovateľstvo i chovateľstvo, prvovýrobu toho, čo poľnohospodári dorábajú a dodávajú neskôr spracovateľom.

Aj keď za jednu z foriem katastrofy možno považovať už len vzťah vládnej moci k celému agrosektoru, vyjadrený absolútnym nezáujmom o inú ako iba verbálnu podporu poľnohospodárov, máme tu pred očami hneď niekoľko iných egyptských rán. Katastrofálne sucho, katastrofálne ceny vstupných surovín, ako aj katastrofálne zlú ekonomickú situáciu spotrebiteľov. Pre úplnosť – prognózy pre pôdohospodárov a potravinárov tiež neveštia nič iné ako jednu veľkú katastrofu.

■ **NEBÝVALÉ SUCHO**

Bez nejakej zbytočnej dišputy tento rok je nielen na Slovensku extrémne sucho. V júli bola postihnutá vyše polovica územia Slovenska. Prejavilo sa to už aj mnohými regionálnymi problémami so zásobovaním obyvateľstva pitnou vodou. Dvanásť obcí je v kritickom stave. Treba pripomenúť fakt, že piť rovnako potrebuje kompletne celý sektor živočíšnej výroby. Zrážkový deficit je tu už takmer rok a, samozrejme, sa to prejavuje a ešte len prejaví aj vo výkonoch rastlinnej výroby. Letná vlna horúčav zvýšila výpary a vysychajú rieky i priehrady. Všetky tieto faktory sa podieľajú na tom, že sucho dosiahlo katastrofálne rozmery.

■ **POĽNOHOSPODÁROM NULA**

Zarazilo, že slovo poľnohospodár sa v nijakej podobe nezjavilo už počas príprav a ani v dokumente pod názvom Plán obnovy. Mimochodom, teraz hrozí Slovensku, že už aj z toho mála schváleného do iných sektorov príde o poldruha miliardy eur, pretože veď riešime koaličnú krízu. Ak niekto niekedy bol na družstve či po novom farme, nemohol si nevšimnúť, ako takéto výrobné jednotky doslova hltajú elektriku, vodu, plyn. Bez nich totiž nemôžu nijako fungovať. Nedá sa brojlerom stranícky prikázať, aby nedýchali, kravám, aby nepili, a halám, aby v nich bolo teplo. Na to proste nijaký koaličný orgán nestačí. A tak radšej „taktne“ o týchto problémoch akože nevie.

■ **KTO UHRADÍ?**

Ceny vstupov nevzrástli v percentách ani v desiatkach percent, ale v stonásobkoch. Ak sa niekto čuduje, že múka, ktorá nestála ani pol eura, stojí dnes trojnásobok, je nevedko. Bude stáť totiž oveľa viac. Ceny bravčového vyskočia takmer po nebo, hovädzina možno ani nebude a čo bude s mliečnymi výrobkami, to už badáme na cene masla. Táto struna však už nie je iba napnutá na prasknutie, ona nám praská pred očami.

■ **ANI NA JEDLO...**

Doteraz sme žili v zúfalej rezignácii, že máme ako-tak na strechu nad hlavou a na jedlo. Oblečenie, kultúra, dovolenky, životná nadstavba, to všetko je už iba spomienka. Lenže, mali by sme rýchlo precitnúť, pretože po zime asi ťažko zaplatíme aj keď len tú strechu nad hlavou alebo nejaké to skromné teplo pod ňou a z jedla si asi budeme nakupovať iba výrobky tej najnižšej spotrebiteľskej kvality. Na lepšie mať veľká väčšina Slovákov nebude. A určite nie sú riešením poslanecké rady o tom, aby tí, ktorým nevystačí na platby, predali byty. Nie každý má nárok na poslanecké hradné bývanie!

■ **NIET NIČOHO...**

To sa vie už teraz. Nebude krmivo, ale ani peniaze na jeho prípadný nákup, aj keby sa kdesi našlo. Nebudú hnojivá, lebo sankcie. Nebudú stáda, lebo náklady. Nikto nemôže dobytok v našich zemepisných končinách nechať na zimu neustajnený. Nezaopatrený teplom, krmivom a vodou. Ale ani ho nemôže nechať celoročne nepodojený – a dnes aj dojárne poháňa elektrika. Ak aj bude posledný zhasínať, aby na družstvách zavládla tma, už asi ani nebude mať čo zhasnúť...

■ **REZORT AKO CHARITA**

Jedna veľká poľnohospodárska charita, preto až zaráža, ako s týmto pojmom narábajú jeho úradníci. Citujem z ministerského dokumentu: „V neľahkých časoch podáva Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR pomocnú ruku charitatívnym organizáciám a združeniam zameraným na potravinovú pomoc. Celková výška podpory je päť miliónov eur a tieto prostriedky sú zabezpečené z Programu rozvoja vidieka 2014 – 2022. Prostriedky sú určené na investície do vhodných skladovacích priestorov a skladovacích zariadení s potrebným materiálno-technickým vybavením (manipulačných zariadení a vnútorného vybavenia skladov) pre preskladnenie prioritne potravín a do špeciálnych zariadení i automobilov na prepravu najmä potravín.“ Čo sa v tých skladoch bude skladovať, o tom ministerský dokument akosi mlčí. Pekná myšlienka, ale asi taká, ako keby ste napísali do novín, že na charitu darujete milióny na jedlo a doma máte prázdnu chladničku.

Drahé energie a vysoké ceny potravín sú európskym štandardom

Hospodárska mizéria sa rozrastá svetom

Róbert HÖLCZ – Kresba: Ľubomír KOTRHA

Inflácia a z nej vyplývajúci pokles dopytu budú príčinou hospodárskej mizérie takmer všade na svete. Centrálne banky si s infláciou nevedia poradiť. Hlavnou príčinou sú narastajúce ceny predtým lacných energetických surovín, ktoré prichádzali z Ruska. Ich ceny sa dnes z rôznych dôvodov niekoľkonásobne zvýšili. Menové nástroje centrálnych bánk nevedia ceny energií a potravín priškrtiť. Rast cien energetických surovín sa spustil prijatím európskeho projektu Green Deal, ktorý podnietil zatváranie uhoľných baní, odstavovanie funkčných atómových elektrární, pozastavenie objavovania nových ložísk fosílnych palív.

Potom prišla pandémia ochorenia COVID-19, ktorá znefunkčnila dodávateľsko-odberateľské vzťahy, a napokon rusko-ukrajinský konflikt, keď embargá na ruské uhlie a ropu a opakové sankcie sa tiež podpísali na raste cien.

■ **EMISIÍ NEUBUDNE**

Nateraz treba zabudnúť, že do roka 2030 dôjde k výraznému poklesu emisií skleníkových plynov o päťdesiatpäť percent. Obnoviteľné zdroje v súčasnej situácii nedokážu nahradiť fosílne zdroje. Opäť sa otvárajú zatvorené uhoľné bane, obnovuje, ba forsíruje sa prevádzka atómových elektrární a najväčší znečisťovatelia ovzdušia, ako sú Čína a India, sa na klimatickej konferencii v Glasgowe odmietli pripojiť k navrhovaným opatreniam. V konkurenčnom prostredí totiž pochopili, že len lacné ceny energií dokážu na trhu ponúknuť tovary a služby lacnejšie, čo nepochopili „zelené politické strany“ na starom kontinente, ktorých vplyv na politické dianie stále narastá.

■ **OPATRENIA S OTÁZNIKMI**

Na terajšie zdražovanie cien energií reagovali vlády rôznymi netrhovými opatreniami na prospech spotrebiteľa, akými boli stropy, inde znižovali aj dane či poskytovali energetické dotácie, ale u nás zatiaľ nič. Proti cenovému šoku určite zabrali, ale na druhej strane zvyšujú deficit verejných financií. So spomínanými vládnymi opatreniami kontrastuje stanovisko Medzinárodného menového fondu, ktorý ich navrhuje zrušiť, lebo vraj nedochádza k poklesu spotreby. Podľa rozhodnutia Európskej komisie sa má od tohtoročného augusta do marca budúceho roku znížiť spotreba plynu o pätnásť percent, čo sa pokladá za jedno z opatrení na zníženie jeho ceny. Viaceré vlády sa napokon rozhodli od prijatých opatrení upustiť, keďže sa ukázalo, že zvyšovanie rozpočtového deficitu je po týchto opatreniach pre štátny rozpočet ďalej neudržateľné.

■ **NESKORÁ REAKCIA**

Sprísňovanie menovej politiky väčšiny centrálnych bánk sa malo začať už vtedy, keď inflácia výrazne prekročila ich cieľové inflačné očakávania, a nie teraz, keď dôvody na jej rast sú zásadne iné, na čo poukazujú viacerí odborníci. Ak ste si všimli rozdiely v úrokových sadzbách vo vzťahu k miere inflácie – Česká národná banka pri inflácii takmer 18 percent nastavila základnú úrokovú sadzbu na 7 percent, ECB má úroky 0,5 percenta pri inflácii okolo 9 percent a americká centrálna banka 2,5 percenta pri inflácii do 5 percent – svedčí to o tom, že na jej výšku majú vplyv rôzne faktory. V USA je to miera nezamestnanosti, v Česku sú to vyššie mzdy nezodpovedajúce produktivite práce a v eurozóne je to obrovská zadlženosť južného krídla eurozóny, kde v prípade nesplácania pri vyšších úrokoch by hrozilo vyhlásenie aj ich platobnej neschopnosti s dosahom na ekonomiku eurozóny. Čo je teraz pred zimnou sezónou zvlášť rizikové, sú však terajšie neočakávané problémy v nemeckej ekonomike, ktorá najmä ťažila z lacných ruských energií a exportu, ktoré sa dnes zadrhli.

NA MARGO

Nemeckým občanom musí byť nepochopiteľná argumentácia ich politikov, že sa majú uskromniť v spotrebe teplej vody, osvetlenia, ba aj optimálneho tepla v bytoch v zimnom období, pričom na ich území majú „konečnú“ dva plynovody s lacným ruským plynom. Dôvodov je viacero. Dodávky Nord Streamom 1 obmedzila každoročná pravidelná revízia plynovodu, pri ktorej sa opravujú alebo aj vymieňajú kompresorové turbíny, čo zabezpečuje nemecká firma Siemens v Kanade. Tie sú na sankčnom zozname, a preto nastali problémy...

Nemecká hrozba

V súčasnosti plyn v plynovode tlačí iba jedna kompresorová turbína namiesto šiestich, čo sa odráža na objeme prepravovaného plynu. Príčiny, prečo neuviedli do prevádzky dokončený a natlakovaný plynovod Nord Stream 2, sú všeobecne známe. Nikto nepochybuje, že nemecká vláda napokon nájde náhradné riešenia, otázkou však ostáva za akú cenu? Nezabúdajme, že potrubná preprava plynu je lacnejšia ako skvapalnený plyn odkiaľkoľvek, ktorý na využívanie a spotrebu musí dvakrát meniť skupenstvo. V tejto súvislosti len pripomíname, že nemecká vláda založila svoj nedávny ekonomický model na dvoch faktoroch – lacné suroviny z Ruska a globalizácia. Tými po minulé roky získala na starom kontinente konkurenčnú výhodu, ale dnes znamenajú zádrh.

Terajšie problémy nemeckého priemyslu ohrozujú väčšinu ekonomiky eurozóny, najmä Slovenska a Česka. Uvedomme si, že pätina nášho exportu ide do Nemecka. Spolu s domácou spotrebou sú najvýznamnejšie položky nášho hrubého domáceho produktu. Nemecké ekonomické zadrhávanie pociťuje aj cestovný ruch, ktorý v tomto roku u nás vykazuje až dvojtretinový pokles v počte turistov.

Národná banka Slovenska nedávno publikovala údaje o životnej úrovni obyvateľstva, v ktorej dosahujeme len 80-percentnú úroveň najvyspelejších krajín EÚ. Čo je však horšie, v poslednom období sme sa v prepočte HDP na osobu už prestali k európskemu priemeru približovať. Podľa Eurostatu dosahujeme za rok 2021 len 68 percent európskeho priemeru HDP na obyvateľa, v Česku je tento ukazovateľ až 91-percentný. Podľa Inštitútu finančnej politiky je tento stav spôsobený nízkou vymožiteľnosťou vlastníckeho práva, regulačnými bariérami pre podnikateľov, nízkou mobilitou pracovnej sily a rozbujnenou štátnou a verejnou správou. Podľa spomínaného inštitútu na naštartovanie ekonomiky potrebujeme prijať celý rad opatrení. Rozumie sa pod tým najmä efektívnejšie využívanie práce a zahraničného kapitálu. Tie sú vždy zdrojom vyššej pridanej hodnoty, z ktorej sú aj vyššie mzdy aj zisky a spätne motivujú všetkých účastníkov trhu na dosahovanie lepších výsledkov.

Róbert HÖLCZ

ROZHOVOR TÝŽDŇA

Ľubomír FOGAŠ: Ústava SR garantuje demokratické usporiadanie ústavných inštitúcií

Dokonalý rámec na ďalší pozitívny vývoj v štáte

Zhovával sa Matej MINDÁR – Foto: archív SNN

Pred tridsiatimi rokmi prvého septembra 1992 vtedajšia demokraticky zvolená Slovenská národná rada prijala hlasmi stoštrnástich poslancov Ústavu SR – základného zákona vznikajúcej samostatnej Slovenskej republiky. Pri tejto príležitosti sme oslovili vtedajšieho poslanca za stranu SDĽ docenta Ľubomíra FOGAŠA, ktorý odborným a konštruktívnym spôsobom prispel k jej obsahu.

● Ako ste vnímali priebeh nežnej revolúcie v bývalom Česko-Slovensku?

Ako obdobie zásadných ekonomických, spoločensko-politických a ústavnoprávnych zmien. Treba si uvedomiť, že po roku 1989 nastal civilizačný pohyb aj v ostatných krajinách vtedajšieho východného bloku. To malo za následok pripojenie bývalej Nemeckej demokratickej republiky k západnému Nemecku a rozpad Sovietskeho zväzu a Juhoslávie. Zmena politického režimu v Česko-Slovensku priniesla jeho rozdelenie na dva samostatné štáty, ktoré na rozdiel od Balkánu a postsovietskych štátov prebehlo bez preliatia jedinej kvapky krvi.

● Krátko pred novembrovými udalosťami sa otvorila téma prijatia tzv. trojjedinej ústavy. Ako ste sledovali tieto pokusy degradovať česko-slovenskú federáciu v prospech pražského centrizmu?

Prijatie ústavného zákona o česko-slovenskej federácii v roku 1968 bolo vyjadrením dlhodobej snahy slovenskej politickej reprezentácie o vyvážené usporiadanie vzťahov s českým národom. Vytvorili sa dve rovnocenné republiky – Česká republika a Slovenská republika s prídavkom socialistické. Nástupom normalizácie však nastalo postupné uťahovanie ich kompetencií v prospech centrálnej federálnej vlády. Súčasne treba povedať, že niektoré orgány ani nevznikli. Ústavný zákon napríklad predpokladal, že vzniknú v oboch republikách ústavné súdy a ich zákonodarné orgány prijmú svoje ústavy. Na slovenskej strane preto vládla dlhodobá nespokojnosť. Výsledkom jej politickej aktivity bolo vytvorenie komisie, opretej o existenciu vtedy fungujúceho Národného frontu. Jej členovia diskutovali o rôznych variantoch. Jedným z nich bolo aj dokončenie jednotlivých prác na konštituovaní inštitúcií republík. Zvíťazila však idea tzv. trojjedinej ústavy. Krátko pred nežnou revolúciou ju časť slovenských politikov odmietla. Viac sa už o nej nerokovalo.

● Jedným z cieľov ponovembrovej politickej reprezentácie bolo nové usporiadanie vzťahov Slovákov a Čechov v spoločnom štáte. Ako ste vnímali napríklad rokovania o prijatí novej česko-slovenskej ústavy?

Na úvod by som rád zdôraznil, že nijaký oficiálny text nebol v tom čase vôbec spracovaný. Jedinou výnimkou bolo rokovanie v českých Mílovách vo februári 1992. Jeho výsledkom bolo vypracovanie návrhu zmluvy medzi oboma republikami federácie, ktorá sa mala stať akýmsi základom novej federálnej ústavy. Ako však vieme, tento text bol obidvoma národnými radami paralyzovaný. Predsedníctvo SNR o ňom hlasovalo. Nebol však prijatý. Česká národná rada o ňom vôbec ani nerokovala.

● Ako prebiehali prípravy na prijatie národnej ústavy na Slovensku po roku 1990?

Keby som mal zosumarizovať aktivity v oblasti prípravy textu Ústavy SR, treba povedať, že postupne vzniklo deväť takýchto návrhov. Dva z nich z dielne Slovenskej národnej strany a nezaradeného poslanca Petra Brňáka počítali s vytvorením samostatnej Slovenskej republiky. Už v roku 1990 vznikla na pôde SNR pracovná komisia pod vedením profesora

Docent Ľubomír FOGAŠ zohrával pred tridsiatimi rokmi počas prípravných prác na koncipovaní Ústavy SR nemalú úlohu. Preto sú jeho spomienky vzácnym dokladom jej zrodu...

Karola Planka. Dostala za úlohu spracovať takú formu ústavy, ktorá mala Slovenskú republiku právne zadefinovať ako súčasť česko-slovenskej federácie. Plankov text sa neskôr stal základom návrhu, ktorý bol predmetom verejnej diskusie, na základe uznesenia SNR č. 682 zo 17. decembra 1991, obohatený o ďalšie návrhy, ktoré vznikali na rokovaniach Českej národnej rady a Slovenskej národnej rady na rôznych hradoch a zámkoch.

● Aký výsledok priniesla táto verejná diskusia?

Na základe 2 531 zozbieraných podnetov sa spracovala záverečná správa, ktorá sa vzala do úvahy pri neskorších prácach na návrhu Ústavy SR.

● Do akej miery bol tento text súčasťou finálneho návrhu Ústavy SR v lete 1992?

Po voľbách 1992 nebol pôvodný text návrhu ústavy vôbec použiteľný, pretože v tomto období sme už pripravovali text Ústavy SR, ktorý počítal s vytvorením samostatnej Slovenskej republiky.

● V prvých dvoch slobodných voľbách (1990 a 1992) ste boli úspešne zvolený za poslanca SNR. Akú formu štátoprávneho usporiadania spoločného štátu ste v tom čase presadzovali?

Ako strana SDĽ sme pôvodne presadzovali naplnenie idey ústavného zákona o česko-slovenskej federácii z roka 1968. Naša pôvodná predstava spočívala v tom, že základom fungovania spoločného štátu malo byť fungovanie dvoch suverénnych republík (ČR a SR), ktoré by spoluvytvárali federáciu. Toto sa však nedarilo. Už prvé veľké spory s českou politickou reprezentáciou vznikali pri príprave tzv. kompetenčného zákona počas jesene a zimy 1990. Bol síce prijatý kompromis a k istému presunu kompetencií z centrálnej vlády na republiky predsa len došlo, no úplná spokojnosť na slovenskej strane neexistovala. Neexistovala najmä vzhľadom na prebiehajúce reformy v ekonomickej oblasti, pretože slovenská politická reprezentácia mala oproti českej trochu inú predstavu o tom, akým spôsobom sa majú zmeniť vlastnícke vzťahy. Súčasne sme mali aj iné predstavy o tom, ako má dochádzať k prerozdeľovaniu toho, čo sa v spoločnom štáte vyprodukovalo. Slovensko bolo už v tom čase relatívne slušne vybavenou priemyselnou krajinou. Podľa výpočtov našich ekonómov sa však k nám nedostávalo z federálnej kasy toľko, koľko sa reálne u nás vyprodukovalo. Preto SDĽ zastávala v tom období názor, že pokiaľ nebude existovať systém kompetencií, ktoré by plnohodnotne umožňovali rozvoj ekonomických, sociálnych, spoločenských a kultúrnych vzťahov na Slovensku, nebude s takýmto konceptom súhlasiť. Po rokovaniach, ktoré sa udiali po voľbách 1992, bolo úplne zrejmé, že najmä zvolená česká politická reprezentácia, vedená neskorším prezidentom Václavom Klausom, jednoducho nemala záujem na akomkoľvek rozvoľnení kompetencií centrálnej vlády. Iné riešenie potom už neexistovalo – len vytvorenie samostatnej Slovenskej republiky. Preto sme aj tento koncept začali podporovať.

● Mali ste v tom čase informácie, že česká strana tajne chystá rozdelenie federácie už od roka 1991?

Nechcem hodnotiť vtedajší vývoj a kroky ústavných orgánov Českej republiky, ale niečo už naznačil osud dokumentu ČNR a SNR, prijatého v Mílovách vo februári 1992. My sme po voľbách 1992 zachytili veľmi silné signály z českej strany, že takýto dokument už nemôže byť prijatý. To bolo pre nás istým impulzom na to, aby sme vyvolali rokovanie s niektorými českými politickými stranami. Myslím si, že najdôležitejšie bolo stretnutie s predstaviteľmi ODS. Z tohto stretnutia sme spolu s Petrom Weissom a Pavlom Kanisom odišli presvedčení o tom, že česká strana, pokiaľ nebude mať v rukách centrálne riadenie, podporí vznik samostatných republík. Úplne na rovinu nám to takto tlmočili. Práve od tohto okamihu sme začali počítať so vznikom samostatnej Slovenskej republiky, a to aj napriek tomu, že sme detailne nepoznali obsah rozhovorov medzi Václavom Klausom a Vladimírom Mečiarom. Všetky signály však svedčili o tom, že dôjde k rozdeleniu federácie.

● Ako hodnotíte priebeh štátoprávnych rokovaní s českou stranou počas vlády Jána Čarnogurského?

To je osobitná kapitola, pretože Ján Čarnogurský sníval o tom, ako bude mať Česká republika a Slovenská republika v Európskej únii svoju vlastnú stoličku a na nebi hviezdičku. Celkovo však jeho vláda neurobila nič pre pokrok v rokovaniach s českou stranou, ba dokonca nič ani pokiaľ ide o prípravu samotnej ústavy. Je známe, že aj pri schvaľovaní Ústavy SR prvého septembra 1992 Ján Čarnogurský navrhoval vypracovanie nejakých základných zásad. Malo ísť o istú formu skrátenej verzie ústavy upravujúcej iba najzákladnejšie vzťahy. Zároveň odporúčal po nejakom „vhodnom“ čase dopracovať ústavu a následne ju prijať ako celok. Toto bolo pre nás neprijateľné, pretože sme si boli vedomí, že o pár mesiacov mohlo dôjsť k rozdeleniu federácie. V tom čase bolo úlohou všetkých síl, ktoré mali akú-takú zodpovednosť, pripraviť a schváliť taký návrh textu ústavy, ktorý by plnohodnotne zabezpečoval funkčnosť a vzájomné vzťahy medzi zákonodarnou, výkonnou a súdnou mocou a vtedy už aj konštituujúcou sa kontrolnou mocou (Najvyšší kontrolný úrad). Jednoducho nemohli sme sa spoľahnúť na to, že bude prijatý nejaký skrátený koncept ústavy, podľa ktorého sa nebude dať fungovať v čase, keby došlo k rozdeleniu česko-slovenskej federácie. Iniciatíva Jána Čarnogurského mi vtedy, bohužiaľ, prišla ako veľmi amatérska.

● Ako ste osobne prežívali prijímanie Deklarácie SNR o zvrchovanosti SR 17. júla 1992?

Všetky udalosti, ktoré prebiehali v roku 1992 a týkali sa vzniku samostatnej Slovenskej republiky, sme prežívali veľmi emotívne. No zároveň sme pociťovali veľkú zodpovednosť, ktorú sme mali voči občanom Slovenskej republiky. SDĽ mala v tom čase veľmi kvalitný poslanecký klub. Boli v ňom zastúpení špičkoví ekonómovia a právnici. Preto sme sa jednoducho nemohli nechať zastrašiť slovami, že o niekoľko mesiacov Slovenská republika skrachuje, ak sa osamostatní. Predloženie deklarácie a jej schválenie som chápal aj ako určitý test vo vzťahu k tomu, ako zareaguje Česká republika. Nešlo o nejaké formálne vyhlásenie, ktoré by nemalo neskoršie nejaké následky. Prijatím deklarácie sa otvorila cesta k budúcim prácam na dobudovaní Ústavy SR, čo predstavovalo ďalší krok smerujúci k tomu, že môže vzniknúť samostatná Slovenská republika. Obsah deklarácie sa veľmi nelíšil od obsahu preambuly ústavného zákona o česko-slovenskej federácii z roka 1968. Toto si treba jasne povedať. Teda v jej obsahu nebolo nič odsúdeniahodné alebo nič, čo by nejako devalvovalo Slovenskú republiku a jej poslancov, ktorí za ňu hlasovali. Naši voliči toto aj ocenili. Správali sme sa zodpovedne, pretože sme videli, čo sa dialo v Juhoslávii a Sovietskom zväze. Našou konštruktívnou politikou sme chceli zabrániť podobnému scenáru v našich končinách.

● Akým spôsobom ste ako ústavný právnik prispeli ku konštituovaniu finálnej verzie ústavy?

Treba povedať, že návrh Ústavy SR, ktorý sa prvého septembra 1992 predložil do SNR, bol kolektívnym dielom. Komisia na jej spracovanie, ktorá sa stretla v Trenčianskych Tepliciach, každý jeden článok podrobila serióznej diskusii medzi jej členmi. Spor, ktorý medzi nami vznikol, bol v tom, že SDĽ mala vyhranené stanovisko, aby súčasťou Ústavy SR boli aj základné práva a slobody vrátane sociálnych práv. Naše argumenty vychádzali z toho, že prebiehajúca zmena sociálno-ekonomického a politického režimu prinesie so sebou po nejakom čase obrovské sociálne problémy. Preto zakotvenie základných práv a slobôd do Ústavy SR sme ako SDĽ považovali za základný pilier ochrany dnešného občana v čase, ktorý jednoducho prinášala doba. Súčasne sme presadzovali parlamentnú formu vlády a garancie slobôd, ktoré uznával demokratický svet vrátane pluralitného politického systému. To boli témy, ktoré som mal aj ja za úlohu presadiť do Ústavy SR. A to sa nakoniec aj podarilo.

● Dodnes sa vedie diskusia najmä medzi liberálnym názorovým a politickým spektrom o tom, že by sa úvodné slová preambuly Ústavy SR „My národ slovenský“ mali zmeniť na „My občania SR“. Ste rovnakého názoru?

Myslím si, že obsah preambuly je úplne v poriadku. Spĺňa všetky atribúty, ktoré má moderná ústava obsahovať. Som presvedčený, že Ústava SR ako celok je prijateľná aj pre tých, ktorí za ňu pred tridsiatimi rokmi nehlasovali. Ústava SR garantuje demokratické usporiadanie ústavných inštitúcií, je garanciou ochrany demokracie a pomáha riešiť krízové situácie, ktoré náš vývoj sprevádzali.

● Otázka na záver. Ako hodnotíte tridsaťročný príbeh samostatnej Slovenskej republiky ako subjektu medzinárodného práva?

Život ukázal, že vzťahy medzi Slovenskou republikou a Českou republikou sú založené na veľmi dobrých historických a priateľských tradíciách. Som presvedčený o tom, že je to úspešný príbeh, pretože Slovenská republika či už v medzinárodno-politickom alebo vnútropolitickom vývoji so všetkými problémami, ktoré sme mali a máme, ukázala svoju životaschopnosť a vedela sa začleniť do integračných procesov. Vedela vytvoriť predpoklady na to, aby bola vnímaná ako právny štát, v ktorom platí zákon a aj základné práva a slobody. Takéto hodnotenie dostala Ústava SR už krátko po jej prijatí v roku 1993, keď nás prijímali do Rady Európy. Som presvedčený, že tých tridsať rokov ukázalo, že Slovenská republika a Česká republika môžu vedľa seba existovať ako dva priateľské štátne útvary. Môžu spolu komunikovať ako dve zoskupenia, ktoré vedia dokonca koordinovať svoje postupy na medzinárodnej úrovni. Tých zhruba 220 zmlúv, ktoré medzi Slovensku republikou a Českou republikou dnes existujú, vytvára dokonalý rámec na to, aby tento pozitívny vývoj mohol ďalej pokračovať.

Od schválenia stanov Matice slovenskej uplynulo stošesťdesiat rokov

Cesta z hriechu nešľachetnosti a nevedomosti

Zdenko TKÁČ – Foto: Matica slovenská

V roku 2022 si pripomíname tri významné a spolusúvisiace udalosti slovenských dejín. Od povolenia usadiť sa v Martine pre Maticu slovenskú uplynulo 21. apríla stošesťdesiat rokov. O to sa zaslúžil Samuel Galanda, ktorého dvojsté výročie narodenia sme si pripomenuli 15. augusta, a 21. augusta sme si pripomenuli schválenie stanov Matice slovenskej cisárom Františkom Jozefom.

V Turčianskom Svätom Martine sa 6. – 7. júna 1861 uskutočnilo Slovenské národné zhromaždenie. Zúčastnilo sa na ňom okolo šesťtisíc ľudí z celého územia Slovenska a prijalo sa na ňom Memorandum národa slovenského. Medzi požiadavkami, ktoré slovenskí národovci predniesli, bolo aj zriadenie celonárodnej kultúrnej ustanovizne, v ktorej by mohli spolupracovať národne angažovaní jedinci bojujúci „za vymanenie svoje i ľudu svojho z hriechu nešľachetnosti a nevedomosti“. Vznikla tak požiadavka na založenie Matice slovenskej, ktorej úlohou sa mala stať podpora slovenskej vedy, kultúry a literatúry.

Zriadil sa Dočasný výbor Matice slovenskej, ktorého predsedom sa stal Ján Francisci Rimavský. Členmi výboru boli Ján Gottčár, Viliam Pauliny-Tóth a Ján Palárik. Evanjelici a katolíci tak boli rovnomerne zastúpení. Dočasný výbor mal vypracovať stanovy Matice slovenskej. Už v stanovách spolku však muselo byť napísané miesto, kde bude spolok sídliť. Dočasný výbor teda začal hľadať sídelné miesto pre Maticu slovenskú.

■ HĽADANIE SÍDLA

Uvažovalo sa nad niekoľkými mestami, kde by mohla Matica slovenská sídliť. Po vzore Matice srbskej, najstaršej zo slovanských matíc, sa uvažovalo nad Pešťou. Dočasný výbor Matice slovenskej však vybral slobodné kráľovské mesto Brezno, aby sa vyhol komplikáciám, keďže slobodné kráľovské mestá mali významné právomoci. Mestskej rade v Brezne bola 7. augusta doručená žiadosť na usadenie Matice slovenskej v meste a už 28. augusta mestská rada žiadosť schválila. Našla sa však časť mestskej rady, ktorá nesúhlasila so sídlom Matice slovenskej v meste a navrhla revíziu. Rokovanie mestskej rady sa uskutočnilo 3. októbra a pre Maticu nedopadlo priaznivo...

Odporcom Matice slovenskej sa podarilo podlomiť dôveru v novovznikajúci spolok a povolenie pre Maticu bolo zrušené. Ján Francisci sa ešte usiloval zmeniť toto rozhodnutie, ale napokon aj napriek tomu, že so zrušením povolenia pre Maticu slovenskú značná časť obyvateľov Brezna nesúhlasila, ostalo platné. O neúspech v Brezne sa pričinili najmä intrigy kráľovského komisára zvolenskej stolice Andreja Havasa, ktorý neštandardným spôsobom presadil zmeny v zložení mestskej rady, a tým naklonil misky váh v neprospech Matice.

Medzitým sa za sídlo Matice slovenskej ponúkol Vrbický Hušták, dnes súčasť Liptovského Mikuláša. Vtedy išlo o malú dedinku, a preto táto ponuka nebola pre Jána Francisciho relevantná. Členovia Dočasného výboru Matice slovenskej sa po týchto udalostiach rozhodli rozposlať listy do relevantných miest s nádejou, že nájdu vhodného kandidáta. Oslovili Turčiansky Svätý Martin, Liptovský Svätý Mikuláš či Banskú Bystricu. Najvhodnejším kandidátom sa ukázal byť Martin, mesto so silnou tradíciou národnej kultúry a dejisko memorandového zhromaždenia. Na návrh Samuela Galandu predstavenstvo Martina schválilo 21. apríla 1862 povolenie na usadenie sa Matice slovenskej v meste. Predstavenstvo Martina na čele s richtárom Ondrejom Kosom sa následne takto vyjadrilo k schváleniu žiadosti pre Maticu slovenskú:

„Počas valného shromaždenia mesta Sv. Martina v Turci, dňa 21. apr. 1862 držaného, na návrh p. Samuela Galandy: aby mesto toto ozvalo sa nie len za prijatie sídla Matice Slovenskej, ale aj za to, že hotové je prijať jej shromaždenie konstitutívné, jednohlasne uzavrelo sa: Mesto Sv. Martin v Turci z jednej strany nemôže utajiť cit bôľny, ktorý ho dojal pri počutí zprávy, ako väčšina predstavenstva slovenského Brezna necítila sa byť na tento čas povolanou shromaždeniu v záležitostiach Matice Slovenskej svoje náručie otvoriť, z druhej strany ale nemôže zamlčať cit radosti a plesania nad tým, že jemu doprial Boh úlohu túto, ktorú si vždy za svätú držalo, prevziať z rúk tých, ktoré mu ju boly predchytily; osvedčuje sa tedy verejne, že ako si to za najsvätejšiu a najmilšiu povinnosť pokladá, tak i ktoréhokoľvek času a v akýchkoľvek okolnostiach hotové je nielen sídlo Matice Slovenskej, ale akékoľvek shromaždenie v jej záležitostiach prijať; k čomu tým viac povolaným byť sa cíti, že v stredišti Slovenska postavené, aj právom kníhtlačiarne, od námestníctva povoleným, opatrené a v národních slovenských veciach tiež, pri všetkej svojej skromnosti smýšľania, za jedno z najčinnejších miest sa považuje.“

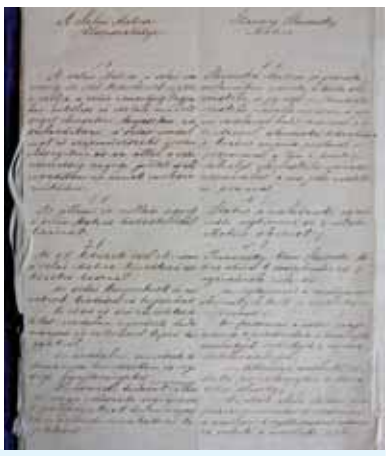

Ručne šitý obal Stanov Matice slovenskej, ktorý zhotovila manželka J. Francisciho Amália Francisciová podľa návrhu J. B. Klemensa. Vedľa fotografia rukopisu prvej strany stanov písaná v maďarčine i slovenčine.

■ SAMUEL GALANDA

Od narodenia martinského štúrovca Samuela Galandu uplynulo 15. augusta dvesto rokov a patrí tak k skupine ďalších štúrovcov, ktorí v roku 2022 slávia rovnaké výročie. Galandovci boli v Martine starou meštianskou rodinou. Samuel Galanda odišiel v mladosti na štúdiá do Levoče. Neskôr sa zúčastnil na revolúcii v rokoch 1848 –1849. Po skončení revolúcie zastával pozíciu slúžneho v Komárňanskej a Bratislavskej župe. Potom pôsobil v župnom výbore v Martine a bol tiež župný pokladník. V roku 1875 sa mu podarilo stať kráľovským verejným notárom. Ako sme spomenuli, bol to práve Samuel Galanda, kto presvedčil predstavenstvo mesta Martin, aby do mesta prijali Maticu slovenskú, ktorej sa potom stal zakladajúcim členom. Tiež sa angažoval v Kníhtlačiarskom účastinárskom spolku v Martine. Samuel Galanda zomrel 21. júna 1907 vo vysokom veku 84 rokov a je pochovaný na Národnom cintoríne v Martine.

■ MATIČNÉ STANOVY

Na memorandovom zhromaždení dostal novovzniknutý Dočasný výbor za úlohu „bezodkladné vypracovanie stanov Matice slovenskej ako spolku literárneho a jednoty milovníkov národa a života slovenského, potom predloženie osnovy takej k milostivému odobreniu i stvrdeniu na najvyššom mieste, konečne ale – po žiadúcom výsledku predlohy takej – zvolanie konštitučného zhromaždenia a ku všetkému tomu potrebné zakročenia i pokonania...“ Dočasný výbor hneď pripravil prvotnú osnovu stanov, ktorú ešte následne prepracoval a 1. augusta 1861 predložil Uhorskej kráľovskej námestnej rade v Budíne. Pri koncipovaní stanov sa členovia výboru inšpirovali stanovami ostatných matíc slovanských národov, ale tiež našli inšpiráciu v stanovách neschváleného spolku Tatrín.

Stanovy odovzdané námestnej rade boli ešte upravené uhorskou dvorskou kanceláriou. Úpravy boli urobené celkovo v 10 bodoch z pôvodných 36 bodov a pridal sa 37. bod, v ktorom ustanovili pre Maticu slovenskú zemepanského komisára. Tiež bolo vyškrtnuté právo zakladať vidiecke pobočky. Tento krok obmedzil dosah Matice slovenskej a k satisfakcii došlo až po vzniku Československej republiky, keď mohli začať vznikať miestne odbory Matice slovenskej.

V prvom bode stanov sa píše: „Slovenská Matica je jednota milovníkov národa a života slovenského a jej cieľ: v členoch slovenského národa mravnú a umnú vzdelanosť budiť, rozširovať a utvrdzovať; slovenskú literatúru a krásne umenia pestovať a podporovať a tým i hmotný dobropyt slovenského národa napomáhať a na jeho zvelebení pracovať.“

Dôležitý je druhý bod, ktorý vylučuje z činnosti Matice slovenskej štátne a náboženské záležitosti a zaručuje tak Matici slovenskej jej nadkonfesionálny a apolitický charakter. Prostriedky, ktorými chce Matica plniť svoju úlohu, sú definované v treťom bode stanov: „Vydávanie a rozširovanie slovenských kníh a umeleckých výtvorov; písomné a ústne rozjímania o predmetoch literárnych, umeleckých, vedeckých a mravovzdelavateľných; literárne, umelecké, vedecké, prírodozpytné a starožitné zbierky; stálé alebo dočasné podporovanie národních vedomcov a umelcov a vystavovanie odmien za vedecké a umelecké diela.“ Priaznivci Matice slovenskej sú v šiestom bode stanov diferencovaní na zakladateľov, riadnych členov, podporovateľov a čestných členov. Pod stanovami sú podpísaní predseda výboru Ján Francisci a členovia výboru Ján Gottčár, Viliam Pauliny-Tóth, Ján Palárik.

■ CISÁROVO ODOBRENIE

Slovenské memorandové požiadavky v Pešti nesplnili. Delegácia na čele s katolíckym biskupom Štefanom Moysesom však docielila 12. decembra 1861 prijatie u cisára vo Viedni. Napriek úsiliu napokon viedenská vláda povolila z memorandových požiadaviek iba zriadenie troch slovenských gymnázií a zriadenie Matice slovenskej. Cisár František Jozef I. schválil stanovy Matice slovenskej pred stošesťdesiatimi rokmi 21. augusta 1862. Cisár na Maticu slovenskú aj sám prispel sumou tisíc zlatých a stal sa tak zakladajúcim členom. Vznikajúcu Maticu slovenskú podporil aj ruský cár Alexander II., ktorý pri príležitosti tisícročného výročia príchodu Rurika do Novgorodu daroval knihu Древности российского государства (Starožitnosti ruského štátu) v hodnote okolo päťsto rubľov všetkým literárnym spolkom v habsburskej monarchii, a to vrátane Matice slovenskej. Táto publikácia od Fedora Solntseva je považovaná za najdrahšiu ruskú knihu s hodnotou okolo sedemstopäťdesiattisíc amerických dolárov.

Po schválení stanov vyšlo 4. novembra 1862 v Pešťbudínskych vedomostiach ohlásenie Matice slovenskej, v ktorom stálo: „A hľa, Bôh je milostivý a panovník spravodlivý. Jeho Veličenstvo, náš slavne panujúci císar a apoštolský kráľ Franc Jozef I., najvyšším svojím uzavretím od 21. augusta 1862. povolil prvý a dosaváď jediný slovenský národní spolok, spolok literárni pod menom: ‚Slovenská Matica‘, potvrdil jeho stanovy, tak, jako Mu ich vys. kr. uh. dvorská kancellária predložila, a týmto svojím panovníckym činom uzákonil a potvrdil náš, dosaváď len trpený, zvätša a to neslušne a nezaslúžene upodozrievaný, ba často i prenasledovaný národní život. S citom hlbokej vďačnosti za milosť božiu a za spravedlnosť panovnícku zvestujeme túto radostnú zvesť svojemu drahému slovenskému národu a vyzývame ho: aby teraz, keď už vyslovil, že žije a že žiť chce, keď zemepán jeho život uzákonil i on sám skutkom dokázal, že žije, že žiť chce a žiť vie.“

Ján Francisci o schválení stanov Františkom Jozefom I. tiež napísal v prvom čísle Letopisu Matice slovenskej, v ktorom píše: „Konečne ale predca svitnul z božej milosti dávno túžebne očakávaný deň, v ktorom panovnícka spravedlnosť a otcovská milosť Jeho Veličenstva, našeho slávne panujúceho cisára a apoštolského kráľa Franca Jozefa I., najmilostivejším dovolením spolku Matice Slovenskej a potvrdením jej stanov vysloviť ráčila prvé uzákonenie vo vlasti našej, vlasťou slobody menovanej, z hraníc zákonnosti vytvoreného našeho národnieho života. Ten veliký a pre národ slovenský prepamätný deň bol 21. august 1862. roku.“

Francisci ďalej ďakuje cisárovi: „Daj, Bože, Jeho Veličenstvu našemu, najmilostivejšiemu cisárovi a apošt. kráľovi Francovi Jozefovi I., za udelenú milosť národu slovenskému kroz dovolenie Slovenskej Matice a potvrdenie jej stanov dlhého šťastného panovania a časného i večného požehnania; daj, Bože, drahému našemu slovenskému národu, ktorý po tisícročnom vylúčení zpod ochrany zákona dnes slávi sviatok radosti nad tým, že mu milostivé nebo doprialo prvý krok urobiť na to pole, na ktorom mu svietiť začína slnce práva a zákonnosti.“

■ OBŠTRUKCIE BUDÍNA

Námestná rada v Budíne ešte celý proces zdržovala, ale napokon 9. októbra 1862 aj tam vynesením č. 61664 potvrdili cisárovo schválenie stanov a povolili tak zriadenie spolku Matice slovenskej. Matici slovenskej, resp. Jánovi Franciscimu, rozhodnutie Námestnej rady doručili 23. októbra.

Úsilie o vytvorenie Matice slovenskej sa úspešne zavŕšilo nasledujúci rok na ustanovujúcom valnom zhromaždení 4. augusta 1863. Ján Francisci na ňom predložil stanovy na schválenie a opísal ich slovami: „Toto je naša zlatá bulla! To je náš priepustný list, snímajúci z nás bremeno a väzby nevole a dávajúci nám prvý pôžitok slobody. To je náš občiansky diplom, vyhlasujúci nás dosavádnych cudzincov vo vlastnej našej otčine za občanov tejže otčiny. To je smluva našej národnej jednoty, pod ktorej ochranou a vlivom národ slovenský sjednotí, vyvinie a rozmnoží svoje duchovné a hmotné dosaváď roztratené alebo v zabudnutej nečinnosti hynúce sily -, k čomu nech mu Boh, jako dosiaľ, milostive pomáhať ráči.“

NA OKRAJ

Občianske združenie Komora opatrovateliek Slovenska (KOZ) upozorňuje, že od septembra bude pokračovať odliv pracovníkov, najmä opatrovateliek, zo zariadení sociálnych služieb (ZSS). Podľa predsedníčky komory opatrovateliek Dany Grafiovej majú už dnes poskytovatelia problémy s personálom, ale počas letných mesiacov, keď si mnohé opatrovateľky čerpali dovolenky, boli vyťažené na vyše 150 percent, sa problémy ešte znásobili a bolo veľmi náročné zostaviť služby. Takýto trend na Slovensku pretrváva dlhodobo a vláda problémy sociálnych zariadení nerieši.

Sociálne SOS

K problémom s personálom pribudne na jeseň zvyšovanie energií. Predsedníčka D. Grafiková uviedla: „Dlhodobo upozorňujeme na katastrofálne mzdové ohodnotenie, kde opatrovateľky často dlhodobo, niektoré aj celoživotne, pracujú za minimálnu mzdu. Denne niektoré z nás nazdvíhajú niekoľko ton, čo sa logicky odrazí na ich zdraví a po čase potrebujú samy pomoc, často aj ako invalidi. Robíme prácu vo verejnom záujme na úkor našich rodín.“

Vláda predstavila návrh zvýšenia platov zdravotných sestier. Zvýšenie sa netýka sestier v ZSS. Je predpoklad, že začnú odchádzať tam, kde budú mať vyššie platy - zo sociálnych služieb do nemocníc. „Opatrovateľky to za minimálne mzdy ťahať za všetkých určite nebudú môcť. Už teraz často vykonávajú úkony, na ktoré nemajú kompetencie. Sme vďačné za jednorazových 500 eur, ktoré majú byť vyplatené v najbližších mesiacoch, ale to nepokryje zdražovanie za osem mesiacov. Nie je to systémová zmena a vzhľadom na podmienky vyplatenia odmeny ich opäť mnohé opatrovateľky nedostanú, pretože podmienky vyplatenia sú rovnako, ako aj v predchádzajúcich odmenách naformulované ako odmena za zotrvanie u zamestnávateľa, nie odmena za prácu. Podmienkou vyplatenia odmeny je pracovný pomer u zamestnávateľa do 31. augusta 2022, ale mnohé už nevládali a odišli zo zariadení v lete. Tento nespravodlivý model pripomienkujeme. Žiaľ, bez úspechu. Taktiež máme obavy, že jednorazovú odmenu mnohí zamestnávatelia vyplatia až pred vianočnými sviatkami,“ dodala D. Gráfiková.

Dlhodobá starostlivosť potrebuje reformu v súvislosti s poskytnutím príspevku na starostlivosť podľa stupňa odkázanosti priamo prijímateľovi s naviazaním príspevku na starostlivosť priamo pre prijímateľov sociálnych služieb. Tento systém finančne posilní prijímateľov dlhodobej starostlivosti. Funguje vo všetkých okolitých krajinách, Česku, Nemecku, Rakúsku. Má ho v programovom vyhlásení aj vláda, nič sa však nedeje. Systém potrebuje zmenu, inak skolabuje. Spoliehať sa na empatiu a zodpovednosť pracovníkov v sociálnych službách sa donekonečna nedá. „Potrebujú sa postarať o svoje deti, platiť účty a žiť. Nie živoriť!“ Povedala na záver predsedníčka komory opatrovateliek.

Spracoval: (mrs)

Kvalitní legionári môžu súťaž spestriť, pevné piliere tímov majú však tvoriť našinci

Futbalové jubileum bez fanfár a slávy

Vladimír MEZENCEV – Ilustračné foto: pixabay.com

Naša najvyššia futbalová súťaž vstúpila do jubilejného tridsiateho ročníka. Stalo sa tak bez fanfár, pompéznosti, teda celkom skromne a v tichosti. Ťažko povedať prečo, veď slovenský futbal za tie roky, teda od sezóny 1993/1994, niečo dokázal. Z pohľadu štátnej reprezentácie nároční fanúšikovia určite očakávali viac, ale mnohí hráči, ktorí v I. slovenskej lige – bez ohľadu na to, aké pomenovania a prívlastky doteraz mala – začínali, preslávili slovenský futbal v mnohých exkluzívnych kluboch doslova na všetkých kontinentoch.

Mená ako Peter Dubovský, Ľubomír Moravčík, Marek Mintál, Róbert Vittek, Szilard Németh, Dušan Tittel, Ján Mucha, Miroslav Karhan, Stanislav Šesták, Kamil Čontofalský, Vladimír Janočko, Vratislav Greško, Samuel Slovák, Marek Hamšík, Juraj Kucka, Martin Škrtel, Milan Škriniar, Róbert Mak, Stanislav Lobotka, Peter Pekarík a mnohých ďalších s úctou a uznaním vyslovujú na mnohých miestach na celej planéte.

■ LIGA BEZ REPREZENTANTOV

Generácia terajších päťdesiatnikov je stále presvedčená, že za ich čias, teda v deväťdesiatych rokoch ešte minulého storočia, bola naša I. liga lepšia, než je teraz. Prečo? Z jednoduchého dôvodu. Vtedy ešte prevažná väčšina slovenských futbalových reprezentantov pôsobila v domácich kluboch, a to sa muselo prejaviť na ich kvalite. V súčasnosti je skutočne skôr výnimka objaviť reprezentanta v našej najvyššej súťaži. Agenti sa usilujú predať talentovaných a skutočne perspektívnych futbalistov do zahraničných klubov už v ich juniorskom veku, žiaľ, často s požehnaním rodičov. V takýchto prípadoch uspejú skutočne iba tí najodolnejší a na druhej strane aj veľké talenty často zakrpatejú.

Na Slovensku máme pomerne veľa futbalových priaznivcov, ktorí celé roky zbierajú rôzne štatistické údaje súvisiace s domácou elitnou futbalovou súťažou. Čísla a tabuľky však zaujímajú aj tých, ktorí nepatria medzi ich vyslovených milovníkov. Uveďme, že Slovan Bratislava má už dvanásť trofejí za zisk majstrovských titulov, z nich má štyri za uplynulé roky nepretržite od roka2019. S odstupom za belasými nasleduje MŠK Žilina so siedmimi prvenstvami, Inter Bratislava, Artmedia Petržalka, I. FC Košice a AS Trenčín s dvoma, MFK Ružomberok a Spartak Trnava s jedným.

Na súpiskách dvanástich účastníkov najvyššej súťaže je dohromady 307 hráčov, najviac ich má FC DAC Dunajská Streda – až 30, o jedného menej Slovan Bratislava a Ružomberok, najmenej – 24 – FC ViOn Zlaté Moravce–Vráble. Z uvedeného počtu prvoligistov je až (alebo iba?!) 45 debutantov, najviac ich majú nováčikovia Podbrezová a Skalica po 9, Banská Bystrica 7, najmenej Dunajská Streda – v poradí tretieho z piatich (!) brankárov Attilu Horvátha...

■ MNOHO LEGIONÁROV

Ešte nie tak dávno popredné osobnosti slovenského futbalu upozorňovali na to, že v I. slovenskej lige pôsobí veľa legionárov. Čo už, aj v najpopulárnejšom športe na svete vládne globalizácia a futbalisti zo zahraničia, legionári, sa na našich trávnikoch stali úplnou samozrejmosťou. Aj to, že ich v jednom súťažnom ročníku bolo na dvanástich súpiskách vyše sto! V predchádzajúcom ročníku 2021/2022 ich na začiatku bolo presne 111, v tomto „iba“ deväťdesiat. Nie tak dávno sa trebárs stávalo, že najslávnejší slovenský klub Slovan Bratislava na trávniku reprezentovalo desať futbalistov cudzincov a jediný Slovák – brankár Dominik Greif. V súťažnom ročníku 2021/2022 hral bez legionárov iba MFK Ružomberok a dokázal len so slovenskými hráčmi skončiť nečakane vysoko – hneď za majstrovským Slovanom! V tomto súťažnom ročníku sa k Liptákom pridal aj klub spod Urpína. Na druhej strane najviac futbalistov zo zahraničia má na svojej súpiske žitnoostrovský DAC – až 21 (!) zo 16 krajín, čo predstavuje až 70 percent z celkového počtu troch desiatok mien na súpiske. Bratislavský Slovan prihlásil do jubilejného prvoligového ročníka 29 futbalistov, z toho päť brankárov (!), z nich je 18 cudzincov z 12 štátov, teda aj tu prevládajú legionári – 62 percent.

■ TAKMER CELÝ SVET...

V prvom momente by ste ani neuverili údaju, že po našich prvoligových trávnikoch pobehujú hráči z 34 krajín. Sú medzi nimi aj z takých exotických štátov, ako sú Argentína, Brazília, Panama, Južná Kórea, Japonsko, Pobrežie Slonoviny, Kolumbia, Gambia, Kapverdské ostrovy, ale tiež z Holandska, Francúzska, Belgicka, Nemecka, Fínska,

Anglicka, USA, Portugalska, Grécka, Rakúska, Chorvátska, zo Španielska, z Cypru, zo Švajčiarska... Pre objektívnosť však musíme zdôrazniť, že niektorí futbalisti z týchto krajín sú tamojší naturalizovaní cudzinci z balkánskych regiónov alebo z Blízkeho východu.

■ KDE SÚ DOMÁCI?

V jedinom slovenskom športovom denníku majú určite dosť odborníkov na futbal, a preto môžeme veriť ním zostavenej tabuľke hráčov, ktorí počas uplynulého ligového ročníka 2021/2022 podávali najstabilnejšie výkony. Sú v nej, samozrejme, aj mená zahraničných futbalistov, ale jednoznačnú prevahu majú hráči, ktorí sa narodili na Slovensku a sú odchovancami našich klubov. Najvyššiu priemernú známku s číslom 7,5 bodu z desať možných dostal Vladimír Weiss. Za ním nasleduje Ibrahim Rabiu so 7,25 bodu, obaja sú síce hráčmi majstrovského Slovana, ale Rabiu má stále svoj domov v Nigérii. Za dvojicou belasých sa umiestnilo kvarteto slovenských hráčov v poradí Dalibor Tkáč (Ružomberok) 7,19 b., Ľubomír Belko (Žilina) 7,13 b., Ivan Krajčírik a Matej Kochan (obaja Ružomberok) po 7 b., rovnaký počet nazbierali aj Enis Fazlagič, rodák zo Severného Macedónska, hráč Žiliny, a Martin Škrtel (Trnava). Nasledujú Alexander Mojžiš (Ružomberok) 6,92 b. a Čech Jaromír Zmrhal (Slovan) 6,86 b. Znamená to, že medzi najstabilnejšími a najlepšími má víťaz ligy troch hráčov, z toho dvoch legionárov, ale korunný princ ligy Ružomberok až štyroch, pričom všetci vyrástli na slovenských trávnikoch.

Tieto noviny po každom kole zverejňovali aj ideálnu zostavu. Aj tu dominovali slovenskí hráči, najčastejšie – až desaťkrát – sa v nej objavili mená Vladimíra Weissa ml. a Mateja Kochana. O raz menej Alexandra Mojžiša; Martin Škrtel sa do jedenástky kola dostal osemkrát, sedemkrát Martin Regáli a Ivan Krajčírik (obaja Ružomberok), ako aj Ibrahim Rabiu, šesťkrát žilinský hráč Vahan Bičachčjan z Arménska, za ktorým nasledujú Jakub Kadak (Trenčín) s piatimi nomináciami a Matej Madleňák a Lukáš Fabiš (obaja Ružomberok) so štyrmi. Z tohto prehľadu vyplýva, že v teoreticky najlepšej jedenástke ligy má Ružomberok až šesťnásobné zastúpenie iba slovenskými futbalistami.

Dať jednoznačnú prednosť slovenským hráčom sa Ružomberku skutočne vyplatilo. Veď jediný cudzinec Tihomir Kostadinov zo Severného Macedónska v jeseni nastúpil v deviatich zápasoch, odohral 559 minút a dal jeden gól. Vynikajúcu odvetnú časť ligového ročníka už plne odohrali iba slovenskí futbalisti, ktorí sa postarali o najväčšie prekvapenie sezóny – 2. miesto v konečnej tabuľke hneď za favorizovaným Slovanom!

■ NAKLONILI SI ŠŤASTENU

V predchádzajúcich dvadsiatich deviatich ročníkoch sa ani raz nestalo, aby I. liga mala až troch nováčikov. Úplne zaslúžene sa do nej dostal víťaz II. ligy FK Železiarne Podbrezová, ale i MFK Banská Bystrica, ktorá obsadila 2. miesto za železiarmi, a dokonca aj MFK Skalica z tretej pozície v konečnej tabuľke II. ligy. Stalo sa tak len preto, lebo Senec a Senica nesplnili požadované licenčné kritériá. Úprimné poľutovanie si skutočne zaslúži ŠKP Sereď, ktorý v konečnej prvoligovej tabuľke 2021/2022 obsadil vynikajúce 5. miesto, čo znamená, že po skončení dlhodobej časti prvoligového ročníka sa umiestnil v skupine, ktorá bojovala o majstra, resp. o korunného princa! Seredčania dokázali, že ani vo futbale peniaze nie sú všetko, veď ich podmienky, platy i prémie sa dali porovnávať s tými, ktoré na Slovensku majú treťoligové celky. Futbalisti Serede ich mali možno ešte skromnejšie. Žiaľ, takto sa to skončí vtedy, keď mesto i ďalšie inštitúcie sa k svojim futbalistom zachovajú macošsky. Pritom išlo o najlepšie umiestnenie Serede v bohatých futbalových dejinách tohto mesta. Škoda...

■ PROGNÓZY EXPERTOV

Podľa našich expertov Slovan Bratislava získa v tomto ročníku ďalší, v poradí už piaty titul po sebe. Veď má ešte drahší a kvalitnejší tím ako pred rokom. Ale... Ani vedeniu klubu, ani jeho priaznivcom to stačiť nebude. Belasí štyrikrát za sebou skončili v 2. predkole Ligy majstrov, a tak dvere elitnej európskej klubovej súťaže sú stále pre nich zatvorené. Napriek tomu, že klub má k dispozícii 18 cudzincov. Niektoré naše bývalé hviezdy z trávnikov si však myslia, že tých zahraničných hráčov máme až priveľa a vždy sa od nich očakáva, že budú výrazne lepší než domáci futbalisti, ale v našich zemepisných šírkach to nie je asi celkom tak. Kvalitní legionári si hľadajú iné ligy, než je tá slovenská. Čo už.

Nič proti zahraničným futbalistom v slovenskej I. lige. Mali by však byť jej ozdobami, a nie prehliadkou priemerných hráčov s nevýraznými výkonmi. Veď aj vo futbale platí, že menej je niekedy viac...

Vo vojnách sa viedli boje o mosty a po vojnách sa neraz zápasilo o ich pomenovanie

Polstoročie Mosta Slovenského národného povstania

Jozef SLIACKY – Foto: Štefan KAČENA

Máloktorej stavbe v našom hlavnom meste sa venovala taká pozornosť ako Mostu SNP a málokedy boli názory také rozporuplné ako práve na túto „spojnicu“ dvoch dunajských brehov. Nebudeme sa teraz hlboko vŕtať v jeho zložitom životopise, kam patrí aj skutočnosť, že ponovembroví obrazoborcovia ho takmer pripravili o pomenovanie. Tak či tak, patrí k dominantám Bratislavy. Do užívania ho dali pred päťdesiatimi rokmi. Jeho súčasný technický stav je však vážny...

Vyhliadková reštaurácia UFO, pôvodne Bystrica, určite patrí k najznámejším a najnavštevovanejším atrakciám mesta. Nachádza sa na vrchole mostného pylónu vo výške osemdesiatpäť metrov. Dostaneme sa do nej výťahom vo východnom pilieri, v prípade núdze môžeme použiť schodisko v západnom pilieri so 430 schodmi. Občerstvenie, pri ktorom si môžeme prehliadnuť Bratislavu a jej široké okolie vskutku z vtáčej perspektívy, priláka ročne okolo dvestotisíc ľudí.

■ BEZ KONKURENCIE

Bratislavský Doprastav a ostravské Hutní montáže začali stavať most ponad Dunaj v roku 1967 podľa projektu architektov Jozefa Lacka, Ladislava Kušníra a Ivana Slameňa, ktorým asistovali sta-

vební inžinieri Arpád Tesár a Jozef Zvara. Na ten čas išlo o naozaj smelý projekt – závesný most s najväčším rozpätím na svete. Túto prioritu síce po dokončení a uvedení do prevádzky 26. augusta 1972 stratil, ale to nič nemení na fakte, že ide o jednu z najunikátnejších mostných stavieb na svete a na Slovensku nemá konkurenciu. Pre Bratislavu sa stal Most SNP tým, čím pre Paríž Eiffelovka. V roku 2018 ho zapísali medzi národné kultúrne pamiatky.

Most má celkovú dĺžku je 430,8 metra, výšku 95 metrov, šírku 21 metrov a hmotnosť 7 537 ton. Vedú po ňom dve dvojprúdovky pre autá a po každej strane aj chodník pre peších a cyklistov.

Výstavba mosta, ktorý spojil starú časť Bratislavy s pravobrežnou Petržalkou, si vyžiadala aj obete a mnohí pamätníci dodnes smútia za bratislavským Podhradím, legendárnym pivovarom a za unikátnou židovskou štvrťou so synagógou v maurskom štýle, ktoré kvôli mostu zbúrali. Neraz ku kritike pridajú, že ide o megalomanskú socialistickú stavbu. Zaujímavé, že za polstoročie si nenašla konkurenciu a dnes patrí jednoznačne do panorámy Bratislavy. Na obhajobu výstavby možno uviesť, že Bratislava most potrebovala a rekonštrukcia starých štvrtí by si vyžiadala možno väčšie náklady ako v stavba samotného mosta. V jeho konštrukcii sa nachádza potrubie, ktorým prúdi pitná voda z Petržalky do centrálnej časti mesta.

■ LÁKADLO PRE TURISTOV

V súčasnosti, po polstoročí, už berieme Most SNP ako nedeliteľnú súčasť Bratislavy. Je lákadlom nielen pre turistov, ale i pre sprejerov, ktorí nie sú vždy frajeri. Magistrát vyčleňuje peniaze na odstraňovanie ich výtvorov, ale v roku 2016 si vyslúžil kritiku, keď čističi odstránili spolu s grafitmi aj hniezda belorítok, pre ktoré je most atraktívnym miestom na hniezdenie. V júli tohto roka sa však objavili v médiách znepokojujúce informácie o zlom stave mosta, ktorý po prehliadke zaradili do 6. stupňa, pričom 7. stupeň je už havarijný. Most SNP má trhliny vo zvaroch. Prípadná uzávera by bola pre dopravu v Bratislave vážny problém...

Do symbolického panteónu slovenskej slávy patria aj takmer neznámi štúrovci

Dvestoročné jubileá nezaslúžene zabudnutých

Lukáš PERNÝ – Ilustračné foto: archív SNN, MS

Bratia martýri prvého Slovenského povstania 1848, zberatelia rozprávok, básnici, dramatici, herci, vojaci, zakladateľ slovenského gymnázia či hlavný výtvarný umelec slovenského romantizmu. Hovoria vám niečo mená ako Jakub Grajchman, bratia Šulekovci, Johanna Hrebendová Bóriková, Ľudovít Reuss či Peter Michal Bohúň? V roku 2022 si v rámci matičného Roka odkazu štúrovcov pripomíname nielen dvestoročnice známych mien štúrovského hnutia, ako boli Francisci, Daxner, Kráľ, Kalinčiak či Rotarides, ale aj pomerne neznáme, ale tiež interesantné a inšpiratívne osobnosti národného obrodenia.

Prvý z bohatého zoznamu jubilujúcich osobností z kategórie „menej známi štúrovci" je Samuel GALANDA (15. 8. 1822 – 21. 6. 1907), notár a najmä zakladajúci člen Matice slovenskej a napokon aj starý otec jedného z najvýznamnejších maliarov slovenskej moderny Mikuláša Galandu. V predstavenstve Matice slovenskej sa významným spôsobom zaslúžil o to, že je dnešný Martin sídlom Matice slovenskej. Pochádzal z meštianskej martinskej rodiny, v roku 1839 vstúpil do Československej spoločnosti a aktivizoval sa aj v meruôsmych rokoch. V januári 1849 bol zvolený do nového stoličného výboru a istý čas sa musel ukrývať. V porevolučných časoch sa stal pomocníkom komisára v Martine a slúžnym v Bratislavskej a Komárňanskej župe. V Martine sa stáva župným pokladníkom a členom župného výboru. Po roku 1875 je kráľovský verejný notár. Popri podiele na založení Matice slovenskej, nižšieho slovenského evanjelického gymnázia je neprehliadnuteľný jeho zástoj na vzniku ďalších národných spolkov, špeciálne Dobrovoľného hasičského zboru a KÚS.

Matica slovenská vyhlásila rok 2022 za Rok štúrovcov. Mnohí z nich sa narodili práve pred 200 rokmi. Národná ustanovizeň preto počas roka pripravila desiatky podujatí venovaných našim velikánom z 19. storočia. Matičná spomienka na málo známeho štúrovca Jakuba Grajchmana v Hybiach.

■ ZBERATEĽ ROZPRÁVOK

Ďalším z nezaslúžene zabúdaných štúrovcov a členov prvej garnitúry Matice slovenskej je Ľudovít REUSS (18. 4. 1822 – 25. 9. 1905), rodák z Revúcej, predstaviteľ štúrovského prúdu národného obrodenia, ktorý nadviazal na otcovu (Samuel Reuss – etnograf, historik a evanjelický kňaz) činnosť zberateľstva slovenskej ľudovej slovesnosti. Bol to evanjelický kňaz, národopisec, jazykovedec, etymológ, zberateľ slovenských ľudových rozprávok a povestí, hudobný teoretik, aktívny činovník v Jednote mládeže slovenskej. Študoval na gymnáziu v Gemeri, neskôr v Levoči a napokon teológiu v Bratislave. Pridal sa k študentom, ktorí demonštratívne odišli do Levoče na protest proti odvolaniu Štúra z pozície zástupcu profesora Palkoviča na bratislavskom lýceu. Od roka 1848 pôsobil v slovenských dobrovoľníckych zboroch ako kaplán a od roka 1853 ako farár v Revúcej. Bol podnecovateľ revolučnej situácie na Gemeri, za čo bol súdený a odsúdený na dva týždne väzenia. Reussove rozprávky tvorili základ Škultétyho vydania Slovenských povestí a Dobšinského Prostonárodných povestí. Aktívni boli aj jeho bratia – Gustáv bol revúcky lekár, venoval sa histórii a archeológii, bol autorom prvého sci-fi (Hviezdoveda). S druhým bratom Júliusom sa spolupodieľal na budovaní systému hudobnej teórie.

■ HRDINSKÍ BRATIA

Bratia Viliam (31. 1. 1825 Sobotište – 20. 10. 1848) a Ľudovít (12. 9. 1822 – 16. 6. 1849) ŠULEKOVCI patria spolu s Karolom Jánom Holybom (14. 2. 1826 – 26. 10. 1848) k martýrom Slovenského povstania v roku 1848. Všetci traja pochádzali z evanjelických rodín. Šulekovci mali blízko k rodine Jurkoviča a Hurbana. Navštevovali evanjelické gymnázium v Modre, Viliam bol obľúbený žiak Karola Štúra. Detstvo Šulekovcov poznamenalo úmrtie rodičov (bratia mali iba pätnásť a dvanásť rokov). Ľudovít v roku 1841 absolvoval štúdium na evanjelickom lýceu, kde sa stretával so Štúrom. Zaujímal sa tiež o demograficko-štatistické údaje o slovenských mestách a obciach, o dobrodružnom živote Mórica Beňovského i zbojníka Vdovčíka. V marci 1845 pokračoval v štúdiu evanjelickej teológie v Halle. Ľudovít spolupracoval pred revolúciou so Štúrom a s Hurbanom na vydávaní novín, zakladal knižnice, spolky miernosti, nedeľné školy a často zastupoval Hurbana v kňazských povinnostiach. Bratia Šulekovci boli po príchode hurbanovských dobrovoľníkov na Myjave menovaní do vojenskej služby v Slovenskom povstaní – Viliam Šulek a Karol Holuby v septembri v roku 1848 boli komisármi Slovenskej národnej rady – prvý pre Krajné a okolie, druhý pre obce Kostolné, Vaďovce, Hrušov, Horné a Dolné Bzince a Lubina. Ľudovít Šulek sa stal organizátorom a delegátom zhromaždení. Ich splnomocnenia podpísal Hurban. Viliam sprostredkoval rozkazy SNR a získaval dobrovoľníkov pre povstanie z Krajného a okolia (pridalo sa štyristo dobrovoľníkov aj v prvej víťaznej bitke v Brezovej). Po porážke pri Poriadí nevyužil možnosť úteku na Moravu a zostal u švagra. Zajali ho a odvliekli do väzenia v Hlohovci. Celú vinu spoluobčanov v Krajnom vzal na seba – odsúdili ho ako buriča a jedného z veliteľov Slovenského povstania na smrť. Ľudovít organizoval v Brezovej pod Bradlom spolu s Hurbanom veľké zhromaždenie tritisíc ľudí, ktorí predniesli Žiadosti slovenského národa. Na 7. mája bolo zvolané celonárodné zhromaždenie do Liptovského Mikuláša – Ľ. Šulek a D. J. Bôrik boli delegovaní ako zástupcovia Slovákov odovzdať Žiadosti slovenského národa stoličnému predstaviteľovi sídla župy ako Nitrianske žiadosti slovenského národa – tu Šulek informuje o žiadostiach slovami: „Slovákom vyšla hviezda a prišla doba, v ktorej si budú môcť vydobyť svoje práva." Nasledovalo zatknutie a deportácia spolu s Bôrikom (tomu sa podarilo ujsť) do pevnosti v Komárne, kde v júni 1849 zomiera vo veku dvadsaťšesť rokov na choleru.

■ LOVINSKÝ ANONYM?

Ján Kvetoslav GÁBER-LOVINSKÝ (12. 4. 1822 – ?) bol národno-kultúrny pracovník a právnik. Vyštudoval evanjelické lýceá v Bratislave, Kežmarku a podobne ako Štúr pokračoval na štúdiách v Halle. Neskôr pracoval ako úradník Zvolenskej župy a právnik v Slovenskej Ľupči. Je málo známe, že práve Gáber sa stal spolupracovníkom a dôverníkom Štúra a priateľom Kalinčiaka. Okrem iného tiež prispel dvoma povesťami do zbierky Slovenských povestí, ktoré vyšli v roku 1858. Po Gáberovi-Lovinskom je pomenovaná v Bratislave ulica. A v rodnej Lovinobani má spolu s otcom a bratom pamätnú tabuľu. O Jánovi Gáberovi-Lovinskom je však k dispozícii veľmi málo informácií, na verejných weboch dokonca absentuje aj dátum jeho úmrtia či miesto, kde je pochovaný.

Spomienkové podujatie na štúrovcov v Prešove na Šariši sprevádzali scénky v dobových kostýmoch v podaní Mladej Matice.

■ POKRSTILI KÁVU

Generácia ROYOVCOV tiež zaujímavým spôsobom zasiahla do dejín Slovenska, čomu sa venoval nedávno vedecký seminár Slovenskej národnej knižnice na počesť dvestoročnice Augusta Júliusa Roya (18. 1. 1822 – 16. 6. 1884). K význačným patrí nielen otec August Roy, ale aj jeho dcéry Mária a Kristína Royové (druhá z nich je najprekladanejšia ženská autorka náboženskej literatúry na svete) či jeho synovec Vladimír Roy, básnik symbolizmu, ktorý napriek svojmu talentu zostal akosi v tieni Ivana Kraska. Mladší brat Augusta Roya Pavel si zobral za manželku Boženu Hurbanovú, dcéru J. M. Hurbana. August Roy bol pokrokovým štúrovcom, vzdelanie získal v Komárne, Štiavnici, Prešporku a napokon na univerzite v Halle. Od roka 1847 pôsobil ako kazateľ v Starej Turej. Manželkou Augusta Roya sa stala Františka, dcéra lubinského farára Juraja Holubyho a sestra Karola Holubyho, známeho slovenského martýra (mal s ňou päť detí). Založil Pomocnú pokladnicu v Starej Turej a stal sa jej prvým predsedom. V roku 1847 stál pri založení Tatrína v Čachticiach. Podieľal sa na stavbe škôl v Starej Turej a na kopaniciach, na pozdvihnutí životnej úrovne miestnych obyvateľov, učil ich prácam v záhrade. Zo staroturianskej fary vytvoril centrum pre vlastencov a dôležité centrum kultúrneho života. Stal sa tiež zakladajúcim členom evanjelického gymnázia v Turčianskom Svätom Martine. August Roy zomrel v roku 1884 a je pochovaný na staroturianskom cintoríne.

■ SPOJENÝ S GYMNÁZIOM

K neznámym štúrovcom patrí aj rodák z Revúcej, kňaz, pedagóg a publicista Rudolf HOMOLA (1. 4. 1822 – 6. 12. 1899). Študoval na evanjelickom lýceu v Banskej Štiavnici a v rokoch 1840 – 1844 filozofiu a teológiu na evanjelickom lýceu v Levoči. Podobne ako ostatní štúrovci pokračoval do Halle. Následne pôsobil ako učiteľ na ľudovej škole, evanjelický kaplán v Revúcej, učiteľ na evanjelickom kolégiu v Prešove, stredoškolský učiteľ, správca slovenského gymnázia v Revúcej a taktiež účtovník Pomocnice. Stal sa spoluzakladateľom prvého slovenského gymnázia v Revúcej, no ešte dva roky predtým rozvíjal národnobuditeľskú činnosť (podobne ako jeho brat Štefan). Na gymnáziu vyučoval až do jeho zatvorenia. Pôvodne vyučoval po maďarsky, neskôr slovensky a okrem toho ovládal ďalších päť jazykov. Je autorom učebníc dejepisu (Všeobecný dejepis pre VI. gymnaziálnu triedu), dejín nemeckej literatúry a výročných správ gymnázia.

■ NEZNÁMY BÁSNIK

Predstavitelia Matice slovenskej si nedávno v obci Hybe pripomenuli zabudnutého básnika, pedagóga a dramatika štúrovského obdobia Jakuba GRAJCHMANA (25. 7. 1822 – 9. 6. 1897). Bol syn roľníka, študoval v Kežmarku, Gemeri, Levoči, Bratislave a podobne ako ostatní štúrovci tiež v Halle, ba dokonca aj v Berlíne. V Nemecku strávil tri semestre a po návrate už písal do slovenských časopisov. Stal sa učiteľom v Bratislave a Košiciach. Tvorivú časť života prežil v Liptovskom Mikuláši a Liptovskom Hrádku, kde bol notárom a súdnym radcom. Okrem toho tiež pôsobil ako adjunkt v Dolnom Kubíne. Počas Slovenského povstania bol členom slovenskej deputácie vo Viedni. Grajchmanove diela boli obľúbené u bežných ľudí, pričom najpopulárnejšie boli jeho balady, veršované povesti zo zbierky Básnické spisy Jakuba Grajchmana. V poézii sa orientoval na baladické povesti, prírodno-deskriptívnu a ľúbostnú lyriku, sebaanalytické dumy a parodicko-humoristické žánre. Písal tiež divadelné hry, najobľúbenejšou z nich sa stala veselohra Kto zaplatí nohavice? (1867). V závere života sa presťahoval do rodnej obce, kde sa trápil po srdcovom infarkte. Ešte tvoril, ale stále chorľavel a zomrel. Rodný dom sa dodnes zachoval (Pamätný dom básnika Jakuba Grajchmana).V Hybiach je aj pochovaný. Po ňom je pomenované ochotnícke divadlo Jakuba Grajchmana.

Verejnosti je tiež takmer neznámy štúrovec kňaz Ján KRIŽAN (19. 3. 1822 – 29. 6. 1904), o ktorom vytvorila malý výskum M. Kerešová. Narodil sa presne pred dvoma storočiami v obci Adamovce, od roka 1850 pôsobil ako kaplán v Súľove a od roka 1856 ako farár, kde pôsobil až päťdesiatštyri rokov. Popri práci duchovného písal a publikoval články najmä s teologickou a historickou tematikou. Napísal Dejiny Evanjelického a. v. cirkevného zboru v Súľove, ktoré sa podarilo vydať až v roku 2010 pod titulom Zrodená medzi skalami. Ďalej o ňom vieme, že bol dvakrát ženatý a mal niekoľko detí. Zomrel vo veku osemdesiatštyri rokov a pochovaný je na miestnom cintoríne.

■ VÝTVARNÍK OBRODENIA

Málokto si uvedomuje, ako dôležité sú pre dejiny národných a sociálnych hnutí obrazy a zachytenia historických udalostí. V dejinách mali tieto obrazy mimoriadnu úlohu a dodávali silu aj historickému vedomiu národov či celého ľudstva. K najvýznamnejším maliarom štúrovského hnutia patrí jednoznačne Peter Michal BOHÚŇ (29. 9. 1822 – 20. 5. 1879), ktorého obraz Jána Francisciho ako kapitána slovenských dobrovoľníkov pozná azda každý. Narodil sa v oravskej obci Veličná, vzdelával sa najskôr v rodnej obci, neskôr na gymnáziu, kde sa naučil aj maďarsky. Následne odchádza do Levoče na evanjelické lýceum a po zatvorení sa sťahuje do Kežmarku, kde študuje právo a tvorí prvé maľby. Od roka 1843 študuje v Prahe na Akadémii výtvarných umení pod gesciou učiteľa Christiana Rubena. Po smrti otca bol odkázaný na pomoc oravského šľachtica Michala Kubína ml. a taktiež dostával štipendium od spolku Tatrín. Sám Bohúň sa osobne zúčastnil na významných osvetových a politických akciách národných buditeľov a vytvoril tiež sériu štúdií ľudových krojov. Obsahom jeho malieb sú najmä portréty slovenských národných dejateľov, ale aj oltárne obrazy a krajinomaľba oravských prírodných motívov. Vrcholom jeho tvorby je práve Slovenské ľudové zhromaždenie s Jánom Franciscim v popredí. Od roka 1854 pôsobí v Liptovskom Svätom Mikuláši, kde učí maľbu na dievčenskej evanjelickej škole. Do mesta sa presťahoval zo spišskej Lučivnej spolu s dvoma deťmi a manželkou Žofiou. V roku 1865 je zadlžený, opúšťa Slovensko a sťahuje sa do haličskej obce Lipník. V roku 1876 odcestoval do Talianska, kde hľadá syna Lubora Milana, ktorý dezertoval z rakúskej armády. Zomrel na zápal pľúc ako 56-ročný a je pochovaný na evanjelickom cintoríne v Belej. Socha Petra Michala Bohúňa sa nachádza na nábreží Dunaja pred Slovenskou národnou galériou. Je po ňom pomenovaná Liptovská galéria Petra Michala Bohúňa.

Baťko patrí do panteónu najvýznamnejších slovenských národných osobností

Nedopísaná história baťka Vladimíra MINÁČA

Marián GEŠPER – Foto: SNN, Tibor HUSZÁR, Slovenský národný archív

Vladimír MINÁČ, dlhoročný predseda Matice slovenskej, významný slovenský spisovateľ, publicista, scenárista, redaktor, literárny kritik, národovec, ale i osobnosť s neotrasiteľným ľavicovým presvedčením, aktívny účastník druhej svetovej vojny, ktorú zažil ako povstalecký vojak aj ako väzeň koncentračného tábora, nositeľ titulov zaslúžilý umelec (1966) a národný umelec (1975), počas socializmu vplyvný a významný predstaviteľ slovenskej kultúry i spisovateľskej tvorby, napriek členstvu v komunistickej strane bol paradoxne neustále pod drobnohľadom bezpečnostných i kádrových zložiek režimu tej istej strany. V tomto roku by mal nedožitých sto rokov...

Mináč patrí bezpochyby do panteónu najvýznamnejších slovenských národných i matičných osobností 20. storočia. Zomrel v polovici deväťdesiatych rokov, čo je z pohľadu historikov i nepretržitého behu dejín iba nedávno. Veď sú medzi nami ľudia v produktívnom veku, ktorí ho nielen poznali, ale s ním aj aktívne spolupracovali. Preto sa naoko zdá byť Mináčov život relatívne dobre zmapovaný. Pri hlbokom ponorení do jeho tvorby a osudu môžeme však nadobudnúť aj opačný a zároveň naliehavý pocit niečoho „mináčovsky" nedopísaného či nedopovedaného. Akoby baťko Mináč mal ešte pre Slovákov v torbe poslednú, tú najdôležitejšiu esej, ktorou by „dúchol do slovenskej pahreby" a niečo dôležité povedal o dnešnej smutnej dobe. Prekvapuje nás či dokonca fascinuje stála aktuálnosť jeho myšlienok, úvah či dejinných analýz peripetií slovenského národa a našej nešťastnej Európy. Mináč sa nám prihovára živým jazykom i štýlom, a to ide o niektoré diela napísané v šesťdesiatych rokoch 20. storočia. Akoby dovidel do slovenských a európskych problémov 21. storočia.

■ Z PONORNÝCH RIEK

Nereflektujú a nereagujú nasledujúce riadky práve na dnešné relativizovanie či dokonca démonizovanie národných ideí a národných hodnôt? Veď posúďme sami: „Možno vychovávať celé generácie v opovrhovaní národnými hodnotami, možno bojovať celé generácie proti národnému povedomiu a národnej hrdosti, možno energicky drviť úchylky, ba aj ich nositeľov, možno hrdopýšsky ohŕňať nos nad národnou malosťou, nad obmedzenou provinciálnosťou, možno lietať na požičaných krídlach a chváliť sa cudzím perím: NÁROD NAPRIEK VŠTEKÉMU OSTÁVA. Vždy prichádza čas – zvyčajne je to čas úzkosti –, keď ponorné rieky prerážajú na povrch, keď národ dýcha jedným dychom, zvučí jednozvučne, keď vedomie spoločného osudu je také mocné, že sa pod ním rúcajú všetky priehrady, že sa odplavujú nánosy dogiem a pomyselných hodnôt, že sa obnažujú hlbiny: v tých hlbinách je to čosi, čo spája všetkých príslušníkov národa." Mináč ich napísal v roku 1970. Naozaj nimi nemieril na súčasnú dobu? Či skôr nenahmatal slabiny i silné stránky počtom malého slovenského národa? Naozaj sa môže dokonca zdať, že odchod Vladimíra Mináča bol v niečom predčasný…

■ AKO TRAJA SOKOLI

Budúci baťko a predseda Matice slovenskej sa narodil 10. augusta 1922 v Klenovci. Pri faktoroch formovania jeho osobnosti sa nesmie zabudnúť, že v tejto obci sa narodili a pôsobili mnohé osobnosti, ktoré mali dôležité postavenie v našich dejinách. Klenovčania významne podporili Slovenské povstanie v rokoch 1848 – 1849 na Gemeri. Veď práve v jeho legendárnych esejach Tu žije národ a Dúchanie do pahrieb sa prejavuje detailná znalosť slovenských pomerov 19. storočia, no najmä tých rodných gemersko-malohontských, kde sa kľukatia chodníčky a cesty, po ktorých kedysi prechádzali „traja sokoli" – Ján Francisci, Štefan Marko Daxner a Michal Bakulíni. Veď ako správne vystihol Štefan Moravčík: „Mináč má výhodu v tom, že pociťuje akési revolučné následníctvo, preto sa mu hladko nadväzuje ... Mináčova reč je blízka, čerstvo, slovansky vonia lipou, posvätným stromom našich predkov."

■ ZAKORENENÝ V KRAJI

Študoval na gymnáziu v Rimavskej Sobote a po zabratí juhu Maďarmi v Tisovci. Je to kraj, kde bolo slovenské národovectvo a luteránstvo

Vladimír MINÁČ patrí bezosporu k veliká-nom slovenskej kultúry.

veľmi tesne spojené. Rodiny (otec bol obuvnícky majster a mama sa venovala domácnosti) aj Gemera sa vážne dotkne veľká hospodárska kríza a následne sociálne konflikty, ktoré zákonite ovplyvnili aj mladého Vlada Mináča. Tam niekde musíme hľadať jeho prvotné nadšenie pre socializmus, teda ľavicovú stránku jeho búrliváckej osobnosti. Jedným dychom treba dodať, že na rozdiel od mnohých dnešných tzv. ľavicových či skôr neomarxistických teoretikov Mináč svoje národovectvo drží na prvom mieste.

V Bratislave na Univerzite Komenského ako mládenec študoval slovenčinu a nemčinu. Vysokoškolské štúdium ho zachytilo v čase, keď sa Európa už druhýkrát v priebehu 20. storočia utápala v krvavej občianskej vojne. „Smrť najprv chodí" po okolitých krajinách, no čo chvíľa bude „chodiť po slovenských horách". Keď vypuklo SNP, mal iba niečo vyše dvadsaťdva rokov a netušil, že raz sa stane jeho celoživotnou spisovateľskou témou. Nepísal o vojne zo sprostredkovaných svedectiev. Mináč ju poznal zblízka a on skutočne vedel, ako „tá smrť vyzerá". V tom sa zhoduje s ďalším rovesníkom Ladislavom Ťažkým, ktorý tiež pozná „samých dobrých slovenských vojakov". Bez Mináča a Ťažkého nie je reálne možné hlbšie poznanie slovenských vojnových pomerov. Aj keď musíme pripustiť, že ich jazyk je rozdielny. Už to raz niekto postrehol: Ťažký volí citlivejší prístup, Mináč surovejšie zvýraznenie. Opačný umelecký jazyk nebránil tomu, aby si Mináč kolegu Ťažkého pri jeho románe Amenmária verejne nezastal pred kritikou rodnej komunistickej strany, a to slovami, ktorými reflektoval aj na svoje zážitky i skúsenosť: „Skúsenosť, buď pozdravená, ľudská skúsenosť, skrz ktorú podáva ruku človek človeku ponad hory a rieky a soľné púšte, ale aj ponad stáročia, pošliapané zástavky a hromady zabitých ... Chvíľa, v ktorej sa človek plní skúsenosťou tak, že ju musí vysloviť, je chvíľou zrodenia."

■ AKTÍVNY BOJOVNÍK

Ako to sám napísal, mal aspoň tú výhodu, že pred nastúpením do povstaleckých bojov sa naučil narábať puškou. V decembri 1944 ho zajali nemecké jednotky - údajne „kvôli mladíckej frajerine". Vraj si nedopatrením postrelil revolverom nohu a Nemci ho zobrali na Silvestra raneného, keď sa skrýval v rodnom Klenovci. Aj tu je niečo nedopovedané, keďže o nasledujúcich udalostiach zaťato a chlapsky mlčal. Najmä o zážitkoch z koncentračných táborov Mauthausen a Dachau. Pritom dobre vieme, že práve v prvom koncentráku zahynul celý rad slovenských i českých osobností. Čo sa tam dialo, to verejne nikdy nevyjadril. Takže zase niečo nedopovedané: „Nikdy som sa nedotkol takých spomienok, ktoré by ma mohli viesť k nenávisti. Vždy som sa strážil; aj za to som sa zrejme strážil spomínať na všetko, čo súviselo s koncentračným táborom, aby som neupadol do nenávisti." Možno je to aj pod vplyvom psychologickej traumy z vojny, ktorá sa paradoxne prejavuje tak, že sa zasiahnutá ľudská duša vyhýba tragickým zážitkom a relativizuje aj svoje konanie v traumatizujúcich udalostiach.

■ PRETAVOVANIE TRÁUM

Po vojne pracoval Vladimír Mináč v denníku Obrana ľudu, neskôr ako

Odhalenie MINÁČOVEJ busty z dielne Matice slovenskej v Aleji dejateľov v Rimavskej Sobote

tajomník slovenskej sekcie Zväzu československých spisovateľov, potom v Kultúrnom živote (1945 – 1954 a na zhruba rok pričuchol aj k Slovenským pohľadom (1955 – 1956). Vojnové traumy sa pretavili do prvého románu Smrť chodí po horách (1948). Syn Vladimír Mináč mladší v tomto hovorí za neho: „Otec odišiel na základnú vojenskú službu do Košíc a do Bratislavy, kde pred vojnou študoval, a zamestnal sa ako novinár armádneho časopisu Obrana ľudu. Tu v redakcii napísal aj román Smrť chodí po horách. Písal ho vraj deň a noc nepretržite, asi potreboval zo seba dostať von, čo prežil. Keď už nevládal, zvesil si tapacírované dvere a na zopár hodín si na nich pospal. Román potom poslal do literárnej súťaže, kde porazil napríklad aj esej o povstaní od Petra Jilemnického."

Aj keď jeho doménou boli najmä eseje, písal i romány, novely, poviedky a uverejnil množstvo novinových článkov. Vyberáme niektoré: Včera a zajtra (1949), Modré vlny (1951), Na rozhraní (1954), románová trilógia Generácia – Dlhý čas čakania (1958), Živí a mŕtvi (1959), Tmavý kút (1960), Zvony zvonia na deň (1961), Čas a knihy (1962), Nikdy nie si sama (1962), Záznamy (1963), Výrobca šťastia (1964), Kto kráča po ceste (1965), Paradoxy (1966), Zobrané spory J. M. Hurbana (1974) a mnohé iné... Nesmieme opomenúť spoluautorstvo viacerých filmových scenárov, zo všetkých treba spomenúť film Kapitán Dabač (1959), kde hral Ladislav Chudík postavu slovenského dôstojníka na východnom fronte, čo mal byť predobraz stotníka a tiež rebelanta Jána Nálepku.

■ V TIENI ŠIBENICE

Mináča neobišli ani neslávne päťdesiate roky. Aj vtedy ako dnes vládnucej marxistickej ideológii prekážal tzv. slovenský buržoázny nacionalizmus, v skutočnosti bolo potrebné raz a navždy skoncovať s každým slovenským intelektuálom, ktorý presadzoval ideu samobytného slovenského národa i jeho rovnoprávne štátoprávne postavenie. Nastal čas stupňujúcich sa represií komunistickej strany proti tzv. slovenskému buržoáznemu nacionalizmu v inscenovaných monsterprocesoch, v ktorých boli justične povraždení o. i. viaceré slovenské osobnosti, medzi nimi aj členovia Matice slovenskej. Slučka sa nebezpečne sťahovala aj okolo Mináča. Istý Július Šefránek, vedúci kultúrno-propagačného oddelenia, na objednávku z Prahy a najmä po inšpirácii od komunistického ministra kultúry a známeho protislovenského šovinistu i presvedčeného marxistu Václava Kopeckého dostal úlohu „ideologickým bojom odstrániť škodlivé následky buržoázneho nacionalizmu vo všetkých úsekoch života". Zobral si na mušku Laca Novomeského i DAV. V druhom kole aj Dominika Tatarku, Alexandra Matušku, Michala Chorvátha, Mikuláša Bakoša, ale aj Vladimíra Mináča.

■ UNIKOL O VLÁSOK

Len čo sa z pozornosti verejnosti stiahol, zabudlo sa na neho a čistky sa mu, našťastie, vyhli. Nevyhol sa však, aby sme to vyjadrili súčasným jazykom tzv. monitoringu svojej osoby, založeniu tajných spisov a sledovaniu osobných a pracovných aktivít. Preto bolo pochopiteľné, že v šesťdesiatych rokoch do určitej miery podporil úsilie Alexandra Dubčeka prebudovať spoločnosť i celkový systém a dôjsť k socializmu s ľudskou tvárou. Kapitalizmus odmietal vtedy, ale aj po roku 1989. V čase urážky Matice slovenskej v roku 1967 vtedajším československým prezidentom Antonínom Novotným vystúpil proti jeho praktikám. Optimistickú atmosféru, ktorá sa postupne rozvíjala približne od roka 1963 a vyvrcholila v roku 1968, bohužiaľ, zmaril vstup vojsk Varšavskej zmluvy na územie vtedajšej Československej socialistickej republiky. Pamätná bola aj Mináčova demonštratívna podpora Alexandra Dubčeka, keď ho odvolávali z postu predsedu Federálneho zhromaždenia. Vyzul si topánky a ostentatívne odišiel s Dubčekom z rokovacej sály. Odvaha mu rozhodne nechýbala!

■ ROZPORNÉ POSTOJE

Ďalší vývoj bol v jeho prípade rozporný, lenže treba zdôrazniť, že rovnako rozporná bola aj doba sama. Mináč, podobne ako mnohí iní, videl určitú nádej v Gustávovi Husákovi a aktívne sa začlenil do normalizačného prúdu sedemdesiatych rokov. Paradoxne, veľký kritik pomerov päťdesiatych rokov sa stal vplyvnou osobou kultúrno-politického života v čase normalizácie a potom tzv. konsolidácie. V roku 1975 sa stal predsedom Matice slovenskej, teda v období, keď ju zmenou zákona v roku 1973 postihlo výrazné štátne okliešťenie. Matica prišla o autonómnosť, ktorá sa jej nakrátko vrátila koncom šesťdesiatych rokov, rovnako prežilo iba niekoľko matičných miestnych odborov. Na druhej strane jeho nástupom sa čistky v Matici skončili a podarilo sa mu zachrániť viaceré osobnosti, ktoré sa angažovali v roku 1968. V roku 1970 dokončil Dúchanie do pahrieb a v roku 1974 Zobrané spory J. M. Hurbana, čo sú spolu s esejami Tu žije národ z roka 1965 základné diela pre pochopenie slovenskej minulosti i neľahkej slovenskej prítomnosti. Na ich aktuálnosti nič nezmenia ani kritici, ktorí zjednodušujúco tvrdia, že je strojcom pohľadu na slovenské dejiny ako na dejiny plebejského národa. Zvláštne, ak uvážime, že v Dúchaní do pahrieb pomerne podrobne opisuje politické a kultúrne aktivity takých slovenských zemianskych rodov (!) o. i., akými boli napríklad Daxnerovci.

■ PAMÄTNÍK NA HOSTIHORE

Z hľadiska najstaršej národnej ustanovizne Slovákov má nespochybniteľnú zásluhu na dokončení tretej matičnej budovy na Hostihore, ktorá sa stala jej monumentálnym sídlom i moderným vedeckým pracoviskom. Napriek tomu, že o stavbe bolo rozhodnuté dávnejšie, musel po nástupe do funkcie využiť všetky svoje konexie na presadenie jej dokončenia. Nemožno nespomenúť rozvoj fondov, bibliografie, informatizácie a procesov automatizácie Slovenskej národnej knižnice. Ktovie, čo by napísal, keby sa dožil jej necitlivého vyrvania z matičného organizmu v roku 2000.

■ VZOROVÁ INŠTITÚCIA

Veľkú pozornosť Mináč venoval aj Pamätníku slovenskej literatúry. Ten v roku 1986 začal vydávať šesťzväzkový Slovenský bibliografický slovník. Prinavrátil do správy Matice aj jej prvú historickú budovu, kde sa po prestavbe usídlilo Slovenské národné literárne múzeum. Za jeho matičnej vlády sa Matica slovenská stala reprezentatívnou a vzorovou, i keď socialistickou vedeckou ustanovizňou. Nie úplne vysvetlenou kapitolou sedemdesiatych rokov je Mináčov list ako predsedu MS a národného umelca – či skôr reakcia na požiadavku zahraničného Svetového kongresu Slovákov (SKS), v ktorom ostro odmietol zasadnutie kongresu na Slovensku. Išlo o vážny cezhraničný konflikt. Ostrej politickej odpovede sa mu ušlo od Štefana Boleslava Romana, slovenského uránového kráľa a predstaviteľa SKS, ktorý vtedy iba nedávno v dubčekovskom období navštevoval Slovensko a mal úzke kontakty na niektorých vládnych činiteľov.

■ O PROBLÉMOCH NAHLAS

Diela tých rokov: O literatúre (1972), Povstanie (1974), Portréty a osudy (1979). V osemdesiatych rokoch sa vedel postaviť aj za iné názory, aké presadzoval režim. Prekvapivo podporil ekologickú aktivitu Bratislava/nahlas, ktorá vládnym silám nebola po chuti. Spolupracoval i so známou dvojicou Lasica a Satinský, keď v roku 1985 adaptovali v Štúdiu S jeho pôvodne satirický román Výrobca šťastia (1964). Dokonca tesne pred novembrovou revolúciou v roku 1989 verejne vystúpil a odmietol hlasovať za federálny návrh novej ústavy z Prahy, ktorý chcel zahnať štátoprávne postavenie Slovenska do kúta.

Najprv sa zdalo, že privítal udalosti 17. novembra 1989, no onedlho ich označil za štátny prevrat. Z hľadiska Matice nemožno zabudnúť na nedôstojné útoky na jeho osobu od aktivistov VPN v roku 1989. Bohužiaľ, boli medzi aj nimi ľudia, ktorých kedysi zachránil v normalizačnom období zamestnaním v Matici slovenskej. V nasledujúcich rokoch písal ďalej, išlo najmä o eseje: Sub tegmine (1992), Návraty k prevratu (1993), Odkiaľ a kam, Slováci? (1993) a Hovory M. (1994). Aktivitou prekvapoval aj po dosiahnutí sedemdesiatky, keď stál na ľavicových volebných mítingoch, neskôr podporil pronárodnú iniciatívu 61 krokov k slovenskej identite, zúčastnil sa na legendárnom Kongrese slovenskej inteligencie na Donovaloch a osobne sa postavil za vznik Slovenskej republiky v roku 1993.

Vladimír Mináč zomrel vo svojom bratislavskom byte 25. októbra 1996 vo veku sedemdesiatštyri rokov. Jeho storočnica je príležitosťou dôstojne prerozprávať a dopovedať jeho životné zápasy nielen pre odbornú verejnosť, ale pre slovenský národ, s ktorým bol tak úzko spätý.

Tajomná stredoveká osada inšpirovala Jána Kalinčiaka na román Knieža liptovské

Šoldovskí obri jatria predstavivosť vedcov, literátov i laikov

Text a foto: Pavol IČO

V blízkosti podtatranskej obce Štrba sa nachádzajú hneď tri významné archeologické lokality – Šoldov, Hrachovisko a Za Kolombriakom. Pri archeologickom nálezisku Šoldov navyše stojí míľnik zo štrnásteho storočia známy ako Jánošíkova stupaj. Šoldov je tiež od roka 1963 zapísaný v Ústrednom zozname pamiatkového fondu SR pod číslom 988/1 a ako národná kultúrna pamiatka SR nesie pomenovanie Stredoveká dedina Šoldov. Lokalita je zachytená na mapách pod názvom Za pustým kostolom, ktorý jej dali obyvatelia Štrby ešte v čase existencie habsburskej monarchie počas prvého a druhého vojenského mapovania z rokov 1764 – 1787 a 1810 – 1869.

Najstarší písomný záznam o Šoldove (pod názvom „Hochwald“) pochádza zo 17. storočia. Ďalšia zmienka je datovaná do druhej polovice deväťnásteho storočia a týka sa ruín Šoldovskej kostolnej veže. Lenže niektorí historici hľadajú odkazy na Šoldov v oveľa

ARCHEOLÓGIA

starších spisoch. Napríklad Vincent Sedlák poukázal na možnosť, že Vyrtus – lokalita medzi Štrbou a Važcom, ktorú spomína text z roka 1306, mohla byť práve Šoldov. Iný významný historik Alexander Húščava zasa stotožňuje Šoldov s územím označovaným ako terra Cholda, o ktorom sa písalo v roku 1330. Bádateľ Peter Ratkoš sa zasa nazdával, že kaplnka svätého Eustacha z 13. storočia bola postavená práve tu.

■ PRADENÁ TAJOMSTIEV

Tajomný príbeh zaniknutej stredovekej osady sa stal aj námetom pre spisovateľov.

Ján Kalinčiak v románe Knieža liptovské (1852) zobrazil Šoldov ako zemiansku obec, v ktorej žili nájomní žoldnieri. Príčinou zániku Šoldova bola podľa neho pomsta kráľa Mateja Korvína za zradu Šoldovčanov, keď sa rozhodli bojovať na strane jeho protivníka – spišského magnáta Štefana Zápoľského.

Prozaik Štefan Rysuľa v diele Milosť (1940) zasa opísal boj Šoldovčanov – slobodných strážcov poľských hraníc, proti svojim zemepánom, čo vraj spôsobilo skazu celej dediny.

Obyvatelia obcí v okolí majú však na vec iný názor – podľa nich sa dedina prepadla ako kedysi bájna Atlantída. Navyše tu vraj nežili obyčajní ľudia, ale obri. Povesť o Šoldove sa postupne šírila, až kým zaujala aj viedenského akademického maliara a milovníka histórie Ignáca Spöttla. Ten tu koncom 19. storočia uskutočnil prvý cielený archeologický výskum.

V rokoch 1951 – 1952 sa náleziskom v Šoldove zaoberal tím vedený českým architektom

Alfrédom Pifflom. Výsledky tohto výskumu boli následne publikované v časopise Príroda a spoločnosť. Archeológom sa vtedy podarilo odkryť zvyšky murovaných základov kostola, bola preskúmaná časť priľahlého cintorína a našli sa tu pozostatky dvoch sídliskových objektov s keramickým materiálom zo 14. storočia a z novoveku. Pifflov výskum tiež odhalil i ďalšie vzácne predmety - kamenný kríž s rozšírenými ramenami, kostenú hraciu kocku a stredoveké mince. Spomenutý kríž má stopy románskeho slohu, na základe čoho možno datovať vznik Šoldova do obdobia medzi 11. až 13. storočím. Kríž mohol byť pôvodne osadený na streche kostola alebo označoval vstupný priestor cintorína.

Mimoriadnu pozornosť vyvolal nález kostrových pozostatkov, pretože niektoré z nich mali dĺžku okolo dvoch metrov (v knihe o Štrbe z roka 1979 je dokonca uvedené, že viacerí Šoldovčania merali až 220 centimetrov). Pre porovnanie, podľa profesora Richarda Steckela z univerzity v americkom Ohiu, ktorý skúmal stredoveké pohrebiská, ľudia v tých časoch dosahovali v priemere vzrast okolo 175 centimetrov. Takýchto nadrozmerných kostier sa však našlo len pár.

Ďalšou zaujímavosťou je, že nebožtíci neboli pochovaní v drevených rakvách, ako to počas stredoveku bývalo bežné, ale boli iba voľne uložení do hrobových jám. Na kostrách Šoldovčanov sa tiež našli čierne organické zvyšky, zrejme pozostatky plátna či ovínadiel. Piffl preto predpokladal, že mŕtvych tu pochovávali vo vreciach.

Po Pifflovi tu prieskumy uskutočnil aj František Javorský z Archeologického ústavu SAV v rokoch 1984 a 1987. Najnovšie výskumy hradené z rozpočtu Archeologického ústavu SAV Nitra, obce Štrba a ministerstva kultúry sa tu realizujú od roka 2013. Vďaka týmto prácam boli odkryté časti murív kostola a zistilo sa, že jeho celková dĺžka bola takmer 23 metrov a šírka 10 metrov.

Chrám bol, pravdepodobne, vystavaný v dvoch etapách, pričom v rámci druhej etapy mu bola pristavaná veža.

■ FALOŠNÉ MINCE

Pri podrobnejšom skúmaní hrobov sa tiež našli jednoduché železné opaskové pracky a mince. Tie boli objavené aj na mnohých iných stredovekých kresťanských cintorínoch v Uhorsku. Ich používanie pri pohreboch súvisí s gréckou mytológiou. Mali slúžiť ako platidlo pre prievozníka Chárona, ktorý zosnulých prevážal cez posvätnú rieku Styx do podsvetia. Našli sa tu uhorské mince Ľudovíta I., Žigmunda Luxemburského, Karla Róberta, Márie z Anjou, Jána Huňadyho, Ladislava V., Mateja Korvína, ako i poľského kráľa Kazimíra IV. Jagelovského. Zatiaľ najstaršou mincou z lokality je poldenár Ondreja III. (vládol v rokoch 1290 – 1301). Prekvapujúcim zistením bolo, že viaceré mince z 15. storočia boli falošné. Výskum tiež odhalil, že dedina, teda prinajmenšom jej časť, bola vypálená. Dokazuje to komplexné odkrytie objektu č. 1 – domu, ktorý zanikol po požiari v druhej polovici 15. storočia. V rokoch 2013 a 2015 tu tiež našli železné klince, fragmenty nožov, stavebné kovania, podkovy, knižné kovania či železné hroty do kuše. Medzi najvýznamnejšie nálezy možno zaradiť aj kamennú krstiteľnicu, pôvodne osemhrannú, objavenú v prepálenej priehlbine na okraji vnútornej priekopy, a viaceré architektonické časti kostola. Zachovali sa aj trámy s vysekanými otvormi, šindle, štiepky, spálené zrnká obilia a kožená obuv.

■ STOPY Z PRAVEKU

Prieskumom bolo tiež doložené využitie vykopanej hliny z priekop na vybudovanie dvojitého valového opevnenia i to, že už počas praveku (pravdepodobne v období mladšej kamennej doby až po bronzovú dobu, t. j. 5700 – 2000 p. n. l.) sa po tomto území pohybovali ľudia, čo dokazujú najmä nálezy štiepaných kamenných nástrojov, na ktoré upozorňoval Alfréd Piffl ešte v päťdesiatych rokoch minulého storočia, keď tu objavil hrotitú mikročepieľku z mliečneho silicitu.

Zánik stredovekej dediny Šoldov s najväčšou pravdepodobnosťou súvisí s tunajšou prítomnosťou českých bratríckych vojsk v druhej polovici 15. storočia. Bratríci tiež boli známi falšovaním peňazí a výstavbou dvojitých priekop okolo kostolov. Ich pôsobenie na Slovensku sa skončilo v roku 1467, keď ich porazili vojská Mateja Korvína pri Veľkých Kostoľanoch.

Spomenuté nálezy keramických materiálov z novoveku však dokazujú, že ľudia pravdepodobne obývali Šoldov aj v neskorších časoch.

Na území zaniknutej osady Šoldov sa v súčasnosti nachádza archeoskanzen, ktorého súčasťou sú zrekonštruované obydlia (kópie stredovekých zemníc) a kamenné základy kostola s replikou románskeho kríža.

Pred polstoročím zomrel v popradskej nemocnici herec a režisér Ján JAMNICKÝ

Divný Janko na poslednej hor(s)kej túre

Jozef SLIACKY – Foto: internet

Ján JAMNICKÝ sa v lete 1972 liečil vo Vysokých Tatrách. Mal hory rád, a aj keď ho gniavila choroba, neodolal ich volaniu. Išiel sám. Do liečebne sa nevrátil. Upratovačka našla v jeho izbe stručný odkaz: „Išiel som na Kriváň. Ak nedôjdem, som na Sedielku.“ Zavolali na horskú službu....

„Večer predtým sme chvíľu sedeli v klubovni ústavu,“ napísal v knihe Kruté osudy spisovateľ a novinár Ján Čomaj. „Priznal sa, že sa mu domov nechce, ale že už musí.“ A pokračuje svedectvom chatára Paľa Vavra: „Človeče, prišiel sem včera dopoludnia pešo. Hovoril, že chce vyjsť na Kriváň cez Furkotskú dolinu a cez Sedielko. Ja mu na to, pán profesor, veď to je veľmi zložité a cesta na Kriváň tadiaľ už dávno nevedie, ani chodník nie je značkovaný, môžete sa dostať do sute, poblúdiť v kosodrevine, kým vyleziete hore... Cesta na Kriváň vedie od Jamského plesa... On mi len odvrkol, že to predsa vie, chce si však pripomenúť cestu, ktorú kedysi dávno prešiel so svojím otcom, nepoblúdi, dobre to tu pozná. A vtom mi dal fajku, krásny kus, ešte po otcovi. Vedel, že zbieram fajky.“

■ OTRÁVIL SA HUBAMI

Záchranári ho našli na Sedielku. „Pán profesor si ustlal, vetrovku pod hlavu, palicu zapichol vedľa seba, tak ho v polosede našli, pod ním nádherná panoráma Liptova, okolo tatranské končiare,“ spomínal záchranár Pavel Rajtár. „Pri ňom škatuľka od tabletiek. A od džúsu. Páchla po hubách... Zistilo sa, že si do džúsu nadrobil hrsť muchotrávok zelených. Vegetarián do ostatku...“

ČRTA

„Možno bolo tou poslednou kvapkou sklamanie nad kuchármi v liečebni, ktorí mu nedokázali pripraviť vegetariánsku stravu podľa jeho prísnych noriem,“ vyjadrila sa jeho bývalá manželka herečka Vilma Jamnická. „V tom čase sa o vegetariánstve u nás len šuškalo a kuchár Jankulík nebol nadšený z toho, že štyrikrát denne musel pre jediného celebritného hosťa vymýšľať a pripravovať špenáty, lečá, kapusty, pirohy... Napriek tomu sa mu snažil ulahodiť.“ Záchranári ho síce dopravili do popradskej nemocnice, kde však 4. augusta 1972, teda pred päťdesiatimi rokmi, skonal. Údajne na

Svojská herecká osobnosť Ján JAMNICKÝ

zápal pľúc. V jeho izbe však našli list pre manželku Alenu a pri ňom knihu horoskopov otvorenú na strane, ktorá mu predpovedala smrť.

■ HERCOM Z LÁSKY

Ján Jamnický bol svojskou osobnosťou nášho divadelného sveta. Narodil sa v rodine evanjelického farára v oravskej Jasenovej, detstvo prežil v Nemeckej (dnes Partizánskej) Ľupči, po prvej svetovej vojne sa rodina presťahovala do Bratislavy. Lákala ho architektúra, ale išiel študovať medicínu, kde sa zoznámil s Vilmou Březinovou a v zaľúbenosti sa rozhodol prejsť na štúdium herectva. To sa nepáčilo rodičom. Aby ich upokojil, v roku 1932 dokončil nielen štúdium na Hudobnej a dramatickej akadémii pre Slovensko, ale aj právo. Dva roky na to bola svadba, ale pôvodné očarenie rýchlo vyprchalo, aj keď pani Vilma ho vnímala ako niekoho nenahraditeľného až do konca svojho dlhého života. Ján si našiel zaľúbenie vo vdove po predčasne zosnulom priateľovi dramatikovi Vladimírovi Sýkorovi, ktorý písal pod pseudonymom Peter Zvon. A Vilma hľadala útočište u starého priateľa diplomata Alexandra Kunošiho, ktorý však zomrel na srdcový infarkt posledný augustový deň roku 1962.

„V deň, keď som sa rozviedla s doktorom Jamnickým, som súčasne nadránom stratila aj dlhoročného priateľa. A Ján sa znova oženil. Po Oľge mal ďalšie lásky a jedna z nich sa stala jeho druhou manželkou,“ spomínala pani Vilma. „Keď ma kvôli nej opúšťal, myslela som si, že umriem. Rozhodla som sa žiť v celibáte, pretože taký ako on nebol žiaden iný. Pre mňa bol božstvom. V jednom z našich minulých životov som sa preňho dala upáliť.“

■ ZÁVISŤ PO ÚSPECHOCH

Do hereckého kolektívu SND ho prijali v roku 1932. Pod vedením Janka Borodáča sa zaúčal aj dramaturgii a réžii, ktorej dal napokon prednosť pred herectvom. Po rozprávkach sa dostal aj k náročným inscenáciám hier Moliéra, Schillera, Ibsena, Shakespeara. Zožínal úspechy, ktoré sa neodpúšťajú. „Jeho úspech vyvolal toľko závisti, koľko sa dokáže zrodiť iba v divadle. V tých časoch stačilo pripomenúť, že je synom a vnukom farára... Ohovárali, osočovali ho mimo divadla. Na javisku ani necekli. Tam vládlo Jamnického fluidum,“ napísal Ján Čomaj. „Bol to človek záhadný, ba tajnostkársky, a nedal ľahko vniknúť do podstaty svojho myslenia a cítenia,“ vyjadril sa o kolegovi Jamnickom dramaturg SND Ján Sedlák. „Bol nesmierne náladový. Raz veľmi láskavý, inokedy strohý, ba až odmietavý... Bol veľmi náročný a ambiciózny.“ Nečudo, že si vyslúžil prezývku Divný Janko...

V Brehoch kopať vedeli, hlinu mali dobrú a remeslu sa postupne naučili

Nový vek remeselných hrnčiarov v Brehoch pri Žarnovici

Text a foto: Igor VÁLEK

Končiace sa leto a začínajúca sa jeseň prajú aj na Slovensku pripomínaniu remeselných tradícií, ktoré sú stále živé a majú čo povedať aj súčasníkovi 21. storočia pod Tatrami a Fatrami... Aj preto sme sa rozhodli v matičnom dvojtýždenníku krátkym seriálom ukázať aspoň na pár takých „ohnísk“, na ktorých plápolajú, a či smelo horia, stále živé spomienky. Dnes doslova spomienky na prítomnosť. Nuž poďme teda priamo k dnešnej téme takpovediac od legendárneho Adama.

Takýto pohľad „pod pokrievku“ vekov nám totiž hovorí, že úplne prvý hrnčiarsky cech na Slovensku vznikol už v dávnom roku 1475. Druhý, cielenejší pohľad zase prezrádza, že najznámejšími hrnčiarskymi lokalitami u nás boli – doslova naprieč celým Slovenskom ako kultúrnou krajinou so zručným obyvateľstvom – napríklad Modra, Ľubietová, Trstená, Hybe, Hrnčiarske Zalužany, Pozdišovce... ale aj Brehy. Obyvatelia tejto neveľkej obce (dnes administratívne ležiacej v okrese Žarnovica na juhu stredného Slovenska) sa zaoberali najmä „kutaním“ pod zemou, teda baníctvom, no po jeho úpadku museli hľadať iný spôsob ako sa uživiť, nájsť si inakšiu každodennú obživu. Kto hľadá, nájde, no a tam našli práve hrnčiarstvo, ba v 19. storočí dokonca povýšili tunajšie hrnčiarstvo na najrozšírenejšie domáce remeslo. Kopať vedeli, hlinu mali dobrú a remeslu sa postupne naučili...

Nový vek hrnčiarstva prináša tradičné výrobky poskytujúce potešenie i úžitok.

Po vykonanej práci každého poteší záujem o hotové výrobky.

■ **ČAS A HODNOTY**

Čas opäť letel ďalej na nepodkupných krídlach... a opäť bolo všetko na dosť dlhé nadlho ináč. Pravda, až do okamihu, keď do spomínaných Brehov prišli nadšenci manželia Iveta a Ľubo Ševčíkovci (pôvodom zo severoslovenských Kysúc, kde bolo udomácnené hlavne drotárstvo, legendárne remeslo, ktorému sa budeme venovať nabudúce) a podarilo sa im vybudovať a sprístupniť Hrnčiarske múzeum na báze občianskeho združenia. Ako dnes hovoria jeho osnovatelia: „Zriadili sme ho najviac preto, aby sme zachovali tradície hrnčiarstva v obci, ako aj kultúrnu pamiatku, remeselnícky dvor, Kohlov dom a tiež hrnčiarsku pec. Našou snahou je zozbierať a zachovať zariadenie obydlia remeselníckej rodiny, predmety súvisiace s hrnčiarskou výrobou a tiež pôvodné výrobky brežských hrnčiarov...“

Čas, ako napokon vždy, opäť preveril skutočné hodnoty a ľudské snaženie a neomylne ukázal, že sa im darí úspešne oživiť spomínaný odkaz v obci Brehy. Ba akosi zákonite s ním aj ďalšie kultúrno-historické, materiálne a duchovné tradície tak samotnej obce, ako aj jej najbližšieho okolia. Nič však takpovediac nepadá z neba samotné. Spomínaní manželia a ich ďalší spolupracovníci dospeli k súčasnému „statusu“ napríklad postupným organizovaním podujatí pre širokú verejnosť, vydávaním informačných a propagačných materiálov, realizovaním nápaditých aktivít, invenčných tvorivých dielní a žiadaných workshopov. Samozrejme, tak pre dospelých, ako aj pre deti takto cieľavedome a zmysluplne prispievajú k potrebnému zachovaniu odkazu minulosti. Veď azda všetci, ktorí vnímame potrebu a silu koreňov, si čoraz viac si uvedomujeme, že pamiatky a práve ich pripomínanie v čo najautentickejšom prostredí a prirodzených súvislostiach sú nenahraditeľnou súčasťou oživovania kultúrnej a národnej identity. Veď predstavujú priamy odkaz predkov a ďalšie generácie Slovákov posúvajú vpred uvedomovaním si kontinuity svedčiacej o sile národa.

■ **ČAS PRIPOMÍNANÍ**

Všetko spomínané dozrelo vďaka práci, úsiliu, trpezlivosti zainteresovaných tak, že do Brehov sa o všetkom spomenutom môžete prísť presvedčiť prakticky po celý rok. A aj keď sa to zdá byť relatívne ďaleko, zapíšte si do plánovacích kalendárov určite najbližší august. Vtedy sa v spomínanom hrnčiarskom múzeu bude určite konať ďalšie hrnčiarske podujatie. Opäť v hospodárskej budove horúcim a prajným ohňom ožije aj unikátna pec. Ba určite sa rozkrútia aj kolesá kruhov, aby z harmónie ich spevu a šikovnosti rúk majstrov hrnčiarov vzišli pekné výrobky. Hoci hrnce a hrnčeky, ktoré potešia a poslúžia tam, kde je ich treba. Čas hrnčiarov stále trvá... Ozaj, aby sme nezabudli, manželia Ševčíkovci, pravidelne pripravujú aj rôzne výstavy remeselníkov a umelcov. Vystavovali tu napríklad súčasní pokračovatelia drotárskeho remesla a umenia zároveň, ale, ako sme povedali, o súčasnom drotárstve sa dočítate viac v najbližších číslach SNN.

Viera ŠVENKOVÁ opäť prináša zaujímavý literárny obraz súčasnosti

Spisovateľkine životy – v ošiali aj bez neho

KNIHA TÝŽDŇA

Jedna z našich najúspešnejších prozaičiek publicistka a prekladateľka Viera Švenková priniesla prednedávnom na knižný trh už svoju jedenástu knihu. Zbierku siedmich poviedok pod názvom Ošiaľ vydala vlastným nákladom, lebo v našej smutnej súčasnosti Fond na podporu umenia jej žiadosti o podporu vydania vytrvale zamieta.

Útla, stoosemdesiatstranová kniha pozostáva z poviedok Ošiaľ, Zázračný svet, Dlhá zima, Sme doma, Za stenou, Limbový háj, Kamila, pričom prvá z radu poviedok dala viacvýznamový názov celému dielu. Švenková sa ani v tomto diele neodchýlila od svojej hlavnej línie v tvorbe. V poviedkach zachytáva najmä život žien, ktorý v našej komplikovanej súčasnosti tiež nie je jednoduchý. V knihe sa do jej pozornosti dostávajú ženy rôzneho veku žijúce samostatne. Na rozdiel od predchádzajúcich diel nie všetky túžia po citovom ukotvení. Na pozadí osudov hrdinky Kamily zachytáva aj našu nedávnu súčasnosť, tzv. zamatovú revolúciu a jej priebeh a dozvuky v spisovateľskom prostredí. Vo víre debát v tomto prostredí podáva jej hrdinka britkú charakteristiku súčasnosti: „Biblia hlása, že skutky tmy sú neplodné, vo vesmírnom meradle možno, no v našich pomeroch žnú bohaté plody, na peknom koni rajtujeme neznámo kam. ... Svet je znepriatelený, mocní sa boja spravodlivej odplaty, infikovali nás nenávisťou, požerte sa navzájom...“ Ako človek vo všeobecnosti v súčasnosti osamieva, zostávajú čoraz viac osamelé aj ženy: slobodné či vydaté, mladšie aj zrelšieho veku. Takmer všetky však kdesi v kútiku duše rátajú ešte so zážitkom lásky, v ktorý verí aj autorka.

Táto zbierka Švenkovej próz prináša príbehy dnešných ľudí, neraz opantaných túžbou získať postavenie, majetok alebo cit iného človeka. Ponúkajú zaujímavý literárny obraz súčasnosti. Čitatelia môžu knihu získať priamo od autorky.

Jana JUDINYOVÁ

MEDAILÓN

Popradský rodák a tohtoročný jubilant (narodil sa v spomínanom podtatranskom meste 24. 4. 1962) František LIPTÁK je dlhodobo vnímaný ako široko „angažovaný“ výtvarník s pozoruhodnými výsledkami invenčnej práce. Vyštudoval Strednú umelecko–priemyselnú školu v Košiciach

Nápaditý Lipták

v odbore grafika a potom aj Vysokú školu múzických umení v Bratislave - tam zase odbor divadelná scénografia. Znie to priam neuveriteľne, no od roka 1986 pracoval takmer vo všetkých slovenských divadlách, ale aj v divadlách v susedných Čechách a v Poľsku. Okrem toho je stále aktívnym zakladateľom nezávislej divadelnej spoločnosti Teatro Tatro, ktorej popularita u nás má trvalý status. Tam za posledných pätnásť rokov vytvoril okolo deväťdesiat inscenácií a mnohé z nich boli zaslúžene ocenené tak na domácich, ako aj na zahraničných festivaloch.

František Lipták sa však od roka 1991 venuje predovšetkým filmu a v tomto prostredí sa cítiodslova akorybavovode. Veďakoarchitektavýtvarníkspolupracoval napríklad na profilových slovenských filmoch prelomových deväťdesiatych rokov. S pozoruhodným režisérom Martinom Šulíkom spolupracoval na vysoko hodnotených filmoch Neha, Všetko, čo mám rád, Záhrada, Orbis pictus, Zabíjačka, Krajinka, Slnečný štát, Cigán. S režisérom Miroslavom Šindelkom na filme Vášnivý bozk, s Václavom Vorlíčkom na filme Vták Ohnivák. „Neušla“ mu ani Agnieszka Hollandová a jej filmy Tretí zázrak a Jánošík. Invencia, originalita a profesionalita priniesli Liptákovi zákonite aj ocenenia. Za Šulíkove filmy Záhrada a Muž so zajačími ušami získal ocenenia Českej filmovej akadémie Český lev za najlepšiu scénografiu (výpravu). Ako scénograf vytvoril niekoľko úspešných inscenácií v Poľsku. V roku 2010 sa Teatro Tatro zúčastnilo na Zimnej kultúrnej olympiáde v kanadskom Vancouveri s projektom The Magical Theatrical Vending Machine. Lipták je však skutočne takpovediac univerzál, ako sme naznačili v úvode, a s neprehliadnuteľnou chuťou sa venuje aj maľbe, ilustráciám a tvorbe plagátov, takže má za sebou – a určite aj pred sebou – množstvo výstav na Slovensku aj v zahraničí.

Igor VÁLEK – Foto: archív

HUMORESKA

Vyhláška o ochrane medveďov pred ľuďmi

Milí občania, popršalo, začína sa hubárska sezóna a v tomto čísle parlamentných novín vám zvestujeme, ako sa my poslanci o vás staráme. Len parlamentných novín preto, lebo nevieme, či máme a budeme mať funkčnú vládu. Pripravili sme vyhlášku. Vyhláška revolučným spôsobom rieši vaše sťažnosti, že medvede v boji o čučoriedky a huby hrajú nefér. Na dodržiavanie vyhlášky bude dozerať letectvo Česka a Poľska. Kontrolné body – Checkpointy X na vstupoch do hôr vytvorí nemecká pechota. V Bratislave a Horných Lopášovciach budú otvorené centrálne strediská IPoint, kde sa dozviete najnovšie správy o raste húb a stave medveďov. Zatiaľ len v angličtine. Text vyhlášky môžete pripomienkovať do zajtra do 7.00.

Vyhláška č. 191b/2022 Z. z.

Vyhláška Ministerstva vnútra a životného prostredia Slovenskej republiky, ktorou sa ustanovujú podrobnosti o postupe a metódach pri ochrane občanov pri zbieraní húb a iných lesných produktov

MVŽP SR v spolupráci s MŽIPR SR podľa § 14 ods. 1 písm. a) zákona č. 153/1848 Z. z. o zdravotnej starostlivosti a obrane ustanovuje:

1. Pred vstupom do hory je občan povinný podať žiadosť o vstup v angličtine doloženú pasom, fotografiou a certifikátom o dosiahnutí výsledkov v behu na 1000 metrov pod 3 minúty. Vstup do hôr je povolený len cez Checkpointy X.

2. Občan je povinný počas pobytu v horách nosiť ochrannú prilbu s respirátorom FMN2, nepriestrelnú vestu, protimedveďový sprej a zvončeky na lakťoch a krku.

3. Po vstupe do hory je občan povinný zachovávať bezpečnostnú vzdialenosť od populácie medveďa hnedého (Ursus arctos). Vzdialenosť je stanovená: a) od samca s hmotnosťou do 300 kg na 300 m, nad 300 kg na 600 m; b) od samice s mláďatmi na 800 m. Tieto vzdialenosti sa skracujú na polovicu, pokiaľ ide o druh medveďa hnedého vegetariána (Ursus arctos budajensis). Rovnako sa skracujú na polovicu u cyklistov - nositeľov certifikátu o účasti na súťažiach v zjazdovej cyklistike.

V prípade nedodržania tejto vzdialenosti zdravotné poisťovne nepreplatia nemocniciam výkony spojené s udržaním zdravia a života pacienta. Nemali ste k medveďom liezť, dobre vám teraz tak.

4. Vlastníci nehnuteľností sú povinní na vlastné náklady ohradiť svoje nehnuteľnosti protimedveďovým elektrickým plotom. Minimálna výška plota sa stanovuje na tri metre.

5. Bioodpady je povolené vyhadzovať len vo vzdialenosti 18 kilometrov od Checkpointov X. Zber a odvoz bioodpadov zabezpečia obce. Finančné prostriedky si zožeňte zvýšením zdanenia občanov, to je váš problém, my peniaze nemáme.

Táto vyhláška nadobúda účinnosť 1. apríla 2023.

Milí občania, veríme, že sa ustanoveniami vyhlášky začnete riadiť, hubárska sezóna prebehne bez rušivých momentov a opäť nás v plnom počte budete voliť v najbližších voľbách. Ďakujeme za dôveru a lúčime sa s pozdravom: „Vláde a hubám zdar!“

Milan ČASNOCHA MIKŠ

DFS Chemloňáčik na medzinárodnom festivale Licidersko srce v Srbsku

Detskí folkloristi reprezentovali Slovensko

Text a foto: Miroslav KEREKANIČ

Detský folklórny súbor Chemloňáčik Humenné účinkoval 15. – 20. augusta 2022 na 14. ročníku medzinárodného detského folklórneho festivalu CIOFF v Užiciach a Zlatibore v Srbsku. Na festivale sa zúčastnili folklórne kolektívy z jedenástich krajín sveta – Turecka, Česka, Maďarska, Grécka, zo Slovenska, Slovinska, z Bulharska, Ukrajiny, Mexika, Čiernej Hory, Kosova a zo Srbska. Podujatie sa začalo veľkolepým folklórnym sprievodom v meste Užice, ulice ktorého lemovali tisíce divákov. Na slávnostnom otvorení sa zúčastnil minister kultúry Srbska.

FOLKLÓR

Okrem troch festivalových koncertov v Užiciach sa Chemloňáčik predstavil na koncerte v rekreačno-turistickom stredisku Zlatibor a svoje tanečné umenie členovia súboru predviedli aj na ZUMBA párty a na spoločných diskotékach, ktorými sa končili všetky festivalové dni.

■ TVORIVÉ DIELNE

Súčasťou festivalu boli dve tvorivé dielne, na ktorých sa jednotlivé kolektívy navzájom učili svoje tance. Tiež súťažili v poznávaní mesta Užice skladaním puzzle - víťazom sa stal kolektív Chemloňáčika. Zaujímavým počinom bolo stretnutie nášho kolektívu s českým súborom v zábavnom parku Biely jeleň, v ktorom prebehla na požiadanie českého partnera aj výučba našich tancov - karičky pre dievčatá a verbunku pre chlapcov.

Festival sa ukončil spoločným srbským Ersko kolom a veľkolepým ohňostrojom. DFS Chemloňáčik, ktorý v súčasnosti pôsobí pri Súkromnej základnej umeleckej škole Kudlovská v Humennom, sa na festivale predstavil rusínskymi a zemplínskymi tancami Ceperka, Tancovačka, Krucena, Pani teta, Karička a Pod nohy hraj! v choreografickom stvárnení doc. Vladimíra Marušina, ArtD. Sprevádzala ho nová detská ľudová hudba v zložení Pavlína Mergová, Ľudmila Kvašná, Július Merga, ktorú doplnili učitelia SZUŠ Kudlovská Humenné, a spevácku produkciu zabezpečila Ľudmila Kvašná rusínskymi piesňami z ubľanskej doliny.

■ DIPLOMATICKÁ MISIA

Detský kolektív prvýkrát na medzinárodnom festivale úspešne viedol jeho nový vedúci tanečný pedagóg Bc. Michal Gnip, DiS. art., v spolupráci s Mgr. Ľubomírom Chromým. Festival veľmi dobre organizačne zabezpečili členovia miestneho folklórneho súboru ERA v spolupráci s mestom Užice. Chemloňáčik prišla podporiť aj Monika Podsklanová Šuhajdová zo Slovenského veľvyslanectva v Srbsku. Fotografie z festivalu sa nachádzajú na oficiálnej stránke nášho veľvyslanectva v Belehrade.

Na Tomáša Dudáša kamaráti nezabúdajú

Ostal v srdciach i spomienkach

Martin HAJNÍK – Foto: Tímea JANČÍKOVÁ

Mladí matičiari z Kamennej Poruby, rodina a futbalisti si opäť spomínali na kamaráta syna, brata, šikovného futbalistu Tomáša Dudáša, ktorý ich pred niekoľkými rokmi náhle opustil po tragickej nehode. Ostalo prázdno, no v srdciach žije ďalej. Už po štvrtý raz zorganizovali futbalový turnaj ako memoriál na neho. Podujatie sa začalo pietnou spomienkou na cintoríne v Kamennej Porube, kde sa zhromaždila celá rodina a všetci jeho kamaráti. Na miestnom futbalovom ihrisku prítomných privítal Martin Hajník a pozdravil štyri futbalové mužstvá, ktoré aj napriek horúčavám súperili o Putovný pohár Tomáša Dudáša, ktorý si odnieslo víťazné družstvo Bombuľáre z Davidova. Poďakovanie za prípravu memoriálu patrí najmä rodine Dudášovej, matičiarom z Kamennej Poruby, Tímei Jančíkovej, Viktorovi Tkáčovi a rozhodcovi Ladislavovi Kalafovi, členovi výboru MS. Všetci účastníci sú presvedčení, že sa opäť stretnú o rok a spoločne si pripomenú dobrého priateľa.

Kolektív domácich obetavých futbalistov, ktorí na svojho kamaráta nezabúdajú a pripomínajú si ho organizovaním futbalového turnaja.

Národný výstup na Kriváň venovaný Roku odkazu štúrovcov

Daždivé počasie účastníkov neodradilo

Text a foto: Peter VRLÍK

Stovky turistov z celého Slovenska sa 13. augusta vydali k národnému vrcholu Kriváň. Nechýbala ani početná delegácia matičiarov. Na vrchole sa po zaspievaní hymny Slovenskej republiky k prítomným prihovoril podpredseda Matice slovenskej Marek Nemec, ktorý zdôraznil, že tento výstup je venovaný Roku odkazu štúrovcov a symbolicky všetkým zagratuloval k úspešnému zdolaniu Kriváňa (2 495 m. n. m). Na jeho vrchole v minulosti zastali také osobnosti štúrovského hnutia, akými boli Ľudovít Štúr, Jozef Miloslav Hurban, Janko Francisci, Janko Kráľ, v neskoršom období Štefan Marko Daxner, ale aj Jakub Grajchman a Jonáš Bohumil Guoth, ktorí pôsobili v Hybiach. Účastníkov výstupu pozdravil aj Pavel Ľupták z Klubu slovenských turistov (KST). Všetci spoločne si na vrchole zaspievali matičnú hymnu Kto za pravdu horí. Slávnostné ukončenie výstupu sa konalo v podvečerných hodinách v autokempingu v Račkovej doline. Podujatie moderoval predseda Krajskej rady MS Žilinského samosprávneho kraja Milan Stromko. Medzi účastníkov zavítal primátor Liptovského Mikuláša a poslanec NR SR Ján Blcháč a ďalší hostia. Po zapálení vatry program pokračoval spoločenskou zábavou. Organizátori pevne veria, že aj napriek byrokratickým prieťahom Ministerstva životného prostredia SR sa na budúci rok výstup na Kriváň opäť uskutoční.

Na národný štít Slovákov vystúpili opäť matičiari aj v nepriaznivom počasí.

Cyklojazda SNP so skromnejším pelotónom

Trasou k srdcu Povstania

Ondrej BARANEC, vedúci Okresnej rady MS

Na deviatom ročníku Cyklojazdy SNP sa zhromaždilo menej ľudí ako po minulé roky. Na jej začiatku zaznela slovenská hymna, pár slov o jej poslaní a desiatky cyklistov sa vybrali do obcí Sliač, Hronsek, Vlkanová a Badín – do miest spojených s ozbrojeným vystúpením Slovákov proti nemeckým fašistom v druhej svetovej vojne. A práve účastníkom odboja je venovaná Cyklojazda SNP, ktorá sa začína pri „Valaške" – pamätníku SNP vo Zvolene. Každý rok už po deviaty raz cyklisti, matičiari a bývalí vojaci z Únie vojnových veteránov nasadnú na bicykle a pripomínajú tieto historické udalosti pri pamätníkoch na protifašistický odboj v každej obci po trase k srdcu SNP – Banskej Bystrice.

Štart Cyklojazdy SNP vo Zvolene

MATIČNÉ DEPEŠE

SLOVANSKÉMU PÁPEŽOVI

Desiaty pamätný výstup na Veľký Rozsutec na uctenie svätého Jána Pavla II. pripravili na 10. septembra organizátori zo Žilinského samosprávneho kraja. Podujatie je spojené s liturgiou v Kostole sv. Cyrila a Metoda v Terchovej o 7.30 hodine, po ktorej je naplánovaný o 8.15 hodine odchod účastníkov autobusom do Štefanovej, kde je začiatok výstupu.

KONFERENCIA O ŠTÚROVCOCH

Matica slovenská pod záštitou predsedu NR SR usporiadala 8. a 9. septembra vedeckú konferenciu Odkaz štúrovskej generácie s referátmi popredných matičných i zahraničných akademických odborníkov, spojenú tiež so slávnostným otvorením Bibliotéky Matice slovenskej.

VÝNIMOČNÝ ZÁŽITOK

Výnimočný zážitok ponúka slávnostný koncert vybraného repertoáru skladieb Speváckeho zboru slovenských učiteľov, ktorého tradícia trvá už vyše sto rokov, pri príležitosti tridsiateho výročia Ústavy Slovenskej republiky 17. septembra o 18. hodine v Dome MS v Nitre.

STODOLOV FESTIVAL

Divadelný odbor MS pozýva 9. a 10. septembra na šiesty ročník Divadelného festivalu Ivana Stodolu s predstaveniami viacerých súborov divadelných ochotníkov, divadelnou fazuľovicou a guľášom, vystúpením Mojmírovej družiny šermiarov a tanečnou zábavou na záver.

OSLÁVILI SNP

Členovia MO MS v Lučenci spolu so zástupcami Mesta Lučenec, OV SZPB v Lučenci a občanmi obce sa 26. augusta zúčastnili na spomienkových oslavách 78. výročia SNP pri pamätníkoch nad obcou Budiná. Matičiari v Istebnom v spolupráci s obcami Párnica a Istebné ako každoročne zorganizovali prechod cez Párnické Bralo do Lučivnej, aby si uctili padlých počas druhej svetovej vojny a SNP. Na Brale účastníci zaspievali slovenskú národnú hymnu a položili veniec k pomníku.

STRIEĽA CELÁ RODINA

Počas 27. a 28. augusta sa na Divadelnom námestí v Martine uskutočnil XIX. ročník verejnej súťaže jednotlivcov, dvojčlenných aj trojčlenných družstiev v športovej streľbe Strieľa celá rodina, do ktorej sa zapojilo 228 súťažiacich. Podujatie bolo zároveň aj XXIII. ročníkom Rozdávania zbraní – áno športu – nie vojne! a 78. výročia SNP.

LETO NA HRADE ZBOROV

Leto na hrade Zborov pokračovalo v nedeľu 21. augusta priateľským stretnutím pri príležitosti 13. výročia obnovy Hradu Zborov. Organizátormi tak ako po minulé roky boli nadšenci zo Združenia na záchranu Zborovského hradu, obec Zborov a Boborland, ktorí pripravili pre návštevníkov príťažlivý program.

OTVORILI MÚZEUM

V meste Hnúšťa 10. septembra slávnostne otvorili nové banské múzeum, ktoré sa orientuje na dejiny baníctva v regióne Malohontu s ťažbou železných rúd, mastenca a magnezitu a tiež „mačacieho zlata"! – pyritu. Nové banské múzeum sa nachádza pri areáli Gemerskej nerudnej spoločnosti v Hnúšti.

Pripravuje Emil SEMANCO

OČAMI MATIČIARA

Koncom júla tohto roka v Plevníku-Drienovom na strednom Považí tamojší členovia Matice slovenskej a jej priaznivci si v slávnostnej atmosfére pripomenuli 75. výročie založenia Miestneho odboru MS. Slávnostné zhromaždenie pri tejto príležitosti otvoril matičný predseda Otto Gáťa. Po hymne si prítomní uctili minútou ticha zosnulých bratov a sestry.

Bohatá kronika

Z ústredia MS v Martine prišiel a zhromaždenie pozdravil v mene vedenia ustanovizne tajomník MS Viliam Komora. V obsiahlej bilančnej správe sa odvíjal potom matičný život v obci od roka 1928, keď samostatné obce Plevník a Drienové sa stali kolektívnymi členmi MS.

Rodný list MO MS nesie dátum 22. 2. 1947. Žiaľ, po roku 1949 sa jeho činnosť utlmila. K oživotvoreniu matičnej činnosti došlo 30. 5. 2003 a hneď od toho roka obec začala žiť rôznymi výstavami a ďalšími podujatiami.

Slávnostné zhromaždenie k 75. výročiu sa pre pandémiu a zákaz zhromažďovania nemohlo uskutočniť v čase februárového jubilea, ale posunulo sa na júl. Prítomní na ňom kladne hodnotili, že od oživotvorenia Miestny odbor MS vydáva informačný bulletin Manínka, ktorý počas dvadsiatich ročníkov priniesol stovky informácií o dianí v MS, desiatky odborných článkov zameraných na históriu obce a pripomínanie dejateľov slovenského národa z dávnejšej i nedávnej minulosti. Slávnostné zhromaždenie spestrili pripravené výstavy.

Kritické slová od matičiarov odzneli v diskusii na zrušenie Domu MS v Dubnici nad Váhom, čím Považie stratilo kontakt v stretávaní aspoň predsedov miestnych odborov MS. Zo značnou trpkosťou hodnotili aj prístup vedenia MK SR.

Tajomník MS Viliam Komora na záver odovzdal ocenenia siedmim najaktívnejším členom MO MS – Pamätné listy predsedu MS, a sedem pamätných listov bolo tiež od predsedu MO MS. Ocenili aj starostu obce, ktorý spolu s obecným zastupiteľstvom podporuje matičnú činnosť.

Otto GÁŤA

vydavatel.sk

SLOVAKIA ONLINE

tasr

Slovenské národné slávnosti v znamení vzácnych jubileí

S hľadaním riešení pre budúcnosť

Zuzana PAVELCOVÁ

Tohtoročné petrovské Slovenské národné slávnosti sa opäť vrátili k modelu osláv pred pandémiou a vítali delegácie z blízkeho domova i zo vzdialenejšieho slovenského sveta. Symbolicky sa tak stalo práve v roku deväťdesiateho výročia založenia Matice slovenskej v Juhoslávii (dnes v Srbsku) a v roku tridsiateho výročia obnovenia najväčších krajanských osláv v Srbsku – Slovenských národných slávností.

Maticu slovenskú na oslavách reprezentovali prvý podpredseda Matice slovenskej Marek Hanuska a riaditeľka Krajanského múzea MS Zuzana Pavelcová. Hlavný program slávnostní odštartovalo rokovanie okrúhleho stola Matice slovenskej v Srbsku s ústrednou témou Matica slovenská: poslanie, vízia a budúcnosť. V takmer desiatke referátov sa vynorili viaceré závažné otázky, na ktoré bude potrebné hľadať riešenia a pripraviť sériu operatívnych úloh. Marek Hanuska ozrejmil, že s rovnakými otázkami sa zaoberala aj Matica slovenská, ktorá už vygenerovala svoj plán, víziu i stratégiu. Zuzana Pavelcová doplnila, že program a poslanie matíc je stále aktuálne, je však potrebné pracovať s inými typmi metód a foriem práce na ich plnenie, uviedla príklady dobrej praxe z činnosti Matice slovenskej i možnosti spoluprác oboch matíc. Závery z okrúhleho stola zosumarizoval predseda MSS Branislav Kulík.

V poobedných hodinách sa delegácie stretli v novo zrekonštruovanej budove novinovo-vydavateľskej spoločnosti Hlas ľudu. Jej riaditeľka Milina Arňašová-Radićová za účasti zástupcov slovenskej ambasády v Belehrade i vysokých hostí zo Srbska otvorila výstavu SNS cez minulosť – očami Hlasu ľudu. Záver večera patril študujúcej mládeži v Báčskej Palanke. Na spoločnom stretnutí vzniklo pozvanie na Národný zraz Mladej Matice, kde sa prepojí spolupráca mladých krajanských a domácich matičiarov.

Sobotné dopoludnie obohatil dokumentárny film o histórii SNS z dielne bývalej predsedníčky MSS Kataríny Melegovej-Melichovej pod názvom Kto za pravdu horí... Na slávnostnom zhromaždení MSS odovzdali mnohé ocenenia úspešným krajanom z oblasti kultúry i športu. Prvého predsedu obnovenej MSS Michala Speváka st. ocenili ďakovným listom Úradu vlády SR. V poobednom maratóne podujatí matičná delegácia navštívila Gymnázium Jána Kollára, kde odovzdala knižný dar do školskej knižnice. Nevynechala ani Galériu Zuzky Medveďovej, najstarší dom Petrovca i stretnutie slovenských dolnozemských učiteľov.

Sobotný galakoncert Matica, vzácny prameň slovenskosti dal miestnym umeleckým súborom vynikajúcu príležitosť na prezentáciu ich tvorivej folklórnej činnosti. Nedeľný program otvorený službami Božími pokračoval vystúpeniami detských umeleckých zoskupení.

Štúrovcov na Šariši si matičiari pripomenuli v prešovskom Čiernom orlovi

Menovky a medzníky slovenského národného pohybu

Sláva JURKOVÁ, riaditeľka D MS v Prešove – Foto: Marko GAJDOŠ

Na nádvorí pred PKO v Prešove sa 23. augusta uskutočnila slávnostná spomienka na predstaviteľov štúrovského hnutia, ktorí pred vtedajším Čiernym orlom v marci 1849 rečnili k prešovskej verejnosti. Na podujatí sa zúčastnili viacerí predstavitelia mesta a predseda Matice slovenskej Marián Gešper. Po slávnostných príhovoroch spoločne položili vence k pamätnej tabuli Ľ. Štúra a J. M. Hurbana na priečelí PKO – historickom objekte Čierneho orla.

Predseda MS M. Gešper v príhovore zdôraznil, že východné Slovensko a Prešov boli pevnou súčasťou slovenského národného pohybu. Koncentroval sa najmä vo vtedajšom evanjelickom lýceu. V Prešove v polovici 19. storočí študovali, ale aj pôsobili mnohí významní slovenskí dejatelia. Silnú generáciu národovcov v Šariši reprezentovali také osobnosti, ako boli Michal Hlaváček, Mikuláš Ferienčík, Leopold V. Abaffy, Michal Miloslav Hodža, Jonáš Záborský, Ján Andraščík, Ján Chalúpka, Alexander Záhorský, Bohumil Nosák, Bohuslav Nosák, Ladislav Schlemingen, Andrej Krasňanský, Ján Rányi, Andrej Radlinský, Ján Hlovik, Samo Tomášik, Štefan Marko Daxner, Ján Čipka, Ján Francisci Rimavský a iní. Národovci tu vyvíjali politické a kultúrne aktivity aj v nasledujúcich desaťročiach.

Budova Čierneho orla si pamätá mnohé významné dejinné udalosti. Začiatkom marca v roku 1849 sa v Prešove zastavili aj predstavitelia Slovenskej národnej rady Ľudovít Štúr a Jozef Miloslav Hurban. Radostne ich privítali masy obyvateľstva, mešťania, ľud aj šľachta.

Verejnosti priblížila pôsobenie štúrovcov a hurbanovských dobrovoľníkov dramatizácia Divadelného odboru MS a mladých matičiarov v scenári Petra Vrlíka. Kultúrny program obohatila Ľudová hudba Čardáš z Prešova so slovenskými šarišskými a s národoveckými piesňami tých čias. Do dejinnej problematiky verejnosť zasvätil aj moderovaný rozhovor s vedeckým pracovníkom Mgr. Zdenkom Tkáčom zo Slovenského historického ústavu MS v Martine. Filozofickú stránku štúrovskej generácie a ich pôsobenie v Prešove osvetlil prof. Rudolf Dupkala z Prešovskej univerzity.

ČITATEĽSKÁ SÚŤAŽ

V SNN č. 16/2022 sme sa pýtali na historický medzník spojený s Deklaráciou SNR o zvrchovanosti SR. Správne odpovedali tí, čo napísali, že sa s ňou spája 30. výročie. Spomedzi správnych odpovedí sme vyžrebovali týchto výhercov: Antónia Holoubková, Dubnica nad Váhom; Martina Štrbáková, Považská Bystrica; Milan Kubík, Piešťany.

● A opäť ostaneme v oblasti výročí. Aký štátny sviatok v SR oslavujeme 1. septembra?

Svoje odpovede posielajte na redakčné kontakty uvedené v tiráži týchto novín aj elektronicky našej administrátorke Ľubici Rišiaňovej do termínu vyjdenia najbližšieho čísla, ktorý nájdete v avízach na prvej strane.

(se)

PRIPOMÍNAME SI

10. septembra

– pred päťdesiatimi rokmi sa narodila speváčka Katarína Hasprová (1972); prvú muzikálovú postavu stvárnila na Novej scéne ešte ako študentka v muzikáli Jozef a jeho zázračný farebný plášť v réžii J. Bednárika, odvtedy účinkuje striedavo v rôznych divadlách na Slovensku i v Česku, má za sebou približne sedemnásť muzikálových projektov

12. septembra

– pred tridsiatimi rokmi zomrel rímskokatolícky kňaz, kanonik, historik, pedagóg a publicista Imrich Ďurica (1915 – 1992); v päťdesiatych rokoch bol komunistickým režimom nespravodlivo odsúdený na desať rokov väzenia a na päť rokov straty občianskych práv, riaditeľ Biskupského úradu v Banskej Bystrici

14. septembra

– pred sedemdesiatimi piatimi rokmi sa narodil spisovateľ Ľuboš Jurík (1947 – 2021); redaktor týždenníka Nové slovo, neskôr bol hovorcom predsedu NR SR Ivana Gašparoviča, zakladateľ časopisu Parlamentný kuriér a neskôr sa stal šéfredaktorom mesačníka Euroreport plus

17. septembra

– pred sedemdesiatimi piatimi rokmi sa narodil herec a divadelný režisér Jozef Bednárik (1947 – 2013); popri činohernej a opernej réžii sa venoval aj inscenovaniu muzikálov, zažil veľkú éru v divadle Nová scéna, kde okrem iných diel uviedol s veľkým úspechom muzikály Grandhotel, Evanjelium o Márii či Pokrvní bratia, v Prahe sa predstavil inscenáciami muzikálov Dracula, Johanka z Arcu a ďalšími produkciami

– pred stosedemdesiatimi rokmi sa narodil právnik, prekladateľ, etnograf a divadelník Andrej Halaša (1852 – 1913); od mladosti sa angažoval v národnom hnutí, postupne sa vypracoval na jednu z popredných slovenských osobností v oblasti politiky, kultúry, folkloristiky a divadelníctva, jeho literárne aktivity sa sústreďovali na prekladateľskú činnosť a súviseli najmä so slovenským divadelníctvom

19. septembra

– pred dvestopäťdesiatimi rokmi sa narodil evanjelický kňaz a priekopník ovocinárstva Daniel Petian (1772 – 1828); patril medzi podporovateľov slovenských národných snáh a slovenskej tlače

20. septembra

– pred stodvadsiatimi rokmi sa narodil právnik, diplomat, spisovateľ a politik Vladimír Clementis (1902 – 1952); z KSČ ho v roku 1939 vylúčili pre nesúhlas so sovietsko-nemeckou zmluvou, po roku 1945 mu členstvo v KSČ vrátili, v roku 1950 bol zbavený funkcie a vo vykonštruovanom procese odsúdený na trest smrti

23. septembra

– pred sto rokmi sa narodil prozaik, dramatik a publicista Roman Kaliský (1922 – 2015); po revolúcii sa stal riaditeľom Slovenskej televízie, odtiaľ prešiel za redaktora a zástupcu šéfredaktora do Slovenských národných novín, potom do Literárneho týždenníka, bol zástupcom šéfredaktora denníka Republika, v rokoch 1993 – 1994 pracoval v Kancelárii prezidenta SR, vo svojej publicistike podporoval úsilie tej časti slovenskej politickej reprezentácie, ktorá presadzovala vznik samostatnej Slovenskej republiky

Ľudovít KUSAL

Dvojtýždenník Matice slovenskej. Vydávajú MS a VMS, s.r.o., IČO 00 179 027, IČO 36 418 404. Martin. Šéfredaktor Maroš SMOLEC. Zástupca šéfredaktora Emil SEMANCO. Sídlo: P. Mudroňa 1, 036 01 Martin. Tel: 043/ 38 12 838, 38 12 811, e-mail: snn@matica.sk, snnredakcia@matica.sk. Filiálna redakcia: Grösslingová 23, 812 51 Bratislava. Administrácia: Matica slovenská, P. Mudroňa 1, 036 01 Martin. Tel: 043/ 38 12 838, 38 12 811. Tlač Neografia, a. s., Martin.. Rozširuje Slovenská pošta, a. s., Mediaprint Kapa a redakcia.. Redakčná rada: Marián Gešper, Marek Hanuska, Veronika Grznárová, Peter Schvantner, Pavol Madura, Viliam Komora, Ján Seman, Peter Štrelinger. Podávanie novinových zásielok povolené OZ SsRp Banská Bystrica, č.j.1081-93-PTP z 30. 3. 1993. Objednávky na predplatné prijíma redakcia SNN, Slovenská pošta a každý doručovateľ. Objednávky zo zahraničia: redakcia SNN a Slovenská pošta, a. s., Stredisko predplatného tlače,Uzbecká 4, P. O. BOX 164, 820 14 Bratislava 214, e-mail: zahranicna.tlac@slposta.sk. Ročné predplatné 20 €, v ČR 20 € + 35 € poštovné, Európa 67 €, ostatný svet 88 USD. Neobjednané rukopisy a fotografi e nevraciame. MIČ 49 644, ISSN 0862-8823. EV 4009/10.